

Social tryghed i de nordiske lande

Social tryghed i de nordiske lande

Omfang, udgifter og finansiering 1996

Social tryghed i de nordiske lande

Omfang, udgifter og finansiering 1996

© Nordisk Socialstatistisk Komité 1998
Udgivet af Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO)
Sejrøgade 11, DK-2100 København Ø
Tlf. +45 39 17 39 91 • Fax +45 39 18 51 22
E-mail: nom-nos@inet.uni2.dk
Website: www.nom-nos.dk

Redaktør: Johannes Nielsen

Omslag: Kjeld Brandt z Grafisk tegnestue ApS, København

Tryk: Notex – Tryk & Design a-s, København 1998

ISBN 87-90248-08-2

ISSN 1395-7546

De data, der danner grundlag for bogens tabeller om indkomstfordeling, typetilfælde, sociale udgifter samt specifikationerne heraf, kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside på World Wide Web:

<http://www.nom-nos.dk/nososco.htm>

Gå til menupunktet 'Statistics'. Data kan også rekvireres på en diskette fra NOSOSKO's sekretariat (se venligst kolofonen øverst på denne side).

Forord

Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO) er en permanent Komité under Nordisk Ministerråd og Nordisk Socialpolitisk Komité der har til formål dels at koordinere de nordiske landes statistik på det sociale område, dels at foretage sammenlignende udredninger og beskrivelser af de sociale tryghedsforanstaltningers indhold og omfang.

Komiteen er sammensat således, at hvert land har tre repræsentanter og et antal suppleanter. Formandskabet går på skift landene imellem. Der skiftes formandskab hvert tredje år. I perioden 1996-1998 er det Finland, der har formandskabet.

NOSOSKO offentliggør sine resultater vedrørende den løbende udvikling i de sociale forhold i rapporten *Social tryghed i de nordiske lande*.

Da alle nordiske lande som følge af deres EU-medlemskab eller som deltagere i EØS-samarbejdet er forpligtet til at indrapportere data om social sikring til EU's statistiske kontor, EUROSTAT, har NOSOSKO valgt at følge opstillingerne og definitionerne i EUROSTAT's nomenklatur, ESSPROS.

I forbindelse med udfærdigelsen af nærværende rapport har NOSOSKO nedsat en redaktionsgruppe til at bistå Komiteens sekretariat med arbejdet.

FORORD

Nordisk Socialstatistisk Komité har i øjeblikket følgende sammensætning:

DANMARK:

Statistikkonsulent Per Kampmann	Socialministeriet
Fuldmægtig Anne Foersom	Socialministeriet
Kontorchef Carsten Torpe	Danmarks Statistik
Fuldmægtig Steffen Hougaard	Danmarks Statistik

FINLAND:

Bitr. afdelingschef Rolf Myhrman	Social- och hälsovårdsministeriet
Utvecklingschef Anu Muuri	STAKES
Planerare Tuula Hausmann	Statistikcentralen
Afdelingschef Antero Ahonen	Pensionsskyddscentralen
Forskare Helkka Hytti	Folkpensionsanstalten
Forskare Tiina Heino	Social- och hälsovårdsministeriet

ISLAND:

Kontorchef Ingimar Einarsson	Sundheds- og socialforsikringsministeriet
Afdelingschef Kristinn Karlsson	Hagstofa Íslands

NORGE:

Avdelingsdirektør Jon Olav Aspås	Sosial- og helsedepartementet
Seksjonsleder Berit Otnes	Statistisk sentralbyrå
Underdirektør Liv Torgersen	Rikstrygdeverket

SVERIGE:

Departementsråd Mårten Lagergren	Socialdepartementet
Byråchef Cathrina Ferrmark Hanno	Riksförsäkringsverket
Projektchef Barbro Loogna	Socialstyrelsen
Avdelingsdirektör Lena Strömqvist	Socialvetenskapliga forskningsrådet
Statistikchef Ulla-Brith Rimén	Statistiska centralbyrån

Redaktionsgruppen har bestået af følgende medlemmer:

Per Kampmann, Socialministeriet, Danmark
Tiina Heino, Social- och hälsovårdsministeriet, Finland
Ingimar Einarsson, Sundheds- og socialforsikringsministeriet, Island
Lise Arntsen Hauge, Sosial- og helsedepartementet, Norge
Lena Strömqvist, Socialvetenskapliga forskningsrådet, Sverige

Sekretariatsleder Johannes Nielsen, NOSOSKO's sekretariat, har været redaktør af denne rapport og har fungeret som redaktionsgruppens sekretær.

Nordisk Socialstatistisk Komité 1998

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1. Ændringer i den nordiske socialpolitik siden 1995	8
Kapitel 2. Metode	17
Kapitel 3. Befolkning og indkomstfordeling	24
Kapitel 4. Familier og børn	31
Kapitel 5. Arbejdsløshed	58
Kapitel 6. Sygdom	75
Kapitel 7. Ældre, funktionshæmmede og efterlevende	88
Kapitel 8. Boligydelser	122
Kapitel 9. Andre sociale ydelser	128
Kapitel 10. De sociale udgifter	137
Bilag 1. Beskrivelse af typetilfælde	151
Bilag 2. Yderligere information	157
Publikationer udgivet af NOSOSKO	161

Symboler anvendt i tabellerne:

Oplysninger foreligger ikke	
Tal kan ifølge sagens natur ikke forekomme
Mindre end halvdelen af den anvendte enhed	0 eller 0,0
Nul	–

Kapitel 1

Ændringer i den nordiske socialpolitik siden 1995

DANMARK: Efter flere år med lavkonjunktur og stigende arbejdsløshed har den danske økonomi siden 1994 været præget af en relativt stor vækst. Bruttonationalproduktet voksede i alle årene fra 1994 til 1997 med over 3 pct. Arbejdsløsheden er faldet markant fra 10,1 pct. i 1993 til 6,2 pct. i 1997. Der har især været et betydeligt fald i ungdoms- og langtidsledigheden.

Den positive udvikling i økonomien har bl.a. betydet, at der i 1997 – for første gang i mange år – var et lille overskud på de samlede offentlige finanser. De gennemførte reformer på arbejdsmarkedet har desuden været medvirkende til, at ledigheden har kunnet falde markant uden tiltagende pris- og lønudvikling.

Faldet i arbejdsløsheden skyldes primært en stigning i beskæftigelsen på knap 150.000 inden for de sidste 5 år, heraf næsten $\frac{3}{4}$ i den private sektor. Faldet i ledigheden hænger dog også sammen med en stigning i antallet af personer på uddannelses- og børnepasningsorlov og i antallet af 50-59-årige på overgangsydelse. På baggrund af den forbedrede beskæftigelsessituation blev tilgangen til overgangsydelsen afskaffet fra 1996. Samtidig er der gennemført stramninger og begrænsninger i orlovsordningerne, som har været medvirkende til et fald i antallet af personer på orlov fra 74.000 helårspersoner i 1995 til 46.000 i 1997.

Aktivlinien i social- og arbejdsmarkedspolitikken er fortsat med justeringer af arbejdsmarkedsreformen fra 1994. Der er især sket en styrkelse og fremrykning af aktiveringsindsatsen over for unge under 25. Siden 1996 har dagpengemodtagere under 25 år, som ikke har nogen erhvervskompetencegivende uddannelse, haft ret og pligt til efter 6 måneders ledighed at modtage et uddannelses tilbud af mindst 18 måneders varighed.

For kontanthjælpsmodtagere indebærer en ny lov om aktiv socialpolitik fra 1. juli 1998 en udvidelse af aktiveringen, så alle kontanthjælpsmodtagere

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1995

får ret og pligt til et aktiveringstilbud, herunder også personer med andre sociale problemer end ledighed. Desuden sættes aldersgrænsen for den hurtige aktivering efter 13 uger op fra 25 til 30 år.

Fra midten af 1996 og frem til 1998 sker der en gradvist reduktion af den samlede dagpengeperiode fra 7 til 5 år samtidig med, at retten og pligten til aktivering fremrykkes, idet der i de sidste 3 år af den samlede periode er krav om kontinuerlig aktivering. Der er desuden sket stramninger af rådighedsreglerne for ledige dagpengemodtagere i form af større krav om faglig og geografisk mobilitet, jobsøgningsaktivitet og skærpede sanktioner ved manglende rådighed m.v. Endelig skal ledige fra 1997 have haft beskæftigelse i 52 uger (mod tidligere 26) inden for de seneste 3 år for at få ret til dagpenge.

I forlængelse af aktivlinien har regeringen taget en række initiativer, dels med henblik på at styrke beskæftigelsesmulighederne for personer med varigt nedsat erhvervsevne, dels for at begrænse antallet af personer i den erhvervsaktive alder på overførselsindkomster gennem bedre forebyggelse og styrkelse af de aktiverende foranstaltninger.

De offentlige udgifter til sygedagpenge har været kraftigt stigende i de senere år. Væksten kan især tilskrives øgede udgifter til sygedagpenge til ledige og øgede muligheder for dispensation for varighedsgrænsen på ét år. Pr. 1. april 1997 er der gennemført en styrkelse og fremrykning af opfølgningen i sygedagpengesager. Senest efter 8 uger skal der udarbejdes en opfølgningsplan med henblik på at fastholde den sygemeldtes arbejdspladstilknudning og/eller hurtig iværksættelse af optræning, revalidering m.v.

I forlængelse af den tidlige opfølgning på sygedagpengeområdet indeholder den nye sociale lovgivning fra juli 1998 et krav til kommunerne om at foretage en helhedsorienteret visitation senest 8 uger efter første henvendelse om løbende hjælp til forsørgelse. Helhedsvurderingen skal omfatte alle muligheder for aktivering, revalidering, beskyttet beskæftigelse m.v., før en sag om fx førtidspension kan påbegyndes. For at øge beskæftigelsen for personer med nedsat erhvervsevne er løntilskuddet til beskyttet beskæftigelse gjort mere fleksibelt, og staten overtager samtidig hele finansieringen af løntilskuddet.

På ældreområdet har regeringen i 1998 afsat midler til gennemførelse af bedre kvalitet og klarere rettigheder i hjemmehjælpen. Der skal udvikles nye instrumenter til en forbedret og kvalitetsorienteret styring af hjemmehjælpen. Alle kommuner skal udarbejde en kvalitetsstandard for hjemmehjælpen, som skal indeholde en beskrivelse af serviceniveauet i den enkelte kommune. Kvalitetsstandard og den årlige evaluering heraf skal drøftes

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1995

med de nyligt oprettede klageråd og ældreråd i kommunerne.

På børneområdet er udbygningen af dagtilbudspladser fortsat med omkring 60.000 pladser fra 1996 til 1998. Tre ud af fire børn under 10 år er i dag indskrevet i et dagtilbud. Trods den massive udbygning har den stigende efterspørgsel efter dagtilbud betydet, at antallet af børn på venteliste kun er faldet fra 16.000 til 12.000 i løbet af de sidste par år.

For at give fædre bedre mulighed for at være sammen med deres børn mens de er helt små, er barselsorloven til fædre blevet udvidet med to uger fra 1. april 1998. De to ekstra uger er placeret i slutningen af den samlede barselsorlov, som dermed er udvidet til 26 uger efter fødslen.

Siden 1993 er sygehusenes økonomiske råderum årligt blevet forøget betydeligt med henblik på at øge operationskapaciteten og nedbringe ventetiden til sygehusbehandling. Ventetiden har imidlertid kun været svagt faldende i de senere år og målsætningen om maksimalt tre måneders ventetid har ikke kunnet opfyldes. Regeringen har afsat midler til at følge op på sygehuskommissionens forslag fra 1997 om forbedret kvalitet, ressourceudnyttelse og patientvenlighed samt til en styrkelse af det frie sygehusvalg.

Regeringen har sammen med amter og kommuner aftalt forbedringer af de kritisable og utidssvarende forhold for psykiatriske patienter. De afsatte midler skal bl.a. anvendes til etablering af flere enestuer på de psykiatriske afdelinger og til oprettelse af bofællesskaber og døgninstitutioner for sindslidende, herunder psykisk syge børn og unge.

FINLAND: Den finske økonomi er genoprettet efter en ekseptionelt dyb lavkonjunktur. Bruttonationalproduktet er i de seneste år vokset hurtigt. Væksten har været mellem 3,5 og 6 pct. om året. Men lavkonjunktorens sociale og økonomiske effekt vil kunne mærkes længe endnu i det finske samfund. Det største problem er den omfattende langtidsarbejdsløshed, som kun falder langsomt. Arbejdsløsheden er som helhed faldet, men er stadigvæk høj – ca. 13 pct. i 1997. Derfor har regeringen fortsat med at iværksætte foranstaltninger som skal forbedre beskæftigelsen og udvikle det sociale trykkehedsystem så det i højere grad opmuntrer til arbejde. Det er blandt andet sket ved at sammenkæde en række forskellige sociale ydelser, med henblik på at gøre det mere lønsomt at tage imod et arbejde end at være arbejdsløs. Der er især blevet fokuseret på foranstaltninger, som skal aktivere ældre personer og langtidsledige.

Reformerne af det sociale trykkehedsystem, som blev aftalt i perioden 1995-1996, er nu begyndt at træde i kraft og udgiftsreduktionen begynder at være synlig. En prognose viser, at de sociale udgifter i Finland vil falde til

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1995

under 30 pct. af bruttonationalproduktet i år 2000.

De største besparelser er sket på udgifterne til pensioner. Fra begyndelsen af 1996 er grundstrukturen i hele pensionssystemet ændret på tre afgørende punkter:

1. Folkepension gives kun til personer, som ikke har optjent nogen tillægspension, eller til personer, som har en tillægspension der er under middel (svarende til ca. 5.000 FIM pr. måned).
2. Den måde hvorpå invalidepensionen fastsættes er ændret således, at invalidepensionen i almindelighed er lavere end alderspensionen. Desuden er den tidsbegrænsede invalidepension ændret til en revalideringsydelse.
3. Efter en overgangsperiode udregnes pensionen på baggrund af arbejdsindkomsten i de seneste 10 år i stedet for som tidligere de sidste fire år.

Man har bestræbt sig på at få forhøjet pensionsalderen ved at flytte den nedre aldersgrænse for de forskellige former for førtidspension. Samtidig skal kommende pensionister opmuntres til at vælge deltidspension i stedet for fuldtidspension. Aldersgrænsen for deltidspension nedsættes midlertidigt til 56 år fra den 1. juli 1998 frem til udgangen af år 2000. Også pensionsalderen for ansatte i staten og kommunerne stiger gradvist fra 63 til 65 år, som er den almindelige pensionsalder i den private sektor. For at fastholde de ældre i arbejdslivet er der iværksat et landsomfattende projekt, som skal medvirke til at vedligeholde arbejdsevnen hos de ældre frem til pensionsalderen.

Reformerne af det sociale trykkesystem betyder blandt andet, at ledige skal have været i arbejde i 43 uger (mod tidligere 26) over en 24 måneders periode for at være berettigede til indkomstrelaterede arbejdsløshedsdagpenge. Antallet af karenstage er fra 1997 udvidet fra 5 til 7 dage. Derudover er der i flere omgange gennemført stramminger af unges ret til arbejdsmarkedsstøtte. I 1996 kunne en person som ikke var fyldt 20 år modtage arbejdsmarkedsstøtte, hvis vedkommende deltog i uddannelsesaktiviteter eller arbejdspraktik. I 1997 blev aldersgrænsen hævet til 25 år. Antallet af studie- og praktikpladser til unge er samtidig blevet udvidet. I begyndelsen af 1997 ændredes grænsen for hvornår ledige kan overgå fra arbejdsløshedsdagpenge til arbejdsløsheds pension fra 53 til 55 år.

Første fase af det såkaldte uddannelsesforsikringssystem påbegyndtes den 1. august 1997. Det nye system gør det muligt for ældre arbejdsløse, der har været erhvervsaktive i mindst 12 år og ledige i mindst ét år at tage en uddannelse mens de er arbejdsløse. I uddannelsesperioden udbetales der un-

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1995

derstøttelse svarende til arbejdsløshedsdagpenge. Tidligere havde arbejdsløse ingen mulighed for at studere, hvis de modtog arbejdsløshedsdagpenge. Systemet udvides fra den 1. august 1998, så det kommer til at omfatte alle personer der har været i arbejde i mindst 10 år og arbejdsløse i mindst 4 måneder.

I sygesikringssystemet er den vigtigste ændring, at det fra og med 1996 som hovedregel kun er tabt arbejdsindkomst der erstattes med sygedagpenge. Tidligere kunne også personer, som ingen arbejdsindkomst havde, få udbetalt dagpengeminimum. For at være berettiget til dagpenge skal man have en årsindkomst på mindst 5.000 FIM. Der kan udbetales behovsprøvede dagpenge (60 FIM pr. dag), hvis arbejdsevnen er bortfaldet på grund af sygdom i mere end 60 dage. Der udbetales dog altid min. 60 FIM pr. dag i mødre- og forældredagpengeperioden.

I 1996 skete der yderligere stramninger i vilkårene for at modtage boligydelse, hvilket har medført et fald i antallet af personer, som modtog boligydelse. Faldet modsvares dog delvist af en stigning i antallet af personer, der modtager socialhjælp. For at klargøre forholdet mellem de to former for støtte blev der pr. 1. marts 1998 indført en regel om selvrisiko for boligudgifter. Selvriskoen udgør 7 pct. af de samlede boligudgifter og fratrækkes i socialhjælpen. Samtidig er niveauet for boligydelse steget. Reformen betyder, at alle skal betale en del af boligudgifterne selv.

Flere af ændringerne i det sociale trykkesystem retter sig mod børnefamilierne. Niveauet for hjemmepasningsstøtte faldt i 1996 med cirka 22,5 pct. Fra begyndelsen af 1996 fik alle børn i førskolealderen en lovfæstet ret til pasning i en kommunal daginstitution. På den baggrund er antallet af børn, som har en daginstitutionsplads, vokset med ca. 27.000 børn fra 1995 til 1996. Ordningerne for pasning af børn blev ændret den 1. august 1997. Retten til at vælge mellem en kommunal daginstitutionsplads og støtte til pasning af børn i hjemmet er dog uforandret for børn under 3 år. Som noget nyt gives der nu tilskud til privat pasning. Tilskuddet betales af kommunerne. Samtidig ændredes egenbetalingen for kommunal dagpasning, så den højeste egenbetaling faldt til 1.000 FIM pr. måned (mod tidligere 1.430 FIM pr. måned). Reformen øger forældrenes mulighed for at tilrettelægge pasningen af børnene i dagtimerne på den måde det passer den enkelte familie bedst.

ISLAND: Den økonomiske udvikling har i de seneste år været mere gunstig end længe. Tilvæksten i perioden 1996 til 1998 har været omkring 5 pct. eller lidt over gennemsnittet for OECD-landene, og Island har for første gang

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1995

siden 1984 haft overskud på statsfinanserne. I sin økonomiske prognose regner Islands Økonomiske Institut med at tilvæksten vil blive ca. 3 pct. i gennemsnit for perioden 1999-2001.

Inflationen var i 1996 og 1997 på henholdsvis 1,8 pct. og 2,2 pct., og man regner med at den bliver ca. 2,7 pct. i 1998. Købekraften vokser nu hvert år, og i 1997 var stigningen på 6 pct. Investeringerne stiger, og alt tyder på at udviklingen fortsætter. Alle indikatorer tyder på, at man også kan forvente en positiv udvikling for statsfinanserne.

Arbejdsløsheden fortsætter med at falde. I 1997 var 3,9 pct. af arbejdsstyrken uden arbejde, hvilket svarer til et fald fra 5.800 i gennemsnit i 1996 til 5.200 i 1997. Der er dog store forskelle i arbejdsløsheden for mænd og kvinder. For mænd var den 2,6 pct., men den var 5,5 pct. for kvinder. Denne forskel øges år for år. Ungdomsarbejdsløsheden er også betydeligt højere end den gennemsnitlige arbejdsløshed. Det samme gælder arbejdsløsheden i hovedstadsområdet der er betydeligt højere end i resten af landet.

På socialforsikringsområdet har udviklingen for de ældre og handicappede været bedre end længe. I 1997 steg pensionerne gennemsnitligt dobbelt så meget som lønnen på det almindelige arbejdsmarked. Pensionister, der ikke har anden indtægt end pension, har fået tildelt et ekstra tillæg. Pensioner og andre tillæg vil fremover blive indeksreguleret.

I flere år har mødre og fædre i en vis udstrækning kunnet dele orlovsperioden på seks måneder i forbindelse fødsel. Der er nu trådt en ny lov i kraft som gør det muligt for fædre at få fri fra arbejde i to uger ekstra med kompensation inden for de første otte uger efter barnets fødsel. Hvis der er alvorlige problemer med moderens eller barnets sundhed i den første periode efter fødslen kan perioden forlænges til fire uger.

Patienternes egenbetaling for lægemidler er steget fra 18 pct. i 1991 til 32 pct. i 1996. I løbet af de to seneste år har den fri etableringsret for apotekere medført stigende konkurrence i lægemiddelbranchen, hvilket har resulteret i lavere lægemiddelpriser. Sygehusene deltager også i højere grad i forhandlingerne om køb af lægemidler. Disse foranstaltninger har tilsammen resulteret i, at stigningstakten i lægemiddelpriserne er lavere end den har været længe.

Fra 1991 til 1996 steg befolkningens direkte udgifter for sundhedsydelse med et beløb svarende til 3,7 pct. pr. person. Herefter er stigningen dog aftaget, så den nu er lavere end den almindelige prisudvikling.

NORGE: Man er inde i det femte år med konjunkturfremgang. Siden 1993 har produktionen og beskæftigelsen været præget af stor vækst. Der er over-

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1995

skud på statsbudgettet og et stigende overskud på handelsbalancen over for udlandet. Den gennemsnitlige vækst i bruttonationalproduktet forventes at blive på 3,6 pct. for perioden 1994-1997. Udviklingen i priser og omkostninger har været lav. Renteniveauet er faldet og virksomhedernes investeringer er øget.

Det stærke opsving i økonomien har medført betydelige forbedringer på arbejdsmarkedet. Arbejdsløsheden er faldet og er i sammenligning med andre industrilande lav. Det anslås at der i perioden fra 1993 til 1997 er sket en stigning i beskæftigelsen på 178.000 personer. Dette er betydeligt mere end i andre fire-års perioder i efterkrigstiden. Der er dog også tegn på, at arbejdsmarkedet er ved at være "overophedet". I 1997 rapporterede 37 pct. af virksomhederne, at de havde problemer med at skaffe arbejdskraft. På sundhedsområdet er der mangel på læger, sygeplejersker og plejere indenfor psykiatrien.

Som en følge af den forbedrede beskæftigelsessituation på arbejdsmarkedet er antallet af personer, som modtager arbejdsløshedsdagpenge, faldet siden 1993. Der er samtidig sket en reduktion i taksterne for socialhjælp og i antallet af personer som modtog økonomisk hjælp fra socialkontorerne. I de seneste år er antallet af unge 20-24-årige som modtog hjælp faldet i takt med bedre uddannelsesstilbud og forbedrede beskæftigelsesmuligheder på arbejdsmarkedet.

Man har fortsat "arbejdslinien", der sammenkobler høj beskæftigelse og et velfungerende velfærdssamfund. Personer, der modtager sociale ydelser og som er under pensionsalderen, motiveres til at søge arbejde eller til deltage i uddannelses-/ revalideringsforanstaltninger, med henblik på igen at kunne deltage i arbejdslivet. Samtidig sikrer velfærdsordningerne tryghed for den enkelte.

Sygefraværet steg i 1996. Stigningen gælder både antallet og den gennemsnitlige længde af sygeperioderne.

Overgangsydelsen til enlige forsørgere steg i 1998. Samtidig blev ydelsesperioden afkortet, og i forlængelse af "arbejdslinien" forstærkedes incitamenterne til uddannelse og beskæftigelse.

Ved behandlingen af finansloven for 1998 vedtog Stortinget et princip om at indføre kontantydelse til småbørnsforældre der ikke benytter sig af de omsorgs-/pasningstilbud, som får statslige driftstilskud. Ordningen planlægges iværksat i løbet af efteråret 1998.

I 1997 blev der indført obligatorisk skolestart fra og med seks år, hvilket betyder at der nu er ti års obligatorisk grundskole.

Problemerne på ældre- og handicapområdet vil fremover blive præget af

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1995

stigningen i antallet af ældre over 80 år, stigningen i antallet af ældre som bor alene, et registret underforbrug af pleje og omsorg til yngre funktionshæmmede og udækkede behov blandt personer med psykiske lidelser. Efter forslag fra regeringen vedtog Stortinget i foråret 1997 en handlingsplan, som har til hensigt at foretage betydelige investeringer inden for ældreomsorgen i kommunerne i de kommende år. Planen indebærer også øgede tilskud til kommunerne i 1998 i forbindelse med bygningen af omsorgsboliger og sygehjem samt øremærkede tilskud til det kommunale pleje og omsorgsarbejde. Samtidig er der sket en forøgelse af tilskuddene til service til personer med psykiske lidelser.

SVERIGE: Den svenske økonomi udvikler sig fortsat i positiv retning, og den økonomiske vækst har i de seneste år været relativt høj. Eksporten og investeringerne har været de vigtigste momenter bag væksten i bruttonationalproduktet; men det private konsum vokser nu betydeligt stærkere end tidligere. Både renten og inflationen har stabiliseret sig på et lavere niveau end tidligere. De offentlige finanser er forbedret successivt og vil være i balance i 1998. For de kommende år forventes der et overskud.

Også på arbejdsmarkedet begynder det at lysne. Arbejdsløsheden faldt stærkt i løbet af 1997, først og fremmest i den private sektor. I den offentlige sektor faldt beskæftigelsen derimod i løbet af 1997 på grund af kravet om finansiel balance i den kommunale sektor. Målsætningen om at halvere arbejdsløsheden står dog fast og forventes opfyldt i løbet af år 2001.

Nedskæringerne i velfærdssystemet er nu afsluttet. Det samlede saneringsprogram for de offentlige finanser er på 126 mia. SEK. Der sker fortsat tilpasninger af systemet med et udgiftsloft, der skal kontrollere udviklingen i de offentlige udgifter. Rigsdagen har fastsat udgiftsloftet for 1998, 1999 og 2000. Udgiftsloftet omfatter både statens (inkl. socialforsikringssektoren) og kommunernes udgifter og indebærer en stigning i de offentlige udgifter på ca. 5 pct. i løbende priser for perioden 1998-2000.

Rigsdagen besluttede at tilføre skole-, pleje- og omsorgssektoren 4 mia. SEK i 1997 og yderligere 4 mia. SEK i 1998, med henblik på at kommunerne og landstingene kan styrke disse sektorer. I finanslovsforslaget for 1998 blev det desuden foreslået at der herudover skal afsættes 4 mia. SEK i den kommunale sektor i 1999 og yderligere 4 mia. SEK i år 2000. Sammenlagt indebærer dette en forøgelse af ressourcerne på 16 mia. SEK i år 2000 sammenlignet med 1996.

Regeringen og Landstingsförbundet er blevet enige om at ansvaret for tilskud til lægemidler m.v. fra og med 1998 overføres fra staten til landstinge-

ÆNDRINGER I DEN NORDISKE SOCIALPOLITIK SIDEN 1995

ne. På grund af de ændringer af tilskuddet til lægemidler som tidligere er blevet gennemført forventes det, at udgifterne vil falde.

Der er også gennemført ændringer inden for socialforsikringssektoren. Fra den 1. januar 1996 reduceredes ydelserne fra syge- og forældreforsikringen fra 80 til 75 pct. af arbejdsindkomsten. Også børnetilskuddet blev sænket og flerbørnstillægget blev helt afskaffet. Pr. 1. januar 1998 blev dækningsgraden fra syge- og forældreforsikringen dog atter forhøjet til 80 pct. af arbejdsindkomsten, børnetilskuddet blev forhøjet til 750 SEK pr. måned og flerbørnstillægget blev genindført.

Til og med december 1996 var arbejdsgiverperioden 14 dage. I perioden 1. januar 1997 til og med 31. marts 1998 blev arbejdsgiverperioden forlænget til 28 dage. Den 1. april 1998 afkortedes perioden igen til 14 dage.

Den 1. januar 1998 steg boligtillægget til pensionister, og fra den 1. januar 1999 forøges pensionen generelt med én procent. Dette sker ved at den reduktion af basisbeløbet med 2 pct., som blev indført i 1993, gradvist bortfalder. Fra 1999 beregnes pensionen ud fra basisbeløbet minus én procent og fra år 2000 ud fra det fulde basisbeløb.

For at styrke det lokale revalideringsarbejde besluttede Rigsdagen at tilføre forsikringskasserne ekstra ressourcer. Pengene skal gøre det muligt at øge samspillet mellem de enkelte revalideringsforanstaltninger, fx mellem forsikringen og kommunen eller forsikringen og arbejdsformidlingen.

Også kriterierne for ret til ydelser i form af sygedagpenge og førtidspension er blevet ændret siden januar 1997. Ved bedømmelsen af nedsat arbejdsevne har man indskrænket mulighederne for at tage hensyn til andet end rent medicinske kriterier.

I notatet 1996/97:121 *Systembrister och missbruk inom socialförsäkrings-systemet* foreslog regeringen flere lovændringer for at forbedre de almindelige forsikringskassers muligheder for at iværksætte analyse- og kontrolforanstaltninger vedrørende forsikring og tilskud. Forslagene blev vedtaget og trådte i kraft den 1. oktober 1997.

Kapitel 2

Metode

Denne rapport følger ESSPROS¹⁾-nomenklaturen i sin opbygning, afgrænsning og definitioner. Den overordnede afgrænsning i *Social tryghed i de nordiske lande* har dog tidligere været næsten identisk med den afgrænsning, EUROSTAT anvender.

I EUROSTAT's opstilling anvendes rækkefølgen: Sygdom; Funktionshæmmede; Alderdom; Efterlevende; Familier og børn; Arbejdsløshed; Boligydelser og Andre sociale ydelser.

Blandt andet af hensyn til kontinuiteten har NOSOSKO valgt at bibeholde sin tidligere rækkefølge i beskrivelsen af det sociale tryghedssystem. Denne er følgende: Familier og børn; Arbejdsløshed; Sygdom; Alderdom, funktionshæmmede og efterlevende, Boligydelser og Andre sociale ydelser. 'Alderdom, funktionshæmmede og efterlevende' beskrives samlet i ét kapitel med tre afsnit, idet såvel pensioner som serviceydelser til disse grupper både lovgivningsmæssigt og organisatorisk hører sammen.

Nærmere om ESSPROS-klassifikationen

Hovedtrækkene i ESSPROS er følgende: Helt overordnet er klassifikationen grupperet efter såkaldte *schemes*, dvs. ordninger. Hensigten er at belyse, om ordningerne dækker hele befolkningen eller kun et udsnit af den. Herudover skal det fremgå, hvem der er beslutningstager, om ordningerne er betinget af bidragsbetaling, og om ordningerne er frivillige eller lovpligtige. EUROSTAT har ikke tidligere offentliggjort tal efter *schemes*, men blot lister for hvert land med ordninger, som landene selv har defineret inden for rammerne af ESSPROS.

ESSPROS klassificerer ordninger, der dækker hele befolkningen uanset tilknytning til arbejdsmarkedet (*universal scheme*), ydelsesordninger, der kun

1 ESSPROS = European System of Integrated Social PROtection Statistics.

METODE

dækker arbejdsstyrken (*general scheme*) og specielle ydelsesordninger (*special scheme*), som kun dækker et udsnit af befolkningen. Landene definerer selv, hvilke nationale ordninger der hører under de enkelte *schemes*, inden for rammerne af ESSPROS. I denne forbindelse skelnes mellem *basic schemes*, som dækker størstedelen af befolkningen, og *supplementary schemes*, som er ydelser, der gives udover grundbeløb o.l. eller udvider dækningen af *basic schemes*.

EUROSTAT indsamler tabeller (data) for hver funktion med underopdelinger, der forudsætter at hver udgiftspost er påhæftet art, dvs. *scheme*, foruden to hovedtabeller, der dækker indtægter og udgifter vedr. de sociale ydelser.

Ændringer i forhold til forrige udgave

For at få større sammenlignelighed i tallene er der siden forrige udgave af *Social tryghed i de nordiske lande* foretaget visse ændringer i tabellerne vedrørende de sociale udgifter. Det drejer sig om sundhedsservice i Kapitel 6, hvor det ikke har været muligt at få sammenlignelige data for indlagte og ikke-indlagte patienter. Der er derfor kun medtaget én samlet post for udgifterne til sundhedsservice. I Kapitel 7 har det ikke været muligt at adskille serviceudgifter til ældre og serviceudgifter til handicappede fra hinanden på en ensartet måde fra land til land. Serviceudgifterne til ældre og serviceudgifterne til handicappede er derfor opgjort under ét i en samlet udgiftstabel.

Afgrænsning

Både i de tidligere udgaver af *Social tryghed i de nordiske lande* og i ESSPROS bygger statistikken på, at den primært skal omfatte samtlige offentlige indkomstoverførsler og serviceforanstaltninger, som har til formål at sikre borgerne i visse, nærmere bestemte situationer og mod følgerne af visse typer sociale begivenheder. Endvidere indgår også ordninger, som er obligatoriske for større grupper som følge af kollektive aftaler eller overenskomster.

Statistikken vedrører de løbende driftsudgifter. Som hovedregel medtages investeringsudgifter og skattelettelser ikke.

Social ydelse

Definitionen af en social ydelse er, at der skal være tale om en reel ydelse til fordel for modtageren. Dette betyder, at modtageren ikke betaler markedsprisen eller de fulde driftsomkostninger for serviceydelser. At modtageren ved at være tilsluttet en forsikringsordning har betalt kontingent – og dermed i realiteten helt eller delvist har finansieret det modtagne ved sine bidrag – er i denne forbindelse uden betydning.

Ydelserne skal være rettet direkte til borgerne. Subventionering af erhvervslivet, fx i form af støtte til boligbyggeri, medregnes derfor ikke som sociale ydelser.

Registrering

Ved registreringen af udgifter og indtægter anvendes så vidt muligt regnskaber fra offentlige myndigheder og andre sociale administrationer. I enkelte tilfælde må udgifterne og finansieringen dog angives med beregnede beløb. I andre tilfælde kan den ønskede specifikation ikke foretages ud fra de nationale regnskabssystemer, og regnskabstallene må derfor fordeles skønmæssigt.

Såfremt der opkræves brugerbetaling for sociale ydelser, registreres udgifterne efter fradrag for brugerbetalingen. Udgifterne til disse sociale ydelser er således ikke de samlede driftsudgifter, men nettobeløbet for den instans, der er ansvarlig for ydelsen.

Finansiering

Indtægter eller bidrag til finansiering af de sociale udgifter er fordelt på midler, der stammer fra det offentlige, fra arbejdsgivere og fra forsikrede personer eller husstande. Indtægterne anvendes til løbende udbetalinger i årets løb, men i visse tilfælde også til opbygning af fonde, som skal bidrage til at sikre fremtidige udbetalinger. Efter behov og regler dækker fondsmidler også løbende udbetalinger.

Afkast fra fonde i form af rente- og formueindtægter forekommer først og fremmest på pensionsområdet. Når der sker overførsler til fonde, og når fondsmidler er medgået til finansiering af de løbende sociale udgifter, angives disse med nettobeløb i udgiftsstatistikken.

Ydelser fra det offentlige som kun er beregnet til egne ansatte betragtes

METODE

som ydelser fra arbejdsgiver. Visse ydelser fra arbejdsgivere til egne ansatte, fx dagpenge i en vis del af sygeperioden, betragtes som værende finansieret af arbejdsgiver, selvom ydelserne i andre forbindelser betragtes som en del af de ansattes løn.

Borgernes egenbetaling (brugerbetaling) for sociale ydelser er ikke medregnet i tabellerne over de sociale udgifter. Afkast af fast ejendom indgår som en del af finansieringen efter ESSPROS' opgørelsesmetode.

Specifikationer

Specifikationer af de enkelte udgiftsposter kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Administrationsudgifter

Administrationsudgifterne er i denne rapport anført i én samlet post. I princippet er det kun udgifter til den direkte administration af de sociale udgifter som medtages. Det er dog ikke i alle tilfælde muligt at udskille administrationsudgifterne fra de øvrige løn- og driftsudgifter.

Typetilfælde

Til belysning af kompensation ved forskellige sociale begivenheder er der foretaget beregninger for forskellige familietyper og indkomstniveauer over en række sociale ydelsers erstatningsniveau. Beregningerne tager udgangspunkt i lønnen for en 'Average Production Worker' (APW) ('gennemsnitlig industriarbejder'), beregnet af OECD. I beregningen af APW for Sverige har der været et metodemæssigt skift fra 1995 til 1996, hvilket har medført en niveaustigning i lønnen. Ved beregning af erstatningsniveauerne er der desuden medtaget boligstøtte og betaling for daginstitutionsophold.

En nærmere beskrivelse af typetilfældene findes i Bilag 1 til denne bog. Beregningerne over typetilfælde kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Beregninger over indkomstfordelingen

For at give en supplerende belysning af de sociale kontantydelsers betydning for indkomstfordelingen er der i henholdsvis Kapitel 3, 4 og 7 medtaget oplysninger om sammensætning og fordeling af de disponible indkomster for husstande i de fem lande. Oplysningerne er baseret på repræsentative udsnit af befolkningen, i hvert af de fem lande. Ud fra disse befolkningsudsnit er der foretaget beregninger over indkomstfordelingen. For hver befolkningsudsnit er der indhentet oplysninger fra administrative registre og specielle undersøgelser om indkomst, skat, sociale ydelser, familietype, m.v.

De disponible indkomster er fordelt på faktorindkomst, skat og sociale kontantydelse. Faktorindkomsten består af indkomst fra lønnet beskæftigelse og fra selvstændig virksomhed samt kapitalindkomst. De sociale ydelser omfatter såvel skattepligtige som skattefrie ydelser, indkomsterstøttende ydelser og andre sociale ydelser som fx boligstøtte og børnetilskud. Skatterne omfatter indkomstskat og formueskat. Den disponible indkomst udgøres af faktorindkomsten plus de sociale ydelser, minus skat.

Indkomsten er fordelt på familietyper. En familie består af voksne og evt. børn, som bor på samme adresse som forældrene, uanset børnenes alder. Dette gælder dog ikke for Island, hvor en familie består af voksne og evt. børn i alderen 0-15 år, som bor på samme adresse som forældrene. Således betragtes hjemmeboende børn over 15 år i Island som en selvstændig familie.

Indkomsterne er justeret i forhold til familiernes størrelse, idet der er korrigeret for antallet af personer, der skal leve af indkomsten i de enkelte familier. Korrektionen er foretaget ved at dividere husstandsindkomsten med kvadratroden af antallet af personer i familien.

Den justerede indkomst benævnes ækvivalentindkomsten. Den samme skala (devisor) er anvendt i nogle af OECD's tidligere studier, men denne skala er dog kun et valg blandt flere mulige. Valget af ækvivalentskala har nemlig stor indflydelse på resultaterne i form af fordelingen af indkomsterne mellem familietyper, og man skal derfor være forsigtig med at fortolke disse resultater. En anden skala ville givetvis medføre en noget anderledes fordeling af indkomsterne.

Figureerne i Kapitel 3 viser fordelingen af indkomster på samtlige husstande samt på enlige og samboende husstande fordelt på kvartiler. Kvartilerne er i alle tre figurer fastlagt på grundlag af de disponible indkomster for samtlige husstande, uanset familietype. Figur 4.1 i Kapitel 4 viser indkomstfordelingen for enlige og par under 45 år, henholdsvis med og uden børn. I Kapitel 7 viser figur 7.1 indkomstfordelingen for enlige og par over 65/67 år

METODE

i pct. af indkomsten for enlige og par under 65/67 år. For parfamilierne er alderen på hovedpersonen afgørende for placeringen i aldersgruppen. Hovedpersonen er defineret som den person, der har den højeste indkomst.

De regneark, der danner grundlag for bogens tabeller og figurer vedr. indkomstfordeling, kan downloades fra NOSOSKO's hjemmeside (se kolofonen).

Købekraftspariteter

Købekraftspariteter (KKP) defineres som den valutaomregningsfaktor, der svarer til købekraften i de enkelte valutaer. Det betyder, at et vist beløb, når det omregnes fra forskellige valutaer ved hjælp af KKP-faktorer, vil kunne købe den samme mængde ("kurv") varer og tjenesteydelser i alle landene.

KKP-beregningerne er dels anvendt ved sammenligning af de sociale udgifter og dels ved sammenligninger af kompensationsniveauerne for forskellige sociale begivenheder.

KKP-beregningerne i denne publikation er i KKP/Euro. Der er anvendt følgende estimater for de enkelte lande: Danmark 9,21; Finland 6,867; Island 91,8; Norge 11,09 og Sverige 10,91. I beregningen i tabellerne over indkomstfordeling som bygger på 1995 data er estimaterne for 1995 anvendt.

Mulighederne for at sammenligne Norden med Europa

I det øvrige Vesteuropa (EU-landene) er der generelt sket en væsentlig udbygning af de sociale trykkesystemer i de sidste årtier. En sammenligning af Norden med EU-landene frembyder en del vanskeligheder, men kan med rimelighed foretages, når det gælder oplysninger om de sociale udgifter, som indsamles af EU's statistiske kontor, EUROSTAT.

I indledningen til de enkelte kapitler er der en tabel over de sociale udgifter på de respektive områder, set i relation til de samlede sociale udgifter.

Øvrigt

I 1995 overgik Norge som det første af de nordiske lande til at anvende SNA-93 og ESA-95 ved beregningen af bruttonationalproduktet (BNP). Overgangen betød, at det norske BNP blev ca. 10 pct. højere. Det norske BNP er desuden korrigeret for de tidligere år. Danmark overgik til SNA93 i 1997 og har ligeledes korrigeret sit BNP. Overgangen til ny klassifikation har dog kun betydet en stigning i BNP på ca. 4 pct.

Kapitel 3

Befolkning og indkomstfordeling

Befolkning

Befolkningernes sammensætning er noget forskellig fra land til land, hvilket har betydning, både når det gælder pasningsbehovet for småbørn, aktiviteter for børn og unge, arbejdsløshedens sammensætning, antallet af alderspensionister og behovet for omsorg og pleje i de ældste aldersklasser.

Efter en årrække med stagnation i fødselstallet har der gennem nogle år atter kunnet registreres en stigning. For nogle af landene er fødselstallene dog nu igen for nedadgående. Det større antal småbørn har i forskelligt omfang øget behovet for pasning af småbørn.

Samtidig er antallet af personer i de ældste aldersklasser øget og dermed er også behovet for omsorg og pleje. Der er dog markante forskelle både fra land til land og mellem de to køn. Det gælder for alle landene, at der i de ældste aldersklasser er flest kvinder, hvilket alt andet lige medfører at mange lever alene i de sidste år af deres liv.

Blandt de nordiske lande har Sverige den ældste befolkning, mens Island har den yngste.

Set i relation til det øvrige Europa finder man i gennemsnitstallene for EU-landene ikke den samme forøgelse af befolkningen i de yngste aldersklasser, mens tendensen mod flere personer i de ældste aldersklasser, specielt for kvinders vedkommende, også findes i EU-landene.

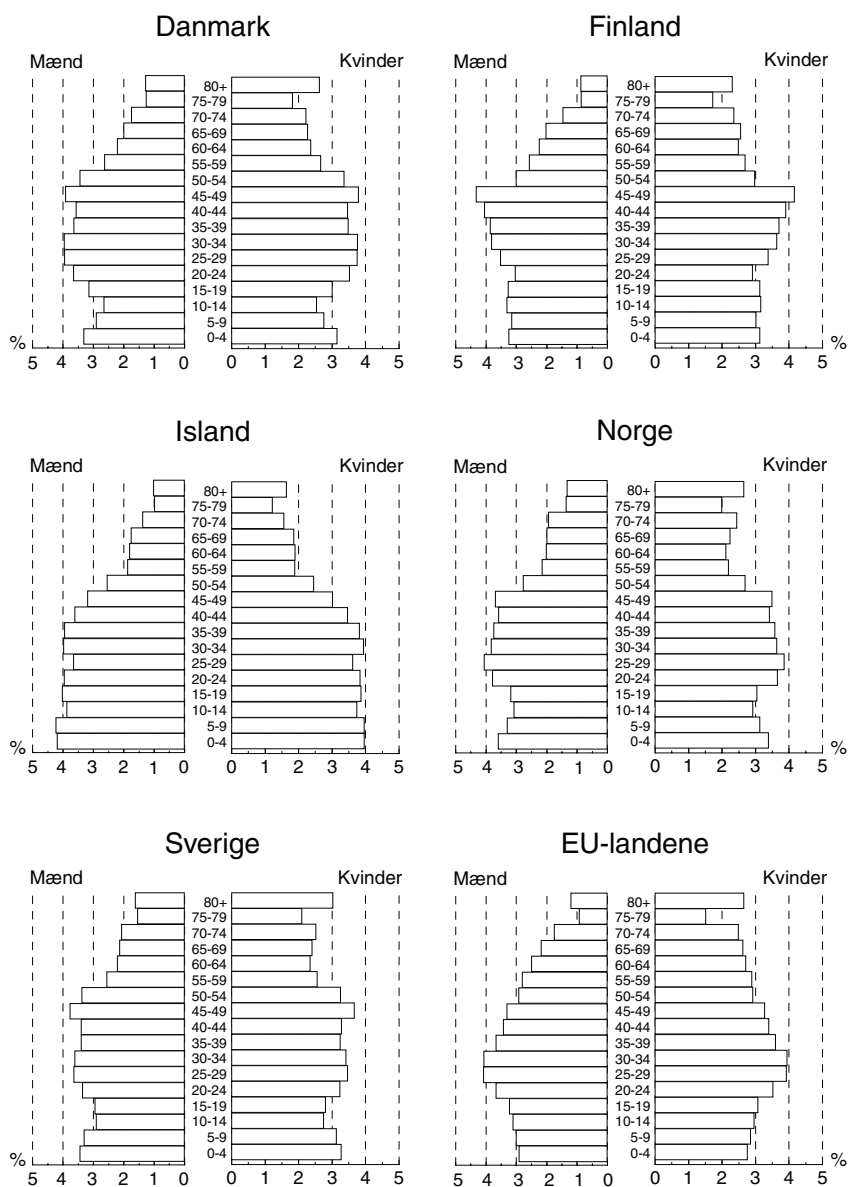
BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

Tabel 3.1 Middelfolketallet efter køn og alder 1996

	Danmark		Finland		Island		Norge		Sverige	
	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.	1.000	Pct.
<i>Mænd</i>										
0-6 år	243	9	231	9	16	12	219	10	419	10
7-17 »	325	12	363	15	24	18	303	14	590	14
18-24 »	256	10	225	9	15	11	212	10	396	9
25-49 »	995	38	988	40	49	37	825	38	1.565	36
50-64 »	451	17	414	17	17	12	319	15	745	17
65-79 »	261	10	229	9	11	8	229	11	507	12
80- »	67	3	45	2	3	2	59	3	145	3
I alt	2.599	100	2.496	100	135	100	2.166	100	4.368	100
<i>Kvinder</i>										
0-6 år	231	9	222	8	15	11	207	9	398	9
7-17 »	310	12	348	13	23	17	288	13	560	13
18-24 »	247	9	215	8	14	11	205	9	379	8
25-49 »	956	36	951	36	48	36	788	36	1.503	34
50-64 »	454	17	430	16	17	13	320	14	743	17
65-79 »	328	12	343	13	13	9	287	13	618	14
80- »	138	5	120	5	4	3	119	5	272	6
I alt	2.665	100	2.628	100	134	100	2.215	100	4.473	100
<i>Mænd og kvinder</i>										
0-6 år	475	9	453	9	31	12	426	10	817	9
7-17 »	635	12	711	14	47	17	592	14	1.150	13
18-24 »	503	10	440	9	29	11	418	10	775	9
25-49 »	1.951	37	1.938	38	98	36	1.614	37	3.068	35
50-64 »	905	17	844	16	34	12	639	15	1.488	17
65-79 »	589	11	573	11	24	9	516	12	1.126	13
80- »	205	4	165	3	7	3	178	4	418	5
I alt	5.263	100	5.125	100	269	100	4.381	100	8.841	100

BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

Figur 3.1 Befolkningen 1996 fordelt efter køn og alder i pct. af totalbefolkningen

Indkomstfordeling

Adskillige tidligere studier har vist, at forskellene i indkomstniveauer relativt set er mindre i de nordiske lande end i de fleste OECD-lande. Figur 3.2. viser fordelingen af den disponible husstandsindkomst for hvert land i 1995 fordelt på kvartiler.

Kvartilerne er udregnet på basis af den ækvivalente disponible indkomst. Første kvartil udgøres af de husstande der har den laveste indkomst, mens de husstande der har den højeste indkomst udgør fjerde kvartil.

Som det fremgår af figuren er indkomstfordelingen mellem husstandene relativt set meget ensartet i de nordiske lande.

I Finland og Sverige udgør laveste kvartil en noget større andel af de samlede husstandsindkomster end i de øvrige nordiske lande. Det skal dog nævnes, at de islandske data ikke er helt sammenlignelige med data fra de andre nordiske lande (jf. Kapitel 2). Dette kan være forklaringen på den større indkomstspredning i Island.

Figurerne 3.3 og 3.4 viser for det første den gennemsnitlige disponible indkomst for henholdsvis enlige og samboende, fordelt på kvartiler, omregnet til KKP-Euro. For det andet viser figurerne bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomst og sociale ydelser, samt skatten i pct. af bruttoindkomsten i 1995.

Kvartilerne er fastlagt på grundlag af de disponible indkomster for samtlige husstande. Som det var tilfældet i figur 3.2 er der anvendt ækvivalentindkomster (jf. Kapitel 2).

I Finland og Norge ligger næsten halvdelen af de enlige husstande – både med og uden børn – i det nedre kvartil. Parhusstandenes andel af det nedre kvartil udgør kun 10 pct. eller derunder i alle landene. Resultaterne bør dog fortolkes med stor forsigtighed, da valget af ækvivalentskala har stor indflydelse på det relative indkomstniveau for de enkelte husstandstyper.

De sociale ydelsers andel af bruttoindkomsten er for alle lande (med undtagelse af enlige i Island) størst for de husstande der har de laveste disponible indkomster, og mindst for de husstande der har de højeste disponible indkomster. De sociale ydelser er med andre ord medvirkende til at udjævne forskelle i indkomsterne. I Island skyldes de meget lave kontantydelse til enlige i den laveste indkomstgruppe, at denne gruppe omfatter hjemmeboende børn over 15 år (jf. Kapitel 2). I Finland og Danmark udgør de sociale ydelser en relativt stor andel af bruttoindkomsten i det laveste kvartil, og det gælder såvel for enlige som for parfamilier. Sociale ydelser udgør dog også en væsentlig del af bruttoindkomsten i de højere kvartiler for enlige og parfamilier i Finland og Sverige og for enlige i Danmark.

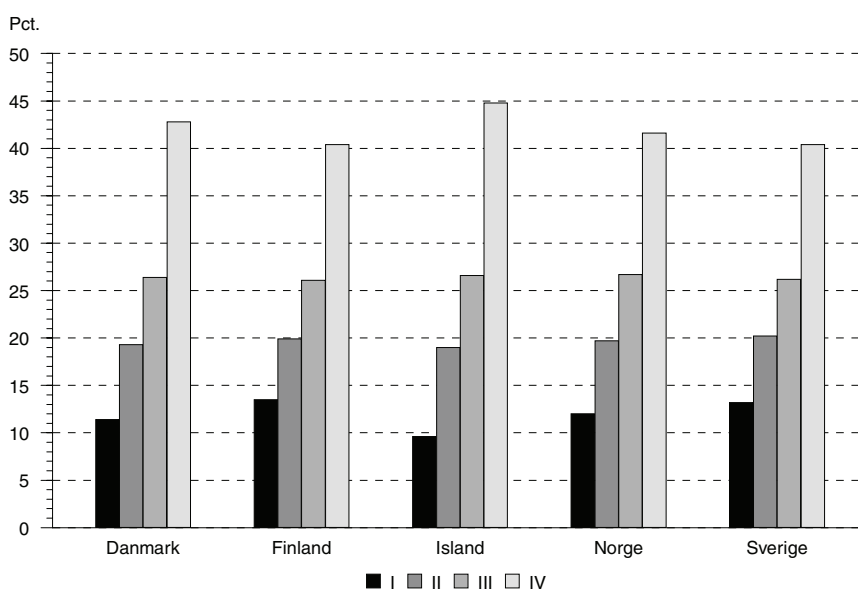
BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

I alle landene udgør de sociale kontantydelse en større andel af bruttoindkomsten for enlige set under ét end for parfamilier set under ét. Dette skyldes hovedsagelig at andelen af pensionister og andre husstande, der modtager overførselsindkomster, er større blandt enlige end blandt parfamilier.

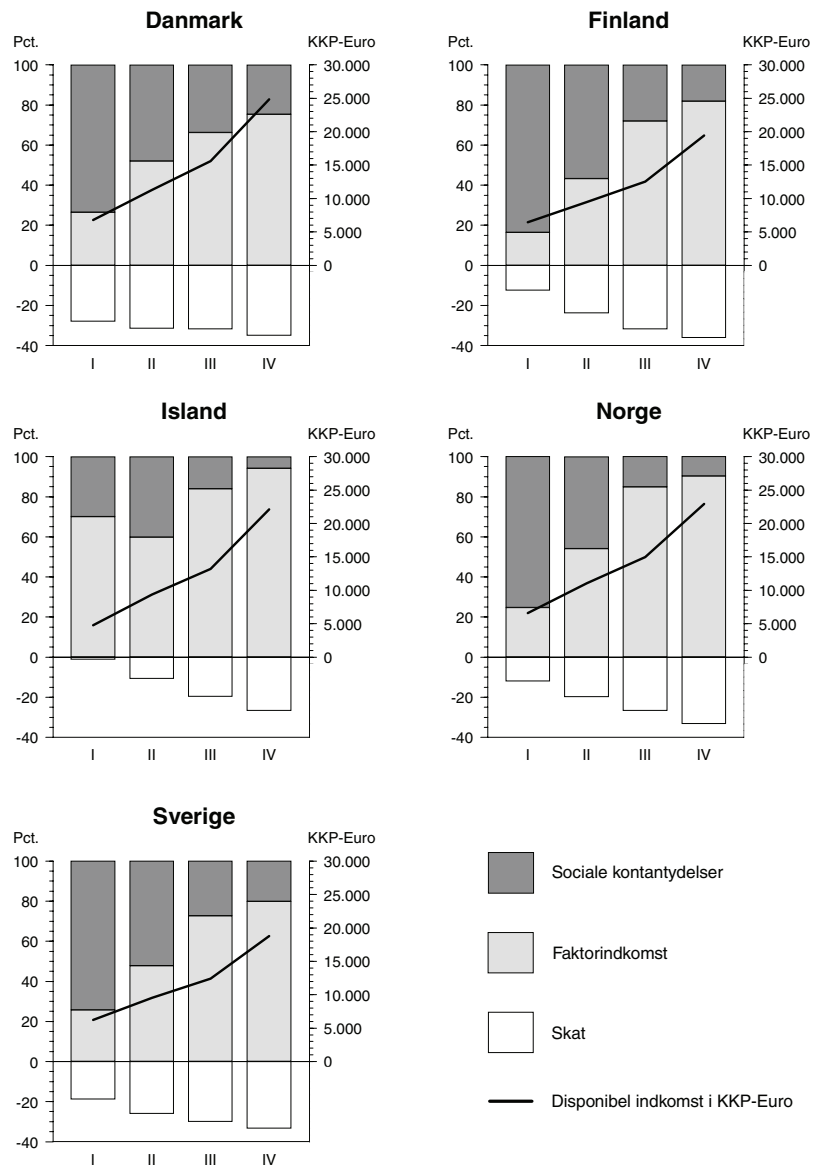
Skatternes andel af bruttoindkomsten er i alle landene mindst for de husstande der har de laveste disponible indkomster, og størst for husstandene med de højeste disponible indkomster. Skattesystemet er således medvirkende til at udjævne forskellene i indkomsterne.

Skatternes andel af bruttoindkomsten er klart større i Danmark end i de øvrige lande. Dette skyldes blandt andet, at arbejdsgivernes sociale bidrag spiller en betydeligt større rolle ved finansieringen af de offentlige ydelser i de øvrige nordiske lande, jf. Kapitel 10. Forskelle fra land til land i beskattningen af de sociale ydelser spiller dog også en rolle i den sammenhæng.

Figur 3.2 Husstandsindkomsternes fordeling efter kvartiler, pct. 1995

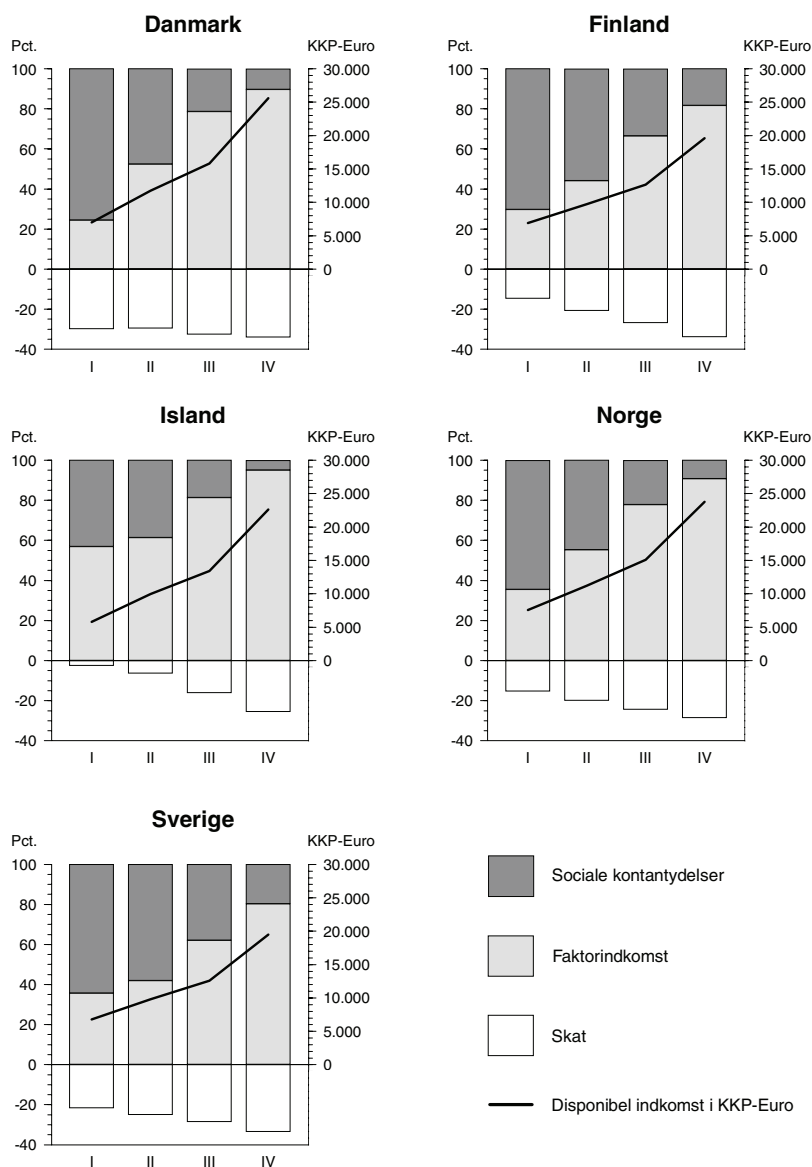

Figur 3.3 Den gennemsnitlige disponible indkomst i KKP-Euro, bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomster, sociale kontantydelsers og skatter i pct. af bruttoindkomsten fordelt på kvartiler 1995. Enlige med og uden børn

BEFOLKNING OG INDKOMSTFORDELING

Figur 3.4 Den gennemsnitlige disponible indkomst i KKP-Euro, bruttoindkomstens procentvise fordeling på faktorindkomster, sociale kontantydelsers og skatter i pct. af bruttoindkomsten fordelt på kvartiler 1995. Samboende med og uden børn

Kapitel 4

Familier og børn

Mens de nordiske lande anvender næsten samme andel af de samlede sociale udgifter til familier og børn, er der en noget større forskel på EU-landenes udgiftsmønstre.

Tabel 4.1 Udgifter til familier og børn i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1995

Danmark	12,4	Belgien	8,2	Luxembourg	13,2
Finland	13,3	Frankrig	9,0	Portugal	5,8
Island	12,9	Grækenland	..	Spanien	1,8
Norge	13,3	Holland	4,7	Storbritannien	9,0
Sverige	11,3	Irland	11,7	Tyskland	7,5
		Italien	3,5	Østrig	11,3

Anmærkning: Kilden for data for EU er EUROSTAT: *Social Protection Expenditure and Receipts*. For Island og Norge er anvendt *Social tryghed i de nordiske lande 1995* (NOSOSKO 6:1997) For Norges vedkommende er der dog tale om reviderede data.

Et karakteristisk træk ved de nordiske familier er, at der er relativt mange enlige forældre med børn. I alle landene er der betydeligt flere enlige kvinder med børn end enlige mænd med børn.

De mange enlige med børn skyldes de hyppigt forekommende opbrud i familieforholdene.

De nordiske lande adskiller sig desuden fra de øvrige europæiske lande ved, at kvinder har en høj erhvervsfrekvens, jf. Kapitel 5. Dette øger behovet for pasningstilbud til børnene, mens forældrene er på arbejde.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.2 Familier efter familietype 1996

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge ²⁾	Sverige ³⁾
<i>Antal familier med børn i alderen 0-17 år (1.000)</i>	645	635	39	570	1.143
Heraf (pct.):					
– Gifte	64	69	56	64	81 ⁴⁾
– Samboende	18	13	23	14	
– Enlige	19	18	21	22	19
I alt	100	100	100	100	100
<i>Antal familier uden børn (1.000)</i>	2.221	2.077	104	1.482	2.399
Heraf (pct.):					
– Gifte	27	26	23	32	36 ⁴⁾
– Samboende	7	7	3	..	
– Enlige	65	67	74	68	64
I alt	100	100	100	100	100
<i>Enlige med børn (pct.):</i>					
Mænd	12	12	6	11	21
Kvinder	88	88	94	89	79
I alt	100	100	100	100	100
<i>Enlige uden børn (pct.):</i>					
Mænd	50	48	54	47	59
Kvinder	50	52	46	53	41
I alt	100	100	100	100	100
<i>Gennemsnitligt antal personer pr. familie</i>	1,8	1,9	2,9	2.1	2,1 ⁵⁾

1 Børn i alderen 0-15 år.

2 Beregnet for 1997

3 Tallene er hentet fra SCB's arbejdskraftundersøgelser. Tallene er beregnet på grundlag af et udvalg på ca. 17.000 personer pr. måned.

4 Inkl. samboende.

5 Beregnet pr. 31. december 1995.

De sociale kontantydelsers betydning for de disponible indkomster for familier med og uden børn fremgår af figur 4.1. Figuren viser bruttoindkomstens fordeling på faktorindkomst og sociale kontantydelsers for henholdsvis parfamilier og enlige, med og uden børn. Det relative indkomstniveau for enlige og parfamilier, med og uden børn, fremgår af tabel 4.3, idet den gennemsnitlige disponible indkomst for henholdsvis alle enlige og alle parfamilier er sat til 100.

En familie består i denne sammenhæng af voksne og børn som bor sam-

men på samme adresse, uanset børnenes alder. Familier med børn defineres som familier med hjemmeboende børn i alderen 0-17 år. For Islands vedkommende regnes børn over 15 år dog som selvstændige husstande. Ved sammenligningen er der anvendt ækvivalente indkomster (jf. Kapitel 2).

Tabel 4.3 Indeks for den disponible indkomst for enlige og par, henholdsvis med og uden børn og samlet disponibel indkomst i KKP for alle i alderen 20-44 år 1995 (Samlet disponibel indkomst =100)¹

	Danmark		Finland		Island		Norge		Sverige	
	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende	Enlige	Samboende
<i>Indeks for den disponible indkomst</i>										
Ingen børn	103	108	100	103	102	172	102	113	102	113
1 barn	91	101	95	103	90	107	92	103	93	101
2 børn	74	97	104	97	83	93	83	94	92	96
3 eller flere børn	62	83	–	94	76	79	–	90	90	87
<i>Samlet disponibel indkomst i KKP-Euro</i>										
I alt	11.191	16.616	9.826	13.233	10.531	11.023	11.649	16.214	9.658	12.996

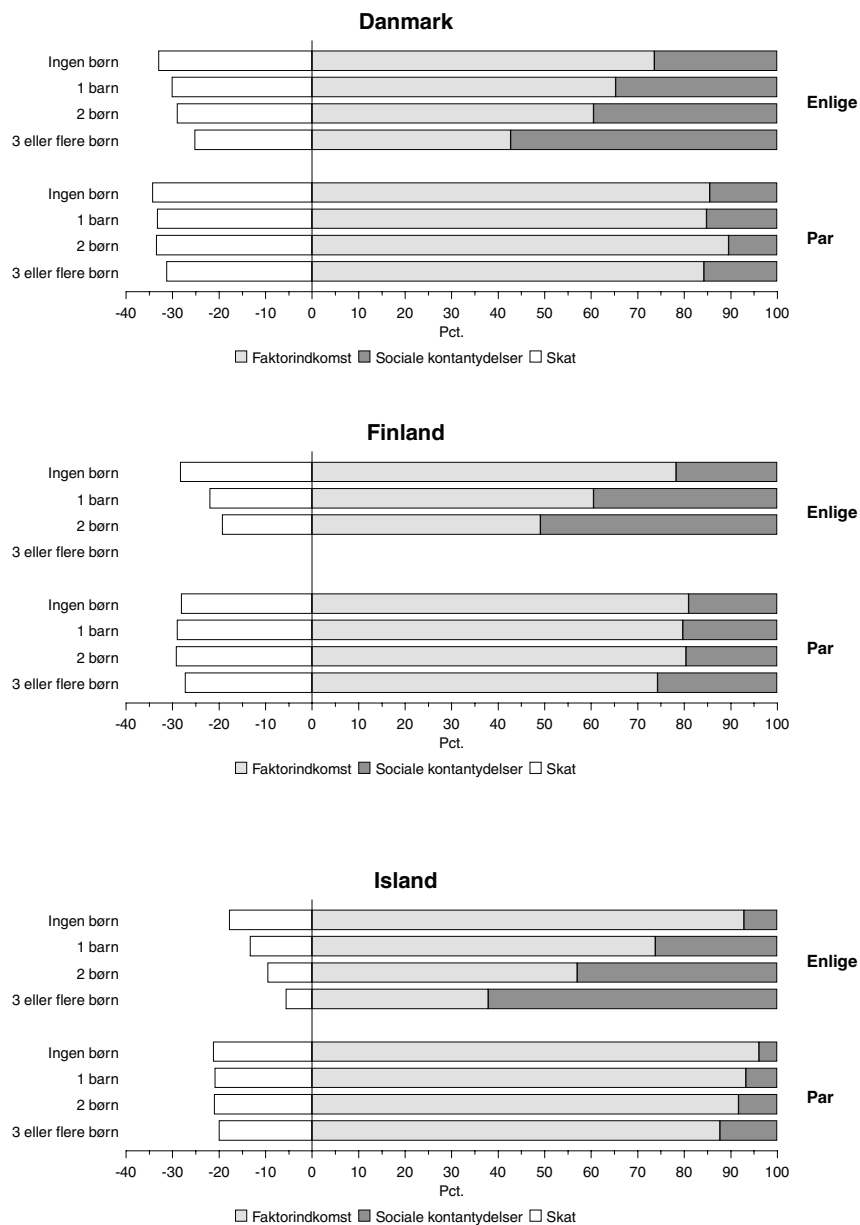
1 Det er den ækvivalente disponible indkomst som er grundlaget for beregningerne

Tabel 4.3 viser at de ækvivalente disponible indkomster for familier uden børn er større end de disponible indkomster for familier med børn. Dog har enlige med to børn i Finland en højere disponibel indkomst end enlige uden børn. Samboende med ét barn har en disponibel indkomst, der er på samme niveau som samboende uden børn. Det er endvidere karakteristisk for både enlige og parfamilier, at den disponible indkomst generelt er mindre, jo flere børn der er i familien.

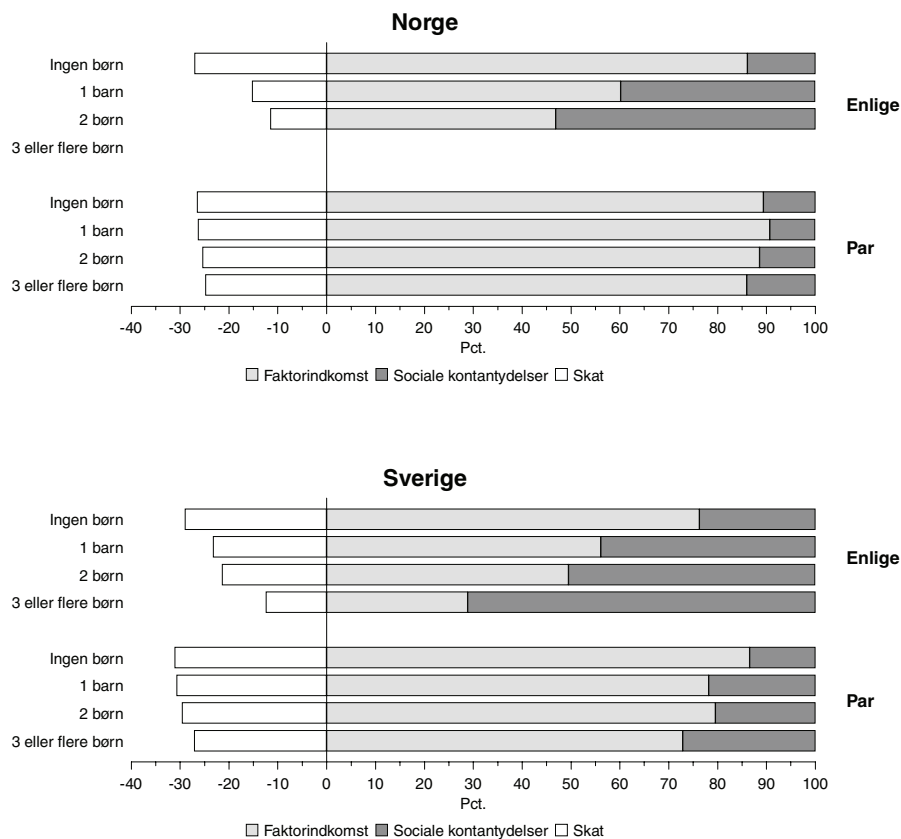
I Island, som anvender en anden familiedefinition, er det relative indkomstniveau for parfamilier uden børn klart højere end for parfamilier med børn; men også i Norge og Sverige er indkomstniveauet for parfamilier uden børn forholdsvis højt.

FAMILIER OG BØRN

Figur 4.1 Indkomststrukturen i 1995 for enlige og par i alderen 20-44 år

Figur 4.1 fortsat ...

Af figur 4.1 fremgår det, at de sociale kontantydelse i alle landene udgør en betydeligt større andel af bruttoindkomsten for enlige end for parfamilier. Især blandt enlige er det markant, at de sociale kontantydelse udgør en større andel af bruttoindkomsten i familier med børn end i familier uden børn. Endelig er det karakteristisk at jo flere børn der er i familien, jo større andel udgør de sociale ydelse af bruttoindkomsten – og tilsvarende: jo flere børn der er i familien, jo mindre udgør skatteandelen af bruttoindkomsten.

Det gælder for alle landene, at de sociale ydelse og skatten medvirker til at udligne forskellene i faktorindkomst mellem enlige og par, mellem familier med og uden børn og mellem familier med ét barn og familier med to el-

ler flere børn. For parfamilier med børn betyder de sociale kontantydelse mest i Finland og Sverige og mindst i Island. I alle landene udgør de sociale kontantydelse en væsentlig del af bruttoindkomsten for enlige forsørgere.

Forskellene i de sociale kontantydelsers betydning for de enkelte familietyper er en følge af to forhold: For det første sammensætningen af de sociale ydelser til børnefamilier. Her spiller det ind, at der i alle landene (undtagen Sverige) gives særlige ydelser til enlige, og at ydelserne pr. barn i alle landene (på nær Danmark og Island) er større, jo flere børn der er i familien. For det andet er forskellene en konsekvens af forskelle i fx arbejdsløshedens omfang blandt familierne. Dette har bl.a. betydning for forskellene mellem enlige og par, idet arbejdsløsheden generelt er højere blandt enlige end blandt parfamilier. Inden for aldersgruppen 20-44 år er de enlige normalt også yngre end parrene, og derfor er der også flere studerende med studiestøtte blandt de enlige.

Kontantydelse til familier og børn²⁾

Dagpenge ved fødsel og adoption

– Alle familier får hjælp ved fødsel og adoption

I alle nordiske lande ydes der kompensation ved indkomstbortfald i forbindelse med fødsler de sidste uger før og de første måneder efter fødslen. Der gives i alle landene en tilsvarende ydelse ved adoption.

I alle landene beror ydelsens størrelse ved indkomstbortfald på den tidligere løn. I Danmark, Finland og Island modtager offentligt ansatte og en del privat ansatte fuld løn i de første måneder efter fødslen.

Ydelsen før fødslen kan kun gives til moderen, mens ydelsen efter fødslen i alle landene kan gives til faderen i stedet for moderen, dog efter lidt forskellige ordninger.

2 Pensioner, der udbetales til børn som har mistet én eller begge forældre, omtales i Kapitel 7 sammen med de øvrige pensioner. Særlige ydelser, der gives som supplerende sociale ydelser til familier og børn, er omtalt i Kapitel 9.

Tabel 4.4 Reglerne for udbetaling af indkomsterstattende kontantydelse ved fødsel pr. december 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I erhverv (lønmodtagere)</i>					
Det maksimale antal uger, hvori der kan udbetales fødselsdagpenge	28	44 (47)	26	42/52 ⁴⁾	Ca. 64 uger ⁶⁾
Heraf (i uger):					
– Kun moderen	18	18	8	9	4
– Kun faderen	2 ¹⁾	3	–	4	4
– Enten moderen eller faderen	10	26	18 ³⁾	29/39	Ca. 64 uger
Heraf:					
– Før fødslen	4 ²⁾	5-8	4	12	Maks. ca. 9 uger
– Efter fødslen	24	36-39	22 ³⁾	39/49	Maks. ca. 64 uger
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
<i>Uden for erhverv</i>					
Det maksimale antal uger, hvori der kan ydes fødselsdagpenge	–	44 (47)	26	Éngangsbeløb	Ca. 64
Er dagpengene skattepligtige?	.	Ja	Ja	Nej	Ja
Kan orlovsperioden deles med faderen?	.	Ja, dog højst i 26 uger	Ja, dog højst i 9 uger	Nej ⁵⁾	Ja

1 Samtidig med moderen inden for de første 14 uger efter fødslen.

2 Perioden kan forlænges, hvis graviditeten har et sygeligt forløb, eller hvis arbejdet indebærer en risiko for fostret. Offentligt ansatte og nogle privat ansatte har ifølge overenskomst ret til barselsorlov med løn i 8 uger før fødslen.

3 Perioden forlænges i det omfang moderen ikke gør brug af sin ret til at påbegynde orloven inden for de sidste 4 uger før fødslen.

4 42 uger med 100 pct. erstatning eller 52 uger med 80 pct. erstatning.

5 Kan dog deles hvis moderen dør og/eller faderen får tilkendt forældremyndigheden.

6 Faderen har ret til 10 dage i forbindelse med fødselen. Disse dage indgår ikke i de 64 uger.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.5 Størrelsen af de indkomsterstøttende kontantydelse ved fødsel pr. december 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I erhverv (lønmodtagere)</i>					
Fødselsdagpen- genes størrelse (pr. uge) i pct. af tidligere ind- komst	100	Normalt 70	..	100/80	75 ³⁾
Minimumsbeløb pr. uge i egen va- luta	–	360 FIM	6.287 ISK	618 NOK	420 SEK
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	–	52	67	40	38
Maksimums- beløb pr. uge i egen valuta	2.617 ¹⁾ DKK	–	14.281 ²⁾ ISK	4.731 NOK	3.906 SEK
Maksimums- beløb pr. uge i KKP-Euro	284	–	151	408	358
<i>Uden for erhverv</i>					
Dagpengenes størrelse (pr. uge)	–	360 FIM	7.994 ISK	Éngangsbeløb 32.138 NOK	420 SEK

1 Offentligt ansatte og en del privat ansatte modtager efter overenskomst fuld løn under barselsorlov, for nogle privat ansatte dog kun i en del af barselsorloven.

2 Offentligt ansatte og en del andre lønmodtagere får udbetalt fuld løn under barselsorlov

3 De 30 dages forældredagpenge (den såkaldte "mor-/farmåned"), som den anden forælder ikke kan afholde, udbetales med 85 pct.

I Danmark er det en forudsætning for at opnå ydelsen, at man er tilknyttet arbejdsmarkedet, enten som selvstændig erhvervsdrivende, som lønmodtager eller som modtager af arbejdsløsheds- eller sygedagpenge efter nærmere fastsatte regler.

I de øvrige nordiske lande modtager personer, som ikke er tilknyttet arbejdsmarkedet, også en ydelse. I Finland, Island og Sverige er der dog tale om et mindre beløb, og i Norge om en éngangsydelse.

I Danmark, Finland og Sverige kan faderen desuden modtage dagpenge i

et antal dage umiddelbart efter fødslen, samtidig med at moderen modtager dagpenge. I Norge har fædre også ret til orlov sammen med moderen, men uden løn.

Den periode, hvori man kan modtage dagpenge ved fødsel og adoption, er generelt relativt lang i de nordiske lande. Barselsorloven er imidlertid betydeligt længere i Sverige end i Island og Danmark.

Kompensationens størrelse i forbindelse med fødsel varierer ligeledes en del landene imellem. Figur 4.2 viser den disponible indkomst på fem indkomstniveauer, dels for en enlig i beskæftigelse uden børn, dels for en enlig, som modtager fødselsdagpenge.

Figur 4.3 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer. Beregningen er dels foretaget for et par som ikke har nogen børn ud over den nyfødte, dels for et par som i forvejen har to børn. Kompensationsniveauet er størrelsen af den disponible indkomst, når personen med den højeste indkomst modtager fødselsdagpenge, udtrykt i pct. af den disponible indkomst, når begge er i beskæftigelse.

Som det fremgår af figur 4.2, er kompensationen i alle de nordiske lande, undtagen Island, over 100 pct. for enlige i de laveste indkomstgrupper. Dette skyldes primært børneydelserne til det nyfødte barn, men hænger også sammen med, at boligstøtten er højere til familier med børn end til familier uden børn. Noget tilsvarende gælder også for par, jf. figur 4.3.

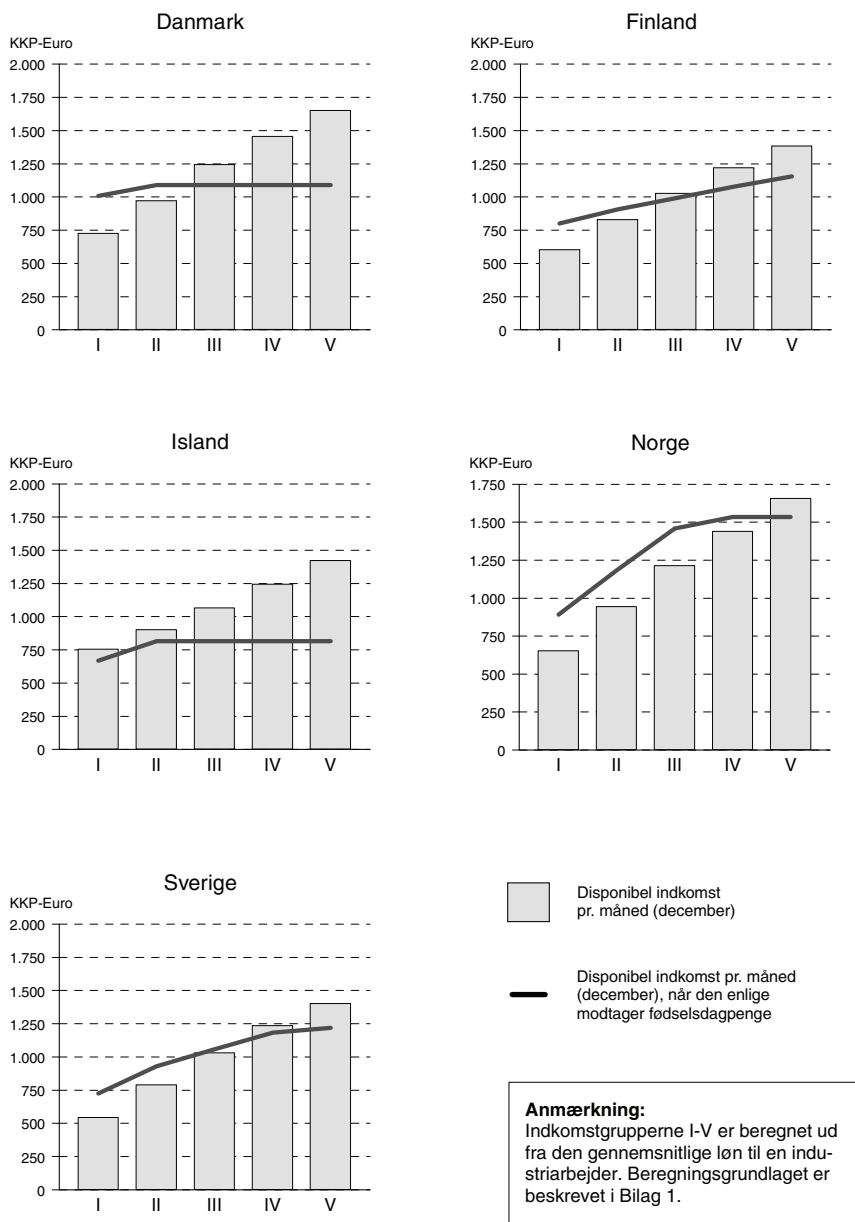
For parfamilier med to børn ud over det nyfødte hænger det høje kompensationsniveau i de laveste indkomstgrupper (specielt i Finland og Sverige) sammen med, at betalingen for daginstitutionspladser til de to andre børn er lavere, når den højest lønnede forælder modtager fødselsdagpenge. Dette er også en væsentlig årsag til, at kompensationsniveauet i de laveste indkomstgrupper er højere for familier med to børn end for familier uden børn.

Kompensationsniveauerne er desuden afhængige af dagpengenes størrelse, set i forhold til den tidligere indkomst. I Island udbetales der et fast beløb, uafhængigt af indkomsten. I de øvrige lande er dagpengene lavest i Finland og højest i Danmark og Norge, målt i forhold til den tidligere indkomst (jf. tabel 4.5). I Finland er der til gengæld ingen øvre grænse for dagpengenes størrelse. I de øvrige lande er dagpengemaksimum højest i Norge og Sverige, mens det er lavest i Island og Danmark.

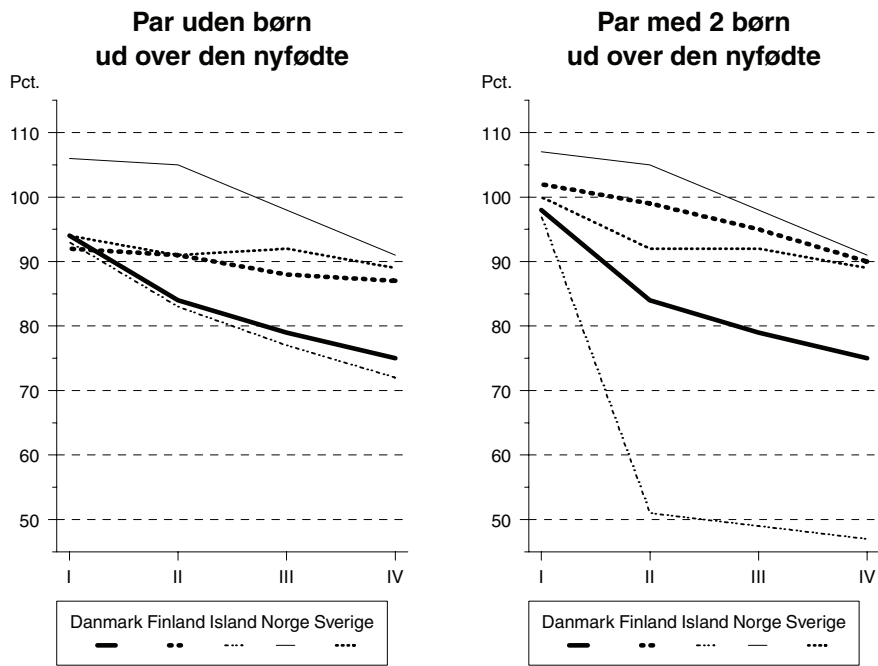
Disse forhold er medvirkende til, at kompensationsniveauet generelt er højt i Norge, også for de høje indkomstgrupper. I Sverige og Finland er kompensationsniveauet ligeledes relativt højt for de høje indkomstgrupper, mens det i Danmark og især i Island er relativt lavt for disse grupper.

FAMILIER OG BØRN

Figur 4.2 Disponibel indkomst for en enlig med et nyfødt barn 1996

Figur 4.3 Disponibel indkomst ved fødselsdagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1996

Anmærkning:
Indkomstgrupperne I-IV er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Kontantydelsen udbetales til den person, der har den højeste indkomst. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Bilag 1.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.6 Modtagere af dagpenge ved graviditet, fødsel og adoption i løbet af året 1990-1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Antal ydelsesmodtagere</i>					
Mænd					
1990	34.499	27.338	75	645	104.356
1995	41.003	40.267	10	25.166	130.786
1996	38.835	39.149	15	28.267	146.839
Kvinder					
1990	80.108	110.518	5.404	51.949	295.080
1995	90.335	108.429	5.066	76.088	327.846
1996	87.557	104.824	5.039	76.504	324.873
<i>Antal dage (1.000) hvori der er modtaget fødselsdagpenge</i>					
1990	12.523	16.900	725	5.149	50.607
1995	14.385	16.947	688	10.699	52.212
1996	13.895	16.238	676	10.926	43.636
<i>Heraf mænd i pct.</i>					
1990	4,1	2,4	8,8
1995	4,4	3,6	0,1	5,8	10,3
1996	4,3	3,6	0,1	6,3	11,7

Det er karakteristisk at flere og flere mænd gør brug af orlovsordningerne i forbindelse med fødsel og adoption. Der er dog store forskelle fra land til land både, når man ser på antallet af modtagere og på antallet af dage, hvori der modtages fødselsdagpenge.

Dette afspejler dels forskelle i hvor mange der er omfattet af ordningerne, dels forskelle i længden af den periode hvori man er berettiget til ydelsen. I Norge er der sket en forøgelse i antallet af mænd, som modtager dagpenge. Dette skyldes både en ordning fra 1993 som giver mænd eksklusiv ret til 4 ugers orlov med dagpenge og en tidskontoordning, som siden 1994 har givet mulighed for fleksibel brug af fravær med dagpenge. De svenske tal er ikke sammenlignelige med de øvrige landes, da ydelsen udbetales i flere dage pr. barn end i de øvrige lande. Desuden kan forældredagpenge udbetales indtil barnet fylder 8 år. Ca.75 pct. af forældredagpengene udbetales dog i barnets to første leveår.

Forældreydelser ved pasning af børn

– Ret til orlov ved pasning af børn

I Danmark har forældre til børn under 9 år siden 1994 haft ret til børnepasningsorlov. I 1996 havde forældre ret til 13 ugers orlov, dog 26 uger hvis barnet var under 1 år. Efter aftale med arbejdsgiveren eller arbejdsformidlingen kan orlovsperioden forlænges til i alt 52 uger. Orlovsordningen omfatter både lønmodtagere, selvstændige og ledige. Under orloven må barnet ikke benytte offentlige dagtilbud, hvis det er under 3 år, og må kun bruge en halvdagsplads, hvis det er mellem 3 og 8 år. Ydelsen under orlov blev i 1995 nedsat fra 80 til 70 pct. af dagpengemaksimum og er yderligere blevet nedsat til 60 pct. i 1997. Kommunerne har desuden mulighed for at yde et supplerende tilskud op til 35.000 DKK årligt. Det gennemsnitlige antal personer på børnepasningsorlov faldt fra 42.000 i 1995 til 31.000 i 1996 og yderligere til 22.000 i 1997.

I Finland har forældrene efter en forældredagpengeperiode ret til at vælge mellem en kommunal daginstitutionsplads eller støtte til pasning af barnet i hjemmet (hjemmepasningsstøtte). Hjemmepasningsstøtten kan gives indtil barnet fylder 3 år. Ydelsen består af tre dele: et basisbeløb på 1.500 FIM pr. måned, et søskendetillæg på 300 FIM pr. måned for hver af de følgende børn og et tillægsbeløb på maksimalt 1.200 FIM pr. måned. Tillæggene beregnes ud fra indkomsten. I slutningen af 1996 modtog over 55 pct. af børnene i alderen fra 9 måneder til 3 år hjemmepasningsstøtte. Forældrene kan også vælge at nedsætte deres arbejdstid, hvis de har børn under 3 år. I så tilfælde har de ret til delvis hjemmepasningsstøtte, der udgør 25 pct. af hjemmepasningsstøttens basisbeløb.

I Island findes der ingen ordninger om forældreydelse ved pasning af børn.

I Norge er der en såkaldt tidskontoordning. Ordningen gælder ved fødsel eller adoption og giver mulighed for, at en del af fødselsdagpengene kan udbetales i kombination med arbejdsindtægt over en længere periode end den ordinære 42- eller 52-ugers periode. Hvis der som udgangspunkt er valgt 52 ugers fravær fra arbejde med 80 pct. løn, skal mindst 6 og højst 39 uger reserveres til kombination med reduceret arbejdstid. Hvis der er valgt 42 uger med fuld løn, skal der reserveres mellem 6 og 29 uger. Den tid, der skal arbejdes, kan sættes til 50, 60, 75, 80 eller 90 pct., og fødselsdagpengesatsen, der gives som et supplement til indtægten, bliver da henholdsvis 50, 40, 25, 20 og 10 pct. I 1996 valgte 2/3 af kvinderne orlov med 80 pct. kompensation. Ca. 25.000 fædre modtog dagpenge i de 4 uger som er forbe-

FAMILIER OG BØRN

holdt faderen.

I Sverige har forældre ret til at modtage forældredagpenge i 64 uger i forbindelse med et barns fødsel. Perioden kan strækkes over flere mindre perioder, indtil barnet fylder 8 år eller har afsluttet sit første skoleår.

I de fleste af landene findes der desuden ordninger, som giver forældre ret til at blive hjemme uden løn for at passe børn.

Pasning af syge børn

I alle nordiske lande har forældre i et vist omfang mulighed for at blive hjemme for at passe et sygt barn. I Sverige er dette reguleret ved lov, i de øvrige lande efter overenskomst.

I alle landene gælder det, at forældrene selv vælger, om det er moderen eller faderen, som skal blive hjemme for at passe barnet. I Norge har enlige forsørgere ret til 20 dages fravær og par har ret til 10 dages fravær hver for at passe et sygt barn.

For så vidt angår længden af den periode, hvori man har ret til at blive hjemme for at passe et sygt barn, er ordningen mest generøs i Sverige og mindst i Danmark og Island.

I Danmark, Finland og Island gives der til gengæld fuld lønkompensation ved pasning af børn med kortvarig sygdom. I Norge gives der en ydelse, som svarer til sygedagpengebeløbet, mens der i Sverige gives en kompensation svarende til 75 pct. af arbejdsindkomsten.

I Danmark, Finland, Norge og Sverige er der desuden særlige regler for pasning af kronisk eller alvorligt syge børn. Disse regler belyses nærmere i Kapitel 7.

Børnetilskud

– Der gives tilskud til alle børn

I alle fem lande ydes der tilskud til børn. Ydelserne er skattefrie og uafhængige af forældrenes indkomst, dog ikke i Island hvor børnetilskuddet er indkomstprøvet. I Danmark gives ydelsen indtil barnet er fyldt 18 år, i Finland indtil barnet er fyldt 17 år og i Island, Norge og Sverige indtil barnet er fyldt 16 år – dog 20 år hvis barnet er under uddannelse. I alle landene er det staten, der finansierer børnetilskuddet.

I Danmark og Island er børnefamilieydelsen større for børn i alderen 0-6 år end for børn over 6 år. Siden 1995 er der i Danmark sket en yderligere

differentiering, således at ydelsen er større for de 0-2-årige end for de 3-6-årige. I Norge gives der et tillæg for 1-3-årige børn, samt tillæg for børn bosat i Finnmark og i visse kommuner i Troms fylke.

I alle landene på nær Sverige gives der særlige børnetilskud til enlige forsørgere, således at ydelsen pr. barn er højere for enlige end for parfamilier.

Tabel 4.7 Børnetilskuddets årlige størrelse pr. december 1996

	Danmark DKK ¹⁾	Finland FIM	Island ISK ²⁾	Norge NOK ³⁾	Sverige SEK
<i>Par med:</i>					
1 barn	9.100	6.420	39.448	11.112	7.680
2 børn	18.200	14.304	68.216	22.740	15.360
3 børn	27.300	23.652	74.832	35.832	25.440
<i>Enlig med:</i>					
1 barn	17.072	8.820	171.241	22.740	7.680
2 børn	30.692	19.104	321.631	35.832	15.360
3 børn	44.312	30.852	476.946	49.572	25.440
Gennemsnitligt beløb pr. barn med børnetilskud i KR/FIM	9.635	7.668	70.207	13.616	8.250
Gennemsnitligt beløb pr. barn med børnetilskud i KKP-Euro	1.046	1.117	765	1.228	756

1 Der er regnet med en børnefamilieydelse for de 3-6-årige på 2.275 DKK pr. kvartal til såvel enlige som par. Ydelsen for de 0-2-årige udgjorde 2.550 DKK pr. kvartal og for de 7-17-årige 1.775 DKK pr. kvartal.

2 I Island er børnetilskuddet todelt. Første del udgøres af et fast beløb til alle, der har børn i alderen 0-15 år samt et tillæg på 30.176 ISK for børn i alderen 0-6 år. Den anden del er indkomstreguleret. Her er det maksimale beløb for par 93.164 ISK og for enlige 100.999 ISK. I tabellen er beregningerne baseret på par og enliges gennemsnitsindtægt. Der er regnet med et barn under 7 år.

3 Der er regnet med børnetilskud til børn i alderen 3-16 år. For børn i alderen 1-3 år gives et tillæg på 426 NOK pr. måned.

I Finland og Norge forøges børnetilskuddet pr. barn for hvert barn der er i familien. I Danmark og Norge gives der et ekstra børnetilskud til enlige forsørgere. I Sverige fik børnefamilier til og med 1995 også et flerbørnstillæg, hvis de modtog børnetilskud til tre eller flere børn. Fra 1996 ophørte tildelingen af nye flerbørnstillæg. Familier som i 1996 fik tildelt et flerbørnstillæg beholder dog tillægget.

I Danmark ydes der endvidere særlige børnetilskud, hvis en af barnets

FAMILIER OG BØRN

forældre er pensionist, hvis en af barnets forældre er døde, eller hvis faderskabet til barnet ikke er fastslået. I Island ydes der et supplement i form af mødreløn til enker, ugifte og fraskilte kvinder, som forsørger to eller flere børn under 18 år. Hvis forældrene er alders- eller førtidspensionister, udbetales børnetilskuddet som et tillæg til pensionen.

Bidragforskud til børn

– *Bidraget udbetales forskudsvis af det offentlige*

Til børn, hvis forældre ikke lever sammen, vil der som regel blive ydet et underholdsbidrag fra den af forældrene, der ikke har barnet hos sig. Fastsættelse af underholdsbidrag til børn indgår i vilkårene ved ophævelse af ægteskab og som led i retshandlinger ved fødsel uden for ægteskabet. Bidraget fastsættes enten efter aftale mellem forældrene, ved domstolsbeslutning eller ved afgørelse i socialforvaltningerne.

Betaler den bidragspligtige ikke til tiden, kan den bidragsberettigede i alle de nordiske lande få bidragene forskudsvis udbetalt af det offentlige. Aldersgrænsen for forskudsvis udbetaling af underholdsbidrag er 18 år. I Island og Sverige kan perioden udvides til 20 år, hvis barnet er under uddannelse.

I alle landene er der fastsat et minimum for bidragforskuddets størrelse. I Norge og Sverige betaler det offentlige differencen op til minimumsbeløbet, hvis den bidragspligtige ikke er i stand til at betale dette. I Norge er antal børn med bidragforskud i pct. af antallet af bidragsberettigede børn faldet. Dette skyldes at regelsættet er ændret således, at bidragforskud kun udbetales hvis den bidragspligtige ikke betaler eller ikke betaler rettidigt.

Tabel 4.8 Bidragforskuddenes størrelse i 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Maksimalt beløb pr. barn pr. år i KR/FIM	8.676	7.602	129.528	12.190	14.076
Maksimalt beløb pr. barn pr. år i KKP-Euro	942	1.107	1.411	1.099	1.290

Tabel 4.9 Antal børn med bidragsforskud i pct. af befolkningen under 18 år 1990-1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	14	7	16	12	15
1995	15	10	17	15	16
1996	15	10	18	11	16

Andre ydelser

I Norge suppleres det almindelige børnetilskud med skattelettelser for børn. Udgiften hertil indgår dog ikke i den sociale udgiftsstatistik. Enlige forsørgere kan desuden af Folketrygden få tilkendt en såkaldt overgangsydelse til underhold.

I Finland, Island, Norge og Sverige er der indført børnepension i form af grundpension og tillægspension. I Danmark gives der et særligt børnetilskud.

Børnepensionen ydes til børn, hvis den ene eller begge forældre er afgang ved døden. Børnepension omtales i øvrigt nærmere i Kapitel 7.

Serviceydelser til familier og børn

I de nordiske lande har man valgt at give børn og familier en omfattende daglig service. Ansvar for driften af disse servicetilbud påhviler i første omgang kommunerne, som skal sørge for daginstitutionstilbud til børn og unge, børnehaveklasser, familiedagpleje, børnepasning i hjemmene samt børne- og ungdomsforsorg.

Fysisk og psykisk udviklingshæmmede børn integreres så vidt muligt i de normale pasningstilbud.

I alle landene kan børnefamilier i ekstraordinære tilfælde få tildelt hjemmehjælp. Det gælder fx, hvis den person, der tager vare på hjemmet og børnene, ikke kan sørge for hjemmet på grund af sygdom, fødsel eller lignende.

Familier kan desuden få hjælp til at forebygge, at børn og unge anbringes uden for hjemmet.

Daginstitutioner og familiedagpleje

– *Børn bliver passet i både offentlige og private institutioner*

Daginstitutioner for børn op til skolealderen

Børn i førskolealderen modtages i daginstitutioner. I alle landene har man hel- og deltidsplasser i de samme institutioner, men der findes også separate heltids- og deltidsinstitutioner.

I alle landene er det kommunerne, som skal sørge for, at der udbydes et tilstrækkeligt antal pladser. I Danmark havde 65 pct. af kommunerne i 1996 fuld pasningsgaranti for børn i alderen 0-9 år, mens yderligere 5 pct. havde pasningsgaranti for aldersgruppen 1-5 år. I Finland har alle børn under 7 år siden 1996 haft ret til plads i en kommunal daginstitution eller i familiedagpleje. Familier med børn under 3 år kan i stedet for kommunal dagpasning vælge at modtage en ydelse for at blive hjemme og selv at passe barnet. Siden 1. august 1997 har forældre endvidere haft mulighed for at få passet børnene privat med kommunalt tilskud. Kommunerne betaler beløbet direkte til den privatperson som passer barnet/børnene. I Island havde 87 pct. af alle børn i alderen 3-5 år og 62 pct. af alle børn i alderen 0-5 år plads i offentlige daginstitutioner for børn eller familiedagpleje. I Norge havde 45 pct. af de 0-6-årige børn plads i en børnehave eller familiedagpleje. I Sverige har børn, hvis forældre er i erhverv eller studerer, fortrinsret til et pasningstilbud. Desuden er der pasningsordninger for børn med særlige behov.

I Danmark og Finland kan pasningstilbuddet erstattes af forskellige ordninger, hvor forældrene bliver hjemme for at passe deres børn.

Familiedagpleje

Der findes kommunal familiedagpleje i alle nordiske lande. Den omfatter fortrinsvis børn i førskolealderen. De kommunale dagplejere er ansat og lønnet af kommunerne og modtager børnene i deres eget hjem. Som ved ophold i daginstitutioner betaler forældrene for børns ophold i familiedagpleje. I alle landene findes der desuden privat familiedagpleje, som drives uden offentlige tilskud. Disse pasningsformer er ikke omfattet af den nordiske socialstatistik.

Børnehaveklasser

I både Danmark, Finland og Norge er der indrettet særlige skoleforberedende klasser, men efter lidt forskellige regelsæt.

I Danmark har kommunerne pligt til før skolestarten at tilbyde plads i en børnehaveklasse i mindst 20 timer om ugen, et tilbud som 98 pct. af børnene benytter. Efter skoletid kan børnene opholde sig i enten daginstitutioner eller skolefritidsordninger.

I Finland er ordningen ikke obligatorisk for børnene, men ca. halvdelen af dem deltager i skoleforberedende foranstaltninger.

I Island er alle 6-årige skolepligtige og indgår derfor ikke i denne statistik.

I Norge deltager ca. halvdelen af de 6-årige i skoleforberedende foranstaltninger som et led i gradvis indføring til skolestarten for 6-årige.

I Sverige findes der ingen særskilte skoleforberedende foranstaltninger, men man har en fleksibel skolestart. Siden 1997 har 6-årige ret til at begynde i skolen, hvis forældrene ønsker det. Alle 6-årige har også en lovfæstet ret til 525 timers indskoling i en børnehave, den såkaldte almene indskoling.

Børn i skolealderen

I samtlige lande er der pasningsmuligheder for børn i skolealderen. Pasningen kan enten foregå i særlige fritidshjem for børn i skolealderen, eller være integreret i daginstitutionernes pasning af børn i førskolealderen. I Norge er ansvaret for udviklingen af skolefritidsordninger lagt ind under skolesektoren. Dette gælder i vidt omfang også i Danmark, Island og Sverige. Omfanget af tilbud varierer fra kommune til kommune.

Der er forskellige aldersgrænser for tildelingen af pladser på fritidshjem/skolefritidsordninger. I Danmark er den 10 år i nogle kommuner og 14 år i andre. I Finland er der normalt ingen aldersgrænse, men den kan dog i særlige tilfælde være 10 år. I Island er den 9 år, i Norge 10 år og i Sverige 12 år.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.10 Børn indskrevet i daginstitutioner og familiedagpleje (1.000) efter alder 1990-1996

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge ²⁾	Sverige
<i>1990</i>					
0-2 år	83	55	3	19	103
3-6 år	167	141	10	120	263
0-6 år i alt	250	196	13	..	367
7-10 år	53	17	1	..	146
0-10-årige i alt	303	213	13	..	512
<i>1995</i>					
0-2 år	95	34	5	39	123
3-6 år	203	145	12	149	367
0-6 år i alt	297	179	17	188	490
7-10 år	112	11	–	..	198
0-10-årige i alt	409	190	17	..	688
<i>1996</i>					
0-2 år	101	41	5	42	124
3-6 år	217	165	12	150	408
0-6 år i alt	318	206	17	192	532
7-10 år	122	11	–	..	209
0-10-årige i alt	440	217	17	..	741

1 Fra 1995 kun børn i alderen 0-5 år.

2 Omfatter kun børn i alderen 0-6 år, ekskl. pædagogiske tilbud til 6-årige.

Der er betydelige forskelle fra land til land på hvor mange børn, der er omfattet af pasningsordninger i daginstitutioner og familiedagpleje. Af årsager hertil kan nævnes, arbejdsløshedens omfang, og at børn i børnehaveklasser i Danmark også opholder sig i daginstitutioner efter timerne i børnehaveklassen. De lave rater for 0-2-årige i Finland hænger sammen med muligheden for at få tildelt hjemmepasningsstøtte. I Sverige spiller den lange barselsperiode også en rolle.

Tabel 4.11 Børn indskrevet i daginstitutioner og familiedagpleje efter alder i pct. af de respektive aldersgrupper 1990-1996

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge ²⁾	Sverige
<i>1990</i>					
0-2 år	47	31	24	11	29
3-6 år	77	58	60	57	64
0-6 år i alt	64	44	43	36	48
7-10 år	24	7	3	..	38
0-10-årige i alt	49	30	28	..	44
<i>1995</i>					
0-2 år	46	18	37	21	37
3-6 år	81	55	64	61	74
0-6 år i alt	65	39	53	44	59
7-10 år	50	5	–	..	45
0-10-årige i alt	60	27	35	..	54
<i>1996</i>					
0-2 år	48	22	37	23	40
3-6 år	83	63	64	61	83
0-6 år i alt	67	46	53	45	66
7-10 år	53	4	–	..	46
0-10-årige i alt	63	31	34	..	59

1 Fra 1995 kun børn i alderen 0-5 år.

2 Omfatter kun børn i alderen 0-6 år, ekskl. pædagogiske tilbud til de 6-årige.

Børne- og ungdomsforsorg

– Der lægges vægt på forebyggende arbejde

I samtlige nordiske lande findes der forskellige former for forebyggende initiativer til fremme af børns og unges opvækst under trygge og gode forhold. Det kan både dreje sig om almene foranstaltninger og foranstaltninger mere specifikt rettet mod det enkelte barn eller den unge.

Landenes lovgivning giver også muligheder for, at det offentlige griber ind og yder støtte, hvis der er risiko for, at barnet eller den unge får en uheldig opvækst.

I Danmark modtog 29.880 familier i løbet af 1996 én eller flere forebyggende foranstaltninger i form af konsulentbistand, praktisk pædagogisk støt-

FAMILIER OG BØRN

te i hjemmet, familiebehandling, døgnophold for både forældre og børn eller økonomisk støtte med henblik på at undgå anbringelse af børn uden for hjemmet. Derudover var der ved udgangen af 1996 5.120 børn og unge på aflastningsophold på en døgninstitution, i plejefamilie eller på et andet opholdssted. 1.396 børn og unge havde fået udpeget en personlig rådgiver og 1.611 børn og unge fik økonomisk støtte til ophold på kost- eller efterskole, uden at der var tale om egentlig anbringelse.

I Finland har den forebyggende børneforsorg til opgave at påvirke udviklingen af barnets trivselsforhold samt at forebygge mod de risici som barnet udsættes for. Foranstaltningerne kan være støttepersoner eller støttefamilier, støtte til at få arbejde, bolig og hjælp til hobbyaktiviteter. I 1996 var der 33.269 personer som fik støtte. 92 pct. af disse var børn under 18 år, mens de resterende 8 pct. var mellem 18 og 20 år. Der var i løbet af 1996 en tilgang på 9.118 nye klienter, hvilket svarer til 27 pct. af alle som modtog hjælp.

I Island modtog 1.045 børn i løbet af 1996 et eller flere forebyggende tiltag. Af disse blev 649 anbragt uden for eget hjem i kortere eller længere tid.

I Norge modtog 22.690 børn i løbet af 1996 et eller flere forebyggende tiltag. 7.880 blev anbragt i et aflastningshjem 6.360 fik støttekontakt og 8.780 modtog økonomisk eller anden hjælp. En del af børnene blev også placeret uden for hjemmet som led i forebyggelsen. Børneværnet havde i løbet af 1996 omsorgen for 5.900 børn. Samtlige blev anbragt uden for hjemmet, enten hos familier eller på børneinstitutioner o.l.

I Sverige består de forebyggende foranstaltninger blandt andet af tiltag over for spædbørnsfamilier, med henblik på at forbedre samspillet mellem forældre og børn. Der kan også være tale om gruppeaktiviteter for unge og/eller enlige mødre samt børn af alkoholmisbrugere. Eller om udvidede børnehaveklasse, som kombinerer dagvirksomhed med besøg i hjemmene og hvor foranstaltningen først og fremmest sigter mod at give familien praktisk og psykosocial støtte i hjemmet.

For kriminelle unge, misbrugere eller unge med andre psykosociale problemer er der udviklet foranstaltninger der indebærer, at den unge i løbet af dagen medvirker i et antal strukturerede aktiviteter, som regel arbejde/studier og organiserede fritidsaktiviteter.

En anden type aktivitet er det såkaldte kontaktmandskab, hvor barnet eller den unge får tildelt en voksen kontaktperson eller -familie, som de træffer regelmæssigt. Ca. 12.300 børn og unge havde den 31. december 1996 en sådan kontaktperson.

I alle landene kan det også komme på tale at anbringe et barn uden for hjemmet. Årsagen kan fx være, at forældrene behøver hjælp til opdragelse af

barnet, eller at barnets sundhed eller udvikling udsættes for fare på grund af manglende pasning. Der kan også foretages indgreb, hvis unge udsætter deres egen sundhed eller udvikling for alvorlig fare, fx på grund af alkohol- og/eller narkotikamisbrug eller kriminalitet.

I alle landene kan børn anbringes uden for eget hjem uden forældrenes samtykke. I Finland og Sverige sker dette efter en retlig afgørelse. I Danmark og Island er det et særligt børne- og ungeudvalg i kommunerne der tager beslutning om anbringelse af barnet. I Norge er det fylkesnævnene (de amtskommunale nævn), som afgør om børneværnet skal overtage omsorgen for et barn og anbringe barnet uden for eget hjem. Men loven tillader også at et barn kan anbringes uden for hjemmet uden at der træffes beslutning i nævnet om omsorgsovertagelse.

De fleste anbringelser af børn uden for eget hjem sker dog efter frivillig aftale med forældrene.

Andelen af børn anbragt uden for eget hjem varierer fra land til land. Men fælles for alle landene er det, at der i højere grad sættes ind med forebyggende foranstaltninger over for børn og familier i hjemmet. I Danmark skyldes faldet i antallet af anbringelser derudover, at en del unge, der opholder sig på kost- og efterskoler – som følge af en lovændring i 1993 – ikke længere betragtes som værende anbragt uden for hjemmet. Anbringelseshyppigheden er imidlertid fortsat en del større i Danmark end i de øvrige nordiske lande. Det gælder især for de 15-20-årige. Selv efter lovændringen i 1993 bliver unge i Danmark i relativt stort omfang anbragt uden for hjemmet, fx på kost- og efterskoler, i eget værelse eller i socialpædagogiske kollektiver. Dette sker kun i ret begrænset omfang i de øvrige nordiske lande.

Udviklingen i Norge skyldes blandt andet en større indsats fra kommunernes side, hvilket har medført en kortere sagsbehandlingstid og – i en periode – flere anbragte uden for eget hjem.

FAMILIER OG BØRN

Tabel 4.12 Børn og unge anbragt uden for eget hjem i løbet af året efter alder. Pr. 1.000 indbyggere i de respektive aldersgrupper 1990-1996

	1990	1995	1996
<i>Danmark</i>			
0-6 år	6,8	3,9	3,8
7-14 år	14,9	11,9	11,8
15-17 år	34,2	29,3	29,3
18-20 år	17,9	15,0	15,9
0-20 år	16,1	12,0	11,9
<i>Finland</i>			
0-6 år	4,9	5,1	5,0
7-14 år	6,8	8,3	8,6
15-17 år	11,4	12,7	13,3
18-20 år	5,0	8,7	9,3
0-20 år	6,5	7,9	8,2
<i>Island¹⁾</i>			
0-6 år	5,5	..	5,2
7-14 år	17,1	..	9,4
15-17 år	8,1	..	14,5
18-20 år
0-20 år	10,2	..	8,8
<i>Norge</i>			
0-6 år	3,7	3,4	3,3
7-14 år	6,6	7,9	7,5
15-17 år	10,2	14,2	14,0
18-19 år	3,8	7,4	8,3
0-19 år	5,8	7,1	6,9
<i>Sverige</i>			
0-6 år	3,7	3,6	3,3
7-14 år	7,9	7,0	7,1
15-17 år	14,5	14,4	14,2
18-20 år	5,8	5,1	5,2
0-20 år	7,1	6,5	6,4

1 Børn og unge i alderen 7-12, 13-16 og 0-16 år.

Udgifter til og finansiering af ydelser til familier og børn

Tabel 4.13 Udgifter til og finansiering af ydelser til familier og børn 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Dagpenge ved fødsel og adoption	4.595	2.913	642	5.715	11.598
B. Ydelser ved fødsel	–	52	582	604	24
C. Forældreydelse ved pasning af børn (orlovsordninger m.v.)	2.803	2.042	–	455	2.611
D. Tilskud til forsørgelse af børn	10.719	8.398	5.006	12.393	14.618
E. Supplerende ydelser	–	..	–	–	–
F. Øvrigt	77	519	479	2.985	3.367
a. Heraf bidragsforskud til børn	77	519	479	490	3.359
Kontantydelse i alt	18.193	13.924	6.709	22.152	32.218
<i>Serviceydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Daginstitutioner og familiedagpleje	16.407	6.589	3.419	8.887	24.585
B. Døgninstitutioner (børne- og ungdomsforsorg)	4.370	688	633	956	3.962
C. Hjemmehjælp til familier	221	192	50	–	–
D. Øvrigt	1.153	1.055	603	3.961	3.119
Serviceydelse i alt	22.151	8.524	4.706	13.804	31.666
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	40.344	22.448	11.415	35.956	63.884
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	832	638	462	740	662
Udgifter i pct. af BNP	3,8	3,9	2,4	3,5	3,8
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
– Det offentlige	84,9	86,0	93,8	81,2	72,2
– Arbejdsgivere	0,3	5,3	6,2	10,7	15,4
– Forsikredes præmier og særskatter	14,8	8,7	–	8,1	12,4
<i>Ændringer 1995-1996 i 1996-priser</i>					
– Mio. KR/FIM	396	-984	294	1.897	-2.314
– Pct.	1,0	-4,4	2,6	5,4	-3,6

FAMILIER OG BØRN

I Danmark faldt udgifterne til børnepasningsorlov betydeligt fra 1995 til 1996 som følge af et fald i antallet af forældre på orlov fra 42.000 i 1995 til 31.000 i 1996. Til gengæld steg udgifterne til dagtilbud som følge af en stigning i antallet af indskrevne børn på ca. 30.000 fra 1995 til 1996, inkl. børn i skolefritidsordninger. Udgifterne til skolefritidsordninger, som ikke indgår i den nordiske udgiftsstatistik, steg fra godt 1,7 mia. DKK i 1995 til ca. 1,9 mia. DKK i 1996.

I Finland faldt de sociale udgifter til børnefamilier betydeligt i 1996. Dette skyldes hovedsagelig, at niveauet for hjemmepasningsstøtte faldt med mere end 20 pct. Ligeledes faldt niveauet for børnebidrag. Kommunernes udgifter til dagpasning af børn steg samtidig, da alle børn fik ret til et dagpasningstilbud.

I Island er udgifterne til kontantydelse næsten uændrede fra 1995 til 1996, mens udgifterne til serviceydelser i samme periode steg med 11,8 pct. Daginstitutionerne tegner sig for den største udgiftsstigning.

I Norge tilskrives udgiftsstigningen fra 1995 til 1996 højere udgifter til foranstaltninger over for børn. Udgifterne til børnehaver steg, til trods for at der blev udbudt færre pladser. Dette skyldes at daginstitutionernes tilbud også kom til at omfatte yngre aldersgrupper og et tilbud om, at børnene kan opholde sig i længere tid i institutionerne. Hertil skal tillægges en ændring i statistikken i forhold til 1995 idet tallene for såvel 1995 og 1996 er korrigeret for den bidragspligtiges indbetalinger.

I Sverige faldt udgifterne til kontantydelse til børnefamilier, blandt andet som følge af en reduktion i ydelsen fra forældreforsikringen, så kompensationsniveauet blev reduceret fra 80 til 75 pct. Derudover skete der en reduktion i børnetilskuddet og flerbørnstillægget blev afskaffet fra den 1. januar 1996.

Egenbetaling for pasning af børn

I alle fem nordiske lande betaler forældrene selv en del af udgifterne til pasning af børn i daginstitutioner. Ved beregning af egenbetalingen tages der normalt hensyn til familiens indkomst, ligesom der kan gives søskenderabat. Børn af forældre, som har meget lav indkomst, kan i alle landene opnå friplads.

I Danmark er der centralt fastsatte regler om betalingens maksimale størrelse, om fripladser og om søskenderabat. I Finland er den maksimale egenbetaling fastsat centralt, mens det er op til kommunerne at fastsætte de indkomstgrænser, der skal lægges til grund for den maksimale egenbetaling. I Island, Norge og Sverige fastsættes egenbetalingen af kommunerne. I Sveri-

ge er det mest almindeligt, at forældrene betaler en takst, som tager hensyn både til indkomst og den tid barnet er i institutionen, men der kan også være tale om en fast takst, uafhængig af indkomst og tid. Egenbetalingen for pasning i en af de private pasningsordninger bør i princippet være den samme som i de kommunale. I ingen af landene kan betalingen overstige de faktiske udgifter til institutionspladsen.

Egenbetalingens samlede størrelse udgjorde ca. 22 pct. af driftsudgifterne i Danmark. I Finland var egenbetalingen ca. 15 pct. for den kommunale dagplejes vedkommende. I Island udgjorde egenbetalingen for pladser i kommunale daginstitutioner ca. 35 pct. af de samlede driftsudgifter og egenbetalingen til skolefritidsordninger udgjorde ca. 34 pct. af de samlede driftsudgifter. I Norge udgjorde egenbetalingen til de kommunale børnehaver 29 pct. af de samlede driftsudgifter, men 46 pct. af udgifterne til de private børnehaver. Også skolefritidsordningerne er for de flestes vedkommende baseret på en kommunalt reguleret egenbetaling. Det er dog ikke muligt at opgøre, hvor stor en andel forældrene selv betaler. I Sverige udgjorde egenbetalingen i gennemsnit ca. 15 pct. af de samlede driftsudgifter.

Kapitel 5

Arbejdsløshed

I de lande, hvor arbejdsløsheden er høj, udgør udgifterne til arbejdsløshedsbekæmpelse en væsentlig del af de samlede sociale udgifter.

Reglerne for såvel indkomsterstattende ydelser til arbejdsløse som omfanget af aktiverende foranstaltninger for arbejdsløse varierer betydeligt landene imellem. Arbejdsløshedens omfang og udgifterne i forbindelse med arbejdsløshed er derfor ikke direkte proportionale.

Tabel 5.1 Udgifter til arbejdsløshed i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1995

Danmark	14,7	Belgien	14,3	Luxembourg	3,0
Finland	14,3	Frankrig	8,2	Portugal	5,5
Island	4,3	Grækenland	..	Spanien	14,3
Norge	6,6	Holland	10,1	Storbritannien	5,9
Sverige	11,1	Irland	17,3	Tyskland	9,1
		Italien	2,2	Østrig	5,6

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Generelt har de nordiske lande en høj erhvervsfrekvens, dog med betydelige forskelle fra land til land.

Arbejdsløsheden har i 1990'erne været meget høj i nogle af de nordiske lande, men med en faldende tendens i de seneste år, jf. figur 5.1. Den tilsyneladende stigning i ledigheden i Norge skyldes en omlægning af statistikken. Hvis indsamlingsmetoden havde været den samme i både 1995 og 1996, ville arbejdsløshedstallene være lavere for både mænd, kvinder og unge i alderen 16-24 år.

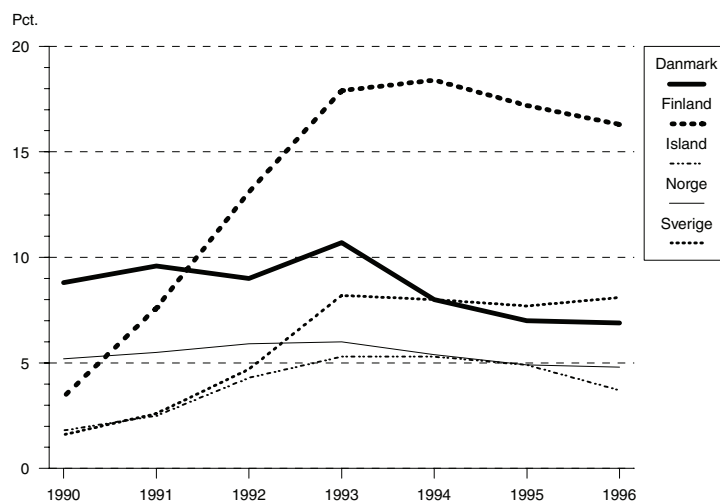
Tabel 5.2 Befolkningen 16-64 år fordelt efter aktivitet 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
Befolkningen i alderen 16-64 år (1.000)	3.471	3.416	163	2.782	5.537
<i>Heraf i pct.</i>					
Beskæftigede i alt	74,6	62,0	82,6	75,3	71,6
– Fuldtidsansatte	60,5	55,8	61,4	..	54,6
– Deltidsansatte	14,1	4,8	21,2	..	16,8
Arbejdsløse	5,5	12,1	3,2	3,9	6,3
Uden for arbejdsstyrken	19,9	25,9	14,2	20,9	22,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Arbejdets omfang</i>					
Det gennemsnitlige antal arbejdstimer pr. år pr. beskæftiget i alderen 16-64 ¹⁾	1.685	1.796	1.869	..	1.637
Det gennemsnitlige antal timer i arbejde pr. person i alderen 16-64 år ²⁾	1.257	1.114	1.544	..	1.171

Kilde: Labour force-undersøgelser.

1 Beregnet ud fra labour force-undersøgelser over alle i erhverv/beskæftigelse. Det gennemsnitlige antal arbejdstimer pr. år i det normale job.

2 Beregnes ud fra labour force-undersøgelser. Det gennemsnitlige antal arbejdstimer for alle 16-64-årige.

Figur 5.1 Udviklingen i arbejdsløsheden 1990-1996

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.3 Udviklingen i arbejdsløsheden efter køn 1990-1996

	Samlet antal arbejdsløse	Arbejdsløse i pct. af arbejdsstyrken					
					16-24-årige		
		I alt	Mænd	Kvinder	I alt	Mænd	Kvinder
<i>Danmark¹⁾</i>							
1990	258.000	8,8	8,2	9,6	12,1	11,8	12,4
1995	197.000	7,0	6,1	8,2	9,7	8,8	10,6
1996	195.000	6,9	5,7	8,3	9,7	8,2	11,4
<i>Finland²⁾</i>							
1990	88.000	3,4	4,0	2,8	6,7	8,2	5,2
1995	430.000	17,2	17,6	16,7	29,9	31,1	28,5
1996	408.000	16,3	16,3	16,2	27,4	29,1	25,4
<i>Island</i>							
1990	2.255	1,8	1,4	2,2
1995	7.200	4,9	4,8	4,9	11,0	13,1	8,6
1996	5.500	3,7	3,4	4,1	8,4	9,2	7,6
<i>Norge³⁾</i>							
1990	112.000	5,2	5,6	4,8	11,8	12,7	10,7
1995	107.000	4,9	5,2	4,6	11,8	12,2	11,5
1996	109.000	4,9	4,8	4,9	12,4	12,1	12,8
<i>Sverige</i>							
1990	75.100	1,6	1,7	1,6	3,7	3,8	3,6
1995	333.000	7,7	8,5	6,9	15,3	16,7	14,0
1996	347.100	8,1	8,5	7,5	15,7	16,7	14,5

1 Oplysningerne er baseret på arbejdsstyrkeundersøgelser foretaget som statusopgørelse om foråret. Ved unge mænd og kvinder forstås her 15-24-årige. Undersøgelserne for 1995 og 1996 er foretaget efter andre metoder end i tidligere år, og resultaterne kan derfor ikke direkte sammenlignes med resultaterne fra tidligere år.

2 15-24-årige. Arbejdsløshedspensionister er ikke medregnet.

3 Der skete en omlægning af statistikken i 1996, hvorfor tallene ikke er sammenlignelige med tidligere år.

Kontantydelse i forbindelse med arbejdsløshed

– *Alle arbejdsløse har ret til indkomsterstattende ydelser*

Arbejdsløshedens egentlige omfang kan ikke måles ved alene at fokusere på antallet af ledige. Der er stor forskel i den måde, hvorpå de enkelte lande har tilrettelagt deres arbejdsmarkedspolitiske tiltag i retning af aktiv hjælp, (beskæftigelsesforanstaltninger m.v.) og passiv hjælp (arbejdsløshedsdagpenge og lignende).

De aktiverende foranstaltninger udgør ca. en fjerdedel af de samlede udgifter til arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger i Danmark, noget mindre i Finland og Island, ca. 40 pct. i Norge og ca. 50 pct. i Sverige.

Det er et særkende for de nordiske lande, at de fleste arbejdsløse har ret til kontantydelse ved arbejdsløshed. Arbejdsløshedsforsikringen er obligatorisk for lønmodtagere i Norge. I Island er alle lønmodtagere og selvstændige erhvervsdrivende automatisk forsikret mod arbejdsløshed. I Danmark, Finland og Sverige er arbejdsløshedsforsikringen frivillig. I disse lande har ikke-forsikrede ledige dog ret til kontantydelse. I Danmark får de udbetalt kontanthjælp (socialhjælp), hvis de opfylder betingelserne herfor, mens de i Finland og Sverige får udbetalt en særlig arbejdsmarkedsydelse.

Arbejdsløse, som ikke er medlemmer af en arbejdsløshedskasse, får i Finland udbetalt *grunddagpenge*. Personer, der har modtaget indkomstrelaterede dagpenge eller grundbeløbet i den maksimale periode på to år og som stadig er arbejdsløse, får udbetalt en såkaldt arbejdsmarkedsstøtte. Det gælder også for personer, som kommer ud på arbejdsmarkedet for første gang.

I samtlige lande finansieres arbejdsløshedsforsikringen gennem bidrag fra arbejdsgiverne og bidrag fra staten. Desuden betales der medlemsbidrag til arbejdsløhedskasserne i Danmark, Finland og Sverige. I Norge dækker folketrygdens medlemsbidrag også arbejdsløshedsforsikringen.

Forudsætningerne for retten til at modtage dagpenge fra arbejdsløshedsforsikringen varierer fra land til land:

I Danmark kræves der ét års medlemsskab af en arbejdsløshedskasse, og fuldtidsforsikrede skal have haft mindst 26 ugers arbejde som lønmodtagere eller selvstændige erhvervsdrivende inden for de seneste tre år. Den maksimale dagpengeperiode blev forlænget til syv år i forbindelse med en arbejdsmarkedsreform i 1994. Samtidig blev det fastsat, at retten til dagpenge ikke kan (gen-)erhverves gennem offentligt støttet beskæftigelse, men alene ved

ARBEJDSLØSHED

almindeligt arbejde. I juli 1996 blev den samlede dagpengeperiode reduceret til seks år og fra 1. januar 1998 reduceres den yderligere til 5 år. Samtidig sker der en gradvis fremrykning af retten og pligten til aktivering, idet der i de sidste tre år af den samlede periode er krav om kontinuerlig aktivering. Fra 1997 er dagpengeretten betinget af 52 ugers arbejde inden for tre år.

I Finland skal man have været medlem af en arbejdsløshedskasse i mindst seks måneder (fra og med 1997 i 10 måneder), inden man bliver arbejdsløs for at være berettiget til arbejdsløshedsdagpenge. Desuden kræves det, at man i de to forudgående år har været i arbejde i mindst 26 uger (fra og med 1997 i 43 uger). Den samlede understøttelsesperiode er normalt 500 dage inden for fire på hinanden følgende kalenderår. Personer, der er fyldt 55 år (57 år fra og med 1997), inden der er udbetalt dagpenge i 500 dage, kan modtage dagpenge op til 60-års alderen. Derefter kan de få arbejdsløsheds-pension.

I Island skal man have været i arbejde i mindst 425 dagtimer i de sidste 12 måneder for at have ret til dagpenge. Dagpengene udbetales i 260 hverdage, hvorefter udbetalingen ophører i 16 uger. Dette dagpengeophør kan undgås, hvis modtagerne har modtaget jobtrænings- eller særlige beskæftigelsestilbud i mindst otte uger i den forløbne dagpengeperiode. I alt kan der udbetales dagpenge i 5 år.

I Norge er det en forudsætning for at være berettiget til arbejdsløshedsdagpenge, at man før arbejdsløsheden indtræder, har haft en lønindkomst i det sidste kalenderår eller en gennemsnitlig lønindkomst i de tre sidste år på 30.750 NOK. Der kan udbetales arbejdsløshedsdagpenge i sammenlagt 80 uger. Efter 13 ugers dagpengeophør kan der gives arbejdsløshedsdagpenge for en ny periode. Der kan gives dispensation fra reglerne for personer over 50 år.

I Sverige skal man have været medlem af en arbejdsløshedskasse i 12 måneder før arbejdsløsheden indtræffer og have haft mindst 80 dages erhvervsarbejde fordelt på mindst 5 måneder inden for en 12 måneders periode før man er berettiget til arbejdsløshedsdagpenge (det såkaldte arbejdsvilkår). Den første periode hvori der udbetales arbejdsløshedsdagpenge er baseret på tidligere, regulært arbejde. En rekvalificering til en ny dagpengeperiode kan opnås for aktiviteter, som kan sidestilles med arbejde. Det kan fx være en arbejdsmarkedsuddannelse, en periode i beredskabsarbejde, en ansættelse med vikartilskud eller en periode hvor man har fået tilskud til at påbegynde egen virksomhed. Personer under 55 år kan højst få udbetalt arbejdsløshedsdagpenge i 300 dage. Hvis man er over 55 år, kan man få udbetalt arbejdsløshedsdagpenge i 450 dage. Fra og med juli 1997 blev ar-

Tabel 5.4 Reglerne for udbetaling af kontantstøtte i forbindelse med arbejdsløshed pr. december 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Forsikrede</i>					
Aldersgrænse for retten til at modtage arbejdsløshedsdagpenge	19-66 år ¹⁾	17-64 år	16-69 år	16-66 år	16-64 år ⁶⁾
Antal karensdage	–	5	–	3	5
Maksimalt antal understøttelsesdage	1.560 inden for 8 år (5 understøttelsesdage pr. uge i 6 år) ²⁾	500 inden for 4 år ⁴⁾ (5 understøttelsesdage pr. uge)	260	480 (80 uger à 6 arbejdsdage)	300/450 ⁷⁾
Kan ydelsen genopnås?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Under hvilke betingelser?	Ved at opfylde arbejdskravet om 26 ugers arbejde inden for de sidste 3 år	Ved at opfylde kravet om 26 ugers arbejde inden for 2 år	Dagpengeophør i 16 uger	Dagpengeophør i 13 uger ⁵⁾	Ved at genopfylde kravet om 80 dages arbejde fordelt på mindst 5 måneder indenfor en 12 måneders periode inden arbejdsløsheden indtræffer
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Ydes der tillæg for børn?	Nej	Ja	Ja	Ja	Nej
<i>Ikke-forsikrede</i>					
Aldersgrænse for retten til at modtage ydelsen	18-66 år ³⁾	17-64 år	–	16-66 år	20-64 år
Maksimal ydelsesperiode	150/300/450 ⁸⁾

- 1 Personer i alderen 18-65 år har ret til at blive medlemmer af en arbejdsløshedskasse, men dagpenge retten gælder for person i alderen 19-66 år.
- 2 A-kassemedlemmer, der er fyldt 50 år ved udløbet af den samlede dagpengeperiode, og som ville kunne gå på efterløn fra det 60. år bevarer retten til dagpenge til det 60. år. Medlemmer der er fyldt 60 år, kan højst få dagpenge i 2½ år.
- 3 Børn under 18 år og personer 67 år og derover kan i visse tilfælde modtage kontanthjælp.
- 4 For 55-årige dog op til det 60. år.
- 5 Man kan søge om at undgå de 13 ugers dagpengeophør. Arbejdsløse over 64 år har ret til dagpenge uden tidsbegrænsning.
- 6 Personer under 16 år har også ret til dagpenge, hvis arbejdskravet er opfyldt.
- 7 450 dage for ydelsesmodtagere over 55 år.
- 8 300 dage for ydelsesmodtagere over 55 år, 450 dage for ydelsesmodtagere over 60 år.

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.5 Kontantstøttens størrelse i forbindelse med arbejdsløshed pr. december 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Forsikrede</i>					
Arbejdsløshedsdagpengenes størrelse (pr. uge)	90 pct. af arbejdsindkomsten i 5 dage pr. uge ¹⁾	Indkomstrelaterede dagpenge: Gennemsnitligt 58 pct. af tidligere arbejdsindkomst. Grunddagpenge: 590 FIM + børnetillæg: 120-225 FIM pr. uge	Fast beløb + børnetillæg	62 pct. af arbejdsindkomsten + børnetillæg	75 pct. af tidligere arbejdsindkomst 5 dage pr. uge
Minimumsbeløb pr. uge i egen valuta	.2.145	590 FIM	3.042 ISK	369 NOK	1.150 SEK
Minimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	.232	86	33	33	105
Maksimumsbeløb pr. uge i egen valuta	2.615 DKK	.	12.166 ⁴⁾ ISK	2.952 NOK	2.820 SEK
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	284	.	133	266	258
<i>Ikke-forsikrede</i>					
Ydelsens størrelse pr. uge	Unge under 25 år: 493/1.008 ²⁾ DKK Andre: 1.570/2.090 DKK + særlig støtte ³⁾	0-590 FIM + børnetillæg: 48-90 FIM	.	Behovsprøvet socialhjælp	1.150 SEK

1 Arbejdsgiveren udbetaler en dagpengegodtgørelse på 466 DKK pr. dag for første og anden ledighedsdag.

2 Særlige ydelser til unge under 25 år uden hjemmeboende børn og uden tidligere arbejdsindtægter over 60 pct. af dagpengene i 18 måneder.

3 Den samlede hjælp kan højst udgøre 90 pct. af tidligere indtægt og kan efter 12 måneder på kontanthjælp maksimalt udgøre 100 pct. af dagpengemaksimum.

4 Det kræves, at man har været i arbejde i mindst 1.700 dagtimer inden for de sidste 12 måneder. Maksimumsbeløbet forøges med 4 pct. for hvert barn under 18 år.

bejdsvilkåret skærpet. Pr. 29. december 1997 blev compensationen hævet til 80 pct. af tidligere arbejdsindkomst. I 1998 er der indført en ny, almen og sammenhængende arbejdsløshedsforsikring. Den nye forsikring består af en grundforsikring, som erstatter den kontante arbejdsmarkedsstøtte, og en frivillig indkomstbortfaldsforsikring.

Ud over de regler, der tidligere er nævnt, er retten til dagpenge i alle fem lande desuden betinget af, at personen er anmeldt som arbejdssøgende hos arbejdsformidlingen og kan påtage sig arbejde. Herudover er der i nogle af landene en karenperiode, hvori man ikke får udbetalt arbejdsløshedsdagpenge. I Danmark og Island er der ingen karensdage, i Norge er der tre karensdage, mens der i Finland og Sverige er fem karensdage. I Finland steg antallet af karensdage til syv i 1997.

Figur 5.2 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer for et par uden børn, dels når begge er i arbejde og dels når den person, der har den højeste arbejdsindkomst, overgår til arbejdsløshedsdagpenge. Figurerne 5.3 og 5.4 viser den disponible indkomst ved arbejdsløshed i pct. af indkomsten ved beskæftigelse for enlige med og uden børn opgjort på fem indkomstniveauer. Beregningen er foretaget for henholdsvis forsikrede og ikke-forsikrede (sidstnævnte kun for Danmark, Finland og Sverige).

Som det ses af figurerne er der markante forskelle i kompensationen for henholdsvis forsikrede og ikke-forsikrede. Det gælder især for enlige, som tidligere har haft en høj indkomst og for enlige uden børn. Kompensationsniveauet for forsikrede afhænger for det første af dagpengenes størrelse set i forhold til den tidligere indkomst. Denne er højest i Danmark og mindst i Finland og Norge. I Island udbetales der et fast beløb, uafhængig af den tidligere indkomst. For det andet afhænger kompensationsniveauet af maksimumsbeløbenes størrelse. I Finland er der ingen øvre grænse for dagpengenes størrelse.

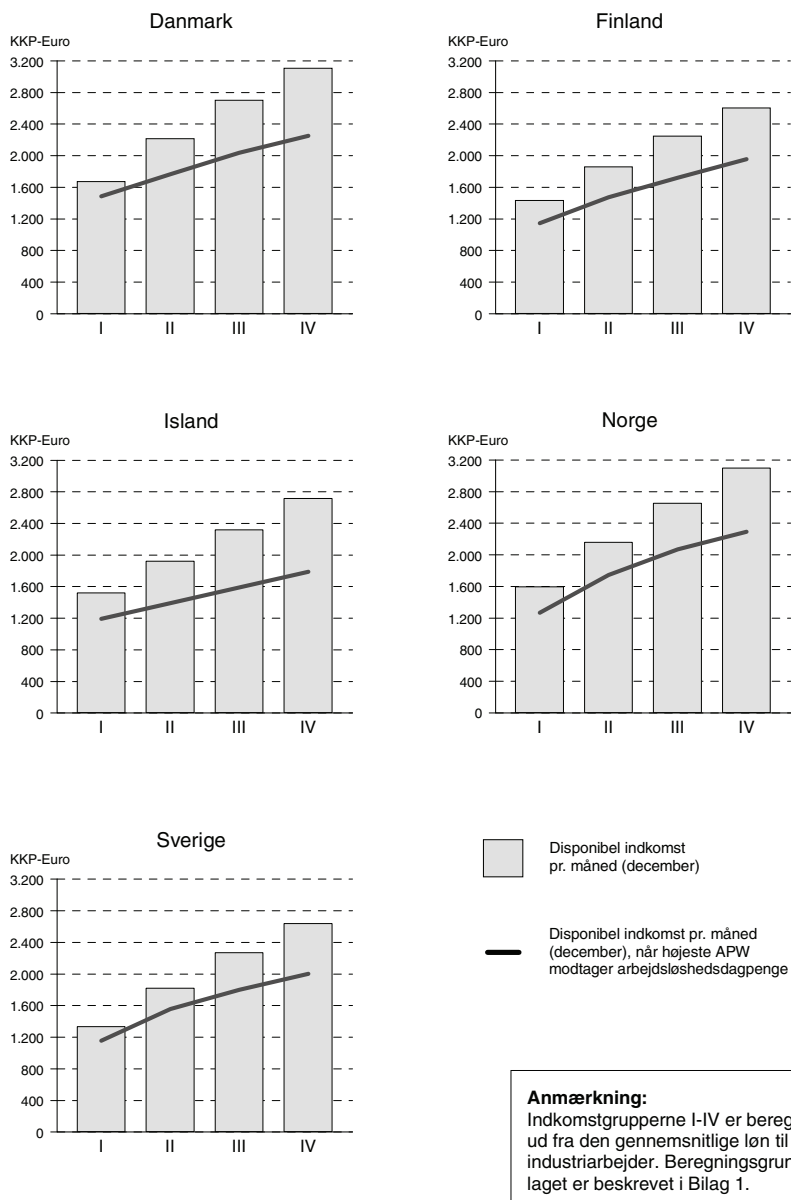
Kompensationsstigningen fra niveau I til II i Norge skyldes regelsættene for betaling for børn i daginstitutioner. I Sverige skyldes kompensationsforøgelsen fra niveau I til II den måde, hvorpå bundfradraget beregnes i skattesystemet.

For familier med børn spiller det en rolle om der gives et tillæg for børn, hvilket er tilfældet i Finland, Island og Norge. Dertil kommer, at størrelsen af såvel boligydelsen som betalingen for daginstitutioner reguleres i forhold til indkomstens størrelse. Dette har betydning for kompensationsniveauet hos både forsikrede og ikke-forsikrede og er især medvirkende til at give enlige med børn et højt kompensationsniveau.

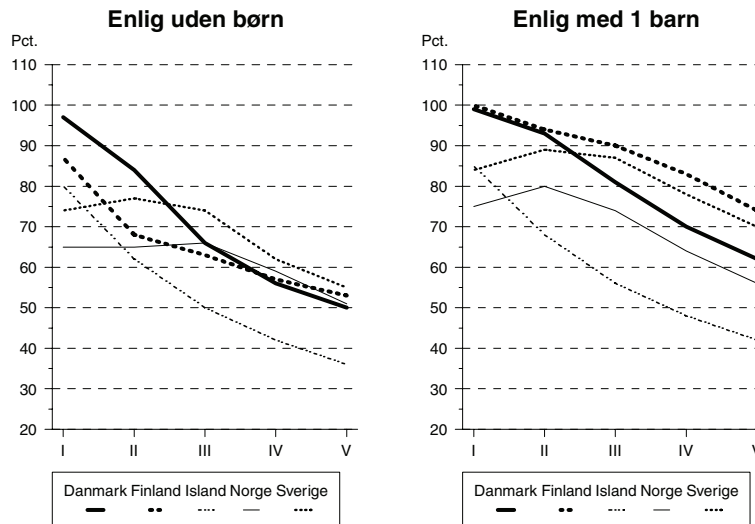
For grupperne med de mindste indkomster betyder disse forhold, at kompensationsniveauet er lavest i Norge og højest i Danmark og Finland. For parfamilier er det dog højest i Sverige. For de høje indkomstgrupper er kompensationsniveauet lavest i Island og højest i Sverige og Finland. I Danmark og Island falder kompensationsniveauet hurtigt, når man bevæger sig fra det lave indkomstniveau til de højere niveauer.

ARBEJDSLØSHED

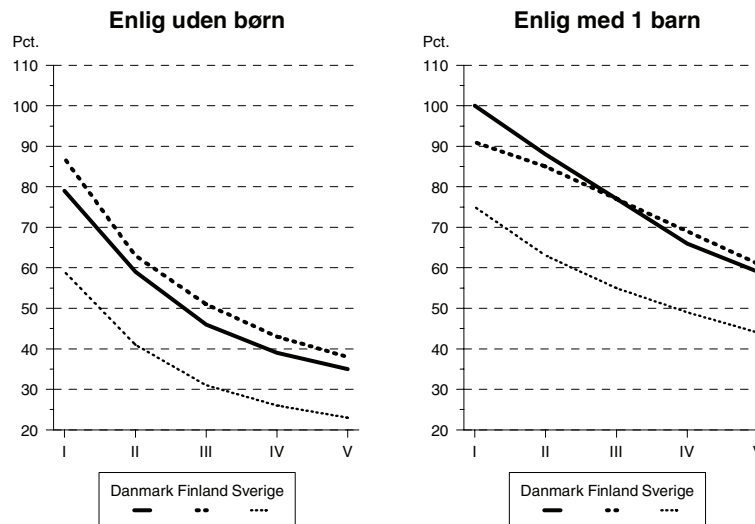
Figur 5.2 Disponibel indkomst for et arbejdsløshedsforsikret par uden børn 1996

Figur 5.3 Disponibel indkomst ved arbejdsløshedsdagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1996

Figur 5.4 Disponibel indkomst for ikke-forsikrede i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1996

Anmærkning: Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Bilag 1.

ARBEJDSLØSHED

Tabel 5.6 Antal personer (1.000), som har modtaget kontantydelse i mindst én dag i forbindelse med arbejdsløshed 1990-1996

	Danmark	Finland	Island	Norge ¹⁾	Sverige
<i>1990</i>					
Forsikrede	621	171	11	303	262
Ikke-forsikrede	116	126	..	-	36
I alt	737	289	11	303	298
I alt i pct. af arbejdsstyrken	26	11	..	14	7
<i>1995</i>					
Forsikrede	672	678	19	310	824
Ikke-forsikrede	111	270	..	-	137
I alt	783	807	19	310	961
I alt i pct. af arbejdsstyrken	28	32	..	14	22
<i>1996</i>					
Forsikrede	658	562	17	284	817
Ikke-forsikrede	97	315	..	-	133
I alt	756	774	17	284	950
I alt i pct. af arbejdsstyrken	27	31	12	13	22

1 Beregnet ud fra antal godkendte dagpengeansøgninger.

I tabel 5.3 blev antallet af arbejdsløse vist som et gennemsnit på et antal givne tællingstidspunkter, mens tabel 5.6 viser antal personer berørt af ledighed i mindst én dag i de respektive år. En sammenligning af tallene i de to tabeller indikerer således, at relativt mange arbejdsløse finder beskæftigelse igen inden for mindre end ét år, men der er også forskelle mellem landene i længden af ledighedsperioderne.

I Finland gives der pension til personer i 60-års alderen som har været arbejdsløse. Denne ydelse beregnes på samme måde som invalidepension. I 1996 modtog 41.411 personer arbejdsløshedspension med en gennemsnitlig ydelse på 5.212 FIM pr. måned. I Danmark er det også muligt at træde tilbage tidligt fra arbejdsmarkedet, jf. Kapitel 7, men disse regelsæt er ikke afhængige af, om den pågældende har været eller forventes at blive arbejdsløs.

Kontantydelse ved jobtræning og aktivering

– *Der lægges vægt på aktivering*

Ud over arbejdsløshedsdagpenge udbetales der i alle de nordiske lande også andre former for kontantydelse til arbejdsløse. Aldersgrænsen for iværksættelse af arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger er 18 år i Danmark og Finland og 16 år i Island og Sverige. I Norge varierer aldersgrænsen, afhængigt af foranstaltningen.

I Danmark har aktivlinien i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken spillet en stadig større rolle siden arbejdsmarkedsreformen i 1994.

Fra april 1996 har ledige dagpengemodtagere under 25 år, som ikke har nogen erhvervskompetencegivende uddannelse ret og pligt til efter 6 måneders ledighed at modtage et uddannelsesstilbud af mindst 18 måneders varighed. Ydelsen under uddannelse svarer til halvdelen af dagpengene.

For ledige dagpengemodtagere er der desuden fra 1996 sket en fremrykning af retten og pligten til aktivering i sammenhæng med en afkortning af den samlede periode med ret til dagpenge. I 1996 er denne seksårige periode opdelt i en treårig dagpengeperiode og en treårig aktivperiode. I aktivperioden har ledige ret og pligt til et aktiveringstilbud i form af uddannelse, jobtræning m.v. i op til 3 år. I dagpengeperioden er aktiveringen behovsorienteret og fleksibel, dels målrettet mod grupper som risikerer at blive langtidsledige og dels som forebyggelse mod mangel på kvalificeret arbejdskraft (flaskehalse). Formålet med aktiveringen er primært at opkvalificere de ledige med henblik på ordinær beskæftigelse, men også at motivere dem til selv at søge beskæftigelse eller uddannelse.

Ledige kontanthjælpsmodtagere under 25 år har senest efter 13 uger ret og pligt til at tage imod et beskæftigelses- eller uddannelsesstilbud på mindst 30 timer om ugen i 18 måneder, for personer med en erhvervskompetencegivende uddannelse dog kun i 6 måneder. Kontanthjælpsmodtagere på 25 år og derover skal have et aktiveringstilbud senest efter 12 måneders ledighed.

Den ledige får udbetalt løn i forbindelse med jobtræning, mens ydelserne under de øvrige aktiverings- og uddannelsesforanstaltninger i vid udstrækning svarer til dagpenge eller kontanthjælp.

I Finland har man i de seneste år lagt stor vægt på aktiverende foranstaltninger, navnlig i form af en arbejdsmarkedspolitisk voksenuddannelse. Formålet med uddannelsen er at forbedre de arbejdsløses arbejdsevne. Under uddannelsen udbetales der dagpenge, som svarer til arbejdsløshedsdagpengene. Staten betaler kursusudgifterne.

ARBEJDSLØSHED

I Island er Arbejdsløshedsforsikringsfonden, foruden at varetage sin hovedopgave med udbetaling af arbejdsløshedsdagpenge, i stigende grad gået over til at yde tilskud til forskellige kurser for arbejdsløse og særlige kommunale beskæftigelsesforanstaltninger.

I Norge ligger ansvaret for den erhvervsmæssige revalidering hos arbejdsmarkedsmyndighederne. Formålet er at sikre, at der sker en samlet opfølgning på kontantydelse og serviceforanstaltninger til ledige. Desuden tilbyder arbejdsmarkedsmyndighederne en række foranstaltninger til ledige som skal sikre dem kvalifikationer, der bedre er tilpasset arbejdsmarkedets behov. Arbejdsmarkedstiltagene må dog ikke konkurrere med de almindelige uddannelses tilbud.

I Sverige er indsatsen opdelt i udbudspåvirkende aktiviteter og efterspørgselsstimulerende og beskæftigelsesfremmende foranstaltninger. De udbudspåvirkende arbejdsmarkedspolitiske aktiviteter skal først og fremmest forbedre den enkelte persons forudsætninger for at søge arbejde dér, hvor der er efterspørgsel efter arbejdskraft.

De vejledende aktiviteter, som forestås af arbejdsformidlingen, omfatter blandt andet erhvervs- og uddannelsesinformation og forskellige aktiverende foranstaltninger som fx jobsøgningsaktiviteter.

Personer med behov for erhvervsrettet revalidering eller særlig vejledning kan få hjælp hos et arbejdsmarkedsinstitut. Institutterne har særlige ressourcer og kompetence inden for arbejdsprøvning, praktisk arbejdsorientering, tilpasning af arbejdspladser m.v.

Da lavkonjunkturen startede i begyndelsen af 1990'erne domineredes de arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger af arbejdsmarkedsuddannelserne. Men siden 1992 er der sket en klar forskydning over mod beskæftigelsesfremmende foranstaltninger. Disse ordninger omfatter bl.a. arbejdspladsintroduktion som skal give erhvervsorientering, praktik og erhvervs erfaringer til ledige, der søger arbejde gennem arbejdsformidlingen. Som et supplement til de ordinære arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger er der indrettet et edb-/aktivitetscenter for arbejdsløse, med henblik på at lære dem at arbejde med informationsteknologi. Unge arbejdsløse mellem 18 og 20 år kan komme i praktik i en kommunal virksomhed. Unge arbejdsløse over 25 år kan tilbydes beredskabsarbejde, hvis de ikke kan tilbydes andre foranstaltninger og i øvrigt risikerer at miste deres arbejdsløshedsunderstøttelse. Derudover er der ordninger med arbejdslivsudvikling, som skal anspore arbejdsløse til at vende tilbage til det normale arbejdsmarked, og rekrutteringsstøtte som først og fremmest skal stimulere til nyansættelser, især i private virksomheder.

Tabel 5.7 Antal aktiverede i 1996

	Antal aktiverede i løbet af året		Antal aktiverede på opgørelses tidspunktet/gennemsnitligt antal aktiverede		Aktiverede i pct. af arbejdsstyrken på opgørelses tidspunktet	
	I alt	16-24-årige	I alt	16-24-årige	I alt	16-24-årige
<i>Danmark</i>						
Støttet beskæftigelse	116.201	30.713	48.617	9.159	1,7	6,6
Uddannelse	154.809	12.870	53.372	3.823	1,9	2,8
Andet	19.810	7.014	4.211	1.288	0,2	1,5
I alt	263.032	50.597	106.200	14.270	3,7	10,9
<i>Finland</i>						
Støttet beskæftigelse	183.789	43.412	64.625	14.478	2,6	5,6
Arbejdsmarkedstræning	103.640	17.359	42.310	6.807	1,7	2,7
Arbejdsmarkedsstøtte	39.688	35.518	9.978	8.864	0,4	3,5
I alt	327.117	96.289	116.913	30.149	4,7	11,8
<i>Norge</i>						
Offentlige beskæftigelsesforanstaltninger	5.727	595	0,3	0,2
Løntilskud til arbejdsgivere	3.276	1.049	0,1	0,3
Uddannelsesforanstaltninger	26.879	11.252	1,2	3,7
I alt	35.882	12.896	1,6	4,2
<i>Sverige</i>						
Udbudspåvirkende foranstaltninger	265.865	..	48.746	..	1,1	..
Efterspørgselsstimulerende foranstaltninger	792.338	..	159.859	..	3,7	..
I alt	1.058.203	..	208.605	..	4,8	..

Serviceydelser i forbindelse med arbejdsløshed

De servicetilbud, der ydes i forbindelse med arbejdsløshed omfatter først og fremmest arbejdsformidling; men i alle landene gives der også mobilitetsfremmende ydelser i form af bl.a. flyttehjælp og hjælp til dobbelt husførelse.

Arbejdsformidling

– *Arbejdsformidling er gratis*

I alle fem nordiske lande findes der arbejdsformidling. Den fungerer som serviceorgan for både arbejdssøgende og arbejdsgivere. Arbejdsformidlingen drives af staten, undtagen i Island, hvor den drives af kommunerne, men fra 1. juli 1997 har staten overtaget arbejdsformidlingen.

I alle fem lande er arbejdsformidlingen uden brugerbetaling, og det er i princippet frivilligt, om den arbejdssøgende vil modtage det anviste arbejde. Arbejdsløshedsdagpengene udbetales dog kun, hvis den arbejdssøgende er villig til at tage et passende arbejde, når et sådant forefindes.

Der er betydelige forskelle landene imellem på antallet af ledige stillinger, der anmeldes til arbejdsformidlingen. Forskellene i tallene afspejler dog i højere grad forskelle i måden, hvorpå arbejdsformidlingen bruges end forskelle i det faktiske antal ledige stillinger i landene.

Tabel 5.8 Antal ledige stillinger anmeldt til arbejdsformidlingskontorerne. I tusinder og i pct. af arbejdsstyrken 1990-1996

	Danmark		Finland		Norge ¹⁾		Sverige ²⁾	
	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken	Antal stillinger anmeldt 1.000	I pct. af arbejdsstyrken
1990	112	4	341	13	237	11	650	14
1995	117	4	170	7	276	13	339	8
1996	99	4	193	8	312	14	282	7

1 Omfatter både anmeldte ledige stillinger samt ledige stillinger registreret på anden vis.

2 Som procentdel af arbejdsstyrken i alderen 16-64 år (inkl. arbejdsløse).

Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med arbejdsløshed

Tabel 5.9 Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med arbejdsløshed 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Dapengesikring	25.775	19.224	2.923	8.936	37.565
B. Delvis dagpengesikring	–	..	–	38	–
C. Pension af arbejdsmarkeds- mæssige årsager	–	2.397	–	–	–
D. Kontantydelse ved jobtræning	15.926	1.308	204	–	14.028
E. Kompenserende ydelser	–	189	–	–	–
F. Øvrigt	99	–	–	–	–
Kontantydelse i alt	41.800	23.118	3.127	8.975	51.593
<i>Serviceydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Mobilitetsydelse	–	8	–	–	232
B. Serviceydelse ved jobtræning	–	1.283	–	2.812	7.854
C. Øvrigt	2.961	622	101	2.964	–
a. Heraf arbejdsformidling	812	622	101	1.947	..
Serviceydelse i alt	2.961	1.913	101	5.775	8.086
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	44.761	25.031	3.228	14.750	59.679
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	923	711	131	304	619
Udgifter i pct. af BNP	4,2	4,3	0,7	1,4	3,6
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
– Det offentlige	35,6	61,9	4,4	57,8	37,5
– Arbejdsgivere	11,6	26,8	95,6	23,9	58,3
– Forsikredes præmier og særskatter	52,8	11,3	–	18,2	4,2
<i>Ændringer 1995-1996 i 1996-priser</i>					
– Mio. KR/FIM	-2.788	-196	-510	-2.155	-5.243
– Pct.	-6,2	-0,8	-15,8	-14,6	-8,8

ARBEJDSLØSHED

I Danmark er udgifterne til arbejdsløshedsdagpenge faldet som følge af en nedgang i arbejdsløsheden. Det gennemsnitlige antal dagpengemodtagere reduceredes fra 236.000 i 1995 til 202.000 i 1996. Udgifterne til aktivering af dagpenge- og kontanthjælpsmodtagere er steget, selv om det samlede antal aktiverede faldt fra ca. 110.000 helårspersoner i 1995 til ca. 106.000 i 1996. Der har imidlertid været en stigning i de forholdsvis dyre aktiveringsforanstaltninger, herunder uddannelse, og et fald i de relativt billige foranstaltninger.

I Finland var de sociale udgifter for arbejdsløshed stort set på samme niveau i 1995 og 1996. Dog blev udgifterne til kontantydelse reduceret lidt i takt med at arbejdsløsheden faldt. Samtidig sættes der på flere aktiverende foranstaltninger, hvorfor udgifterne til jobtræning steg.

I Island er kontantydelse faldet med 12,5 pct.. Udgifterne til arbejdsløshedsdagpenge faldt med 9,9 pct. og udgifterne til kontantydelse ved jobtræning faldt med 38 pct. Alt i alt afspejler udgiftsreduktionen fra 1995 til 1996 den faldende arbejdsløshed. Udgifterne til serviceydelser steg derimod 21,6 pct.

I Norge faldt udgifterne i forbindelse med arbejdsløshed med 12,7 pct. fra 1995 til 1996. Fald i udgifterne til dagpenge og service skyldes et fald i antallet af dagpengemodtagere.

I Sverige faldt udgifterne til kontantydelse i forbindelse med arbejdsløshed fra 1995 til 1996, fordi kompensationsgraden blev sænket fra 80 til 75 pct. Arbejdsløsheden var stort set på samme niveau i 1995 og 1996.

Kapitel 6

Sygdom

Der er stor forskel på hvor stor en andel udgifterne ved sygdom udgør af de samlede sociale udgifter. I Island og Portugal er udgifterne ved sygdom således næsten dobbelt så høje som i Danmark, der er det land som bruger mindst.

Tabel 6.1 Udgifter i forbindelse med sygdom i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1995

Danmark	17,8	Belgien	25,8	Luxembourg	24,3
Finland	21,2	Frankrig	29,0	Portugal	32,8
Island	37,9	Grækenland	..	Spanien	30,0
Norge	25,8	Holland	28,9	Storbritannien	25,8
Sverige	21,6	Irland	35,4	Tyskland	31,1
		Italien	21,4	Østrig	25,6

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Betalt fravær ved sygdom

– Alle i arbejde er i princippet sikret dagpenge ved sygdom

Opbygningen af løn- og dagpengeordningerne varierer meget fra land til land. I Danmark får offentligt ansatte og en del privatansatte udbetalt løn under sygdom efter kollektive aftaler. I Island udgør løn under sygdom og fagforeningernes supplerende dagpengeordninger den altovervejende del af den almindelige dagpengesikring. Efter et års ansættelse hos den samme arbejdsgiver er den ansatte ved sygdom berettiget til en måneds løn. Flertallet

SYGDOM

af lønmodtagere er ved lov eller kollektivaftaler sikret ret til løn i en længere periode. Når retten til løn under sygdom ophører kan der gives supplerende dagpenge i tillæg til den offentlige sygedagpengeordning. Løn under sygdom har også stor betydning i Finland. I Norge finansieres dagpengeydelse gennem Folketrygden. Fravær på grund af sygdom giver ret til sygedagpenge, hvis den sygemeldte har været ansat i mindst 14 dage og i øvrigt har en arbejdsindkomst på mindst halvdelen af Folketrygdens grundbeløb, svarende til 20.500 NOK pr. år.

Selvstændige erhvervsdrivende kan i flere af landene tegne en forsikring som sikrer dem dagpenge ved sygdom. Retten til at oppebære sygedagpenge sker i Danmark efter en såkaldt optjeningstid, som er på 3 måneder. Tilsvarende ordninger findes ikke i de andre lande.

Sygedagpengene er skattepligtige i alle landene.

I Sverige er der en karenperiode på én dag inden der kan udbetales sygedagpenge. I Finland er karenperioden ni hverdage, mens den islandske folkeforsikring opererer med en karenperiode på 21 dage. De fleste af lønmodtagerne har dog ret til at få løn i denne periode. I Danmark og Norge er der ingen karendage.

I flere af landene er der indført en såkaldt arbejdsgiverperiode hvorefter arbejdsgiverne betaler løn eller dagpenge i sygdomsfraværets første uger. I Danmark Norge og Sverige betaler arbejdsgiverne sygedagpenge i de første to uger af sygdomsperioden. I Norge blev denne periode udvidet med to dage den 1. april 1998. I Sverige var arbejdsgiverperioden forlænget til 4 uger i perioden 1. januar 1997 til 1. marts 1998. Offentlige arbejdsgivere i Danmark og Norge betaler løn i hele den periode, hvori de ansatte er sygemeldt. I Danmark skal arbejdsgiverne udbetale kompensation i arbejdsgiverperioden, enten i form af dagpenge eller som løn. I Norge udbetaler alle arbejdsgivere fuld lønkompensation for indtægter op til 246.000 NOK pr. år. I Sverige udbetales der sygeløn, svarende til 75 pct. af arbejdsindkomsten. I Finland er lønmodtagere efter kollektivaftaler berettiget til fuld eller delvis løn i 1-3 måneder. I den periode modtager arbejdsgiveren sygedagpenge fra Folkpensionsanstalten.

Tabel 6.2 Reglerne for udbetaling af kontantstøtte til lønmodtagere i forbindelse med sygdom pr. december 1996

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Eksisterer der en arbejdsgiverperiode?	Ja	Nej ²⁾	Ja	Ja
Arbejdsgiverperiodens længde	2 uger for private	–	2 uger	2 uger ³⁾
Antal karenstage	–	9	–	1
Den maksimale periode, hvori der kan udbetales sygedagpenge/sygeløn	52 uger ¹⁾	52 uger	52 uger	Ingen tidsbegrænsning

1 I særlige tilfælde er der mulighed for at få forlænget dagpengeperioden. Det gælder for eksempel hvis det anses for overvejende sandsynligt, at revalidering kan iværksættes, og når der er indgivet ansøgning om førtidspension. Desuden kan dagpengeperioden forlænges med 2×26 uger ved alvorlig sygdom eller arbejdsskade.

2 Efter kollektive aftaler betaler arbejdsgiverne fuld eller delvis løn i 1-3 måneder under sygdom. I denne periode betales dagpengene til arbejdsgiveren.

3 Inden for arbejdsgiverperioden er der én karenstage.

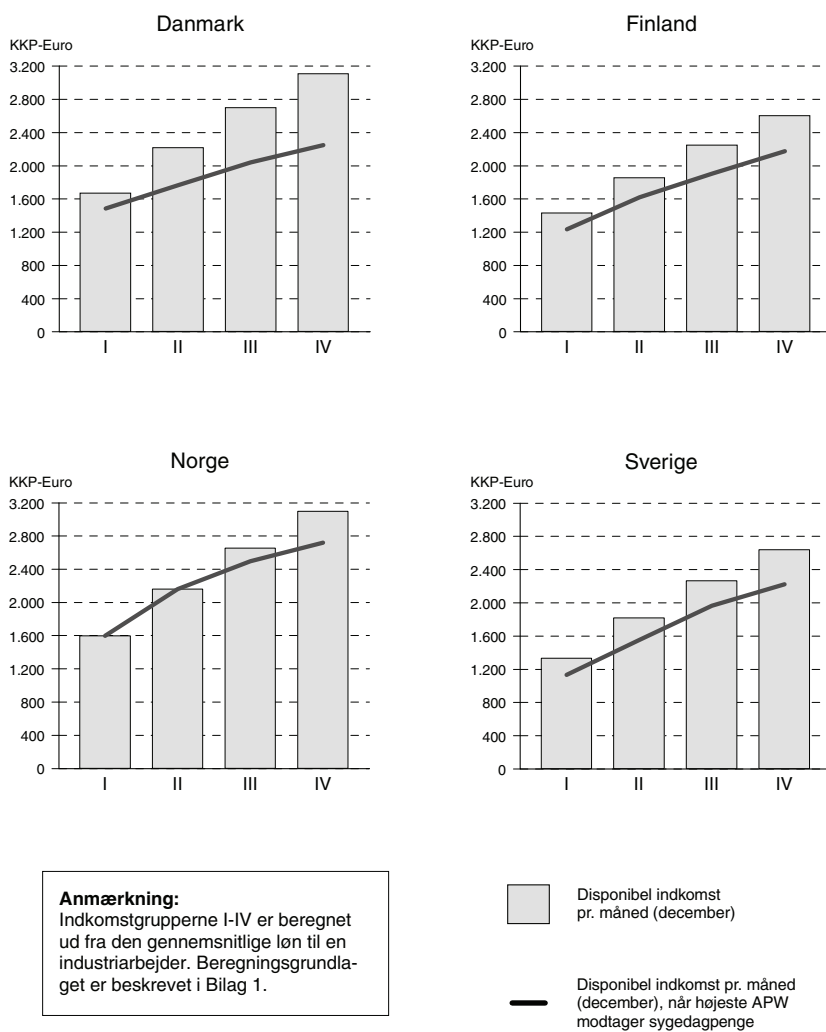
Tabel 6.3 Størrelsen af kontantstøtte til lønmodtagere i forbindelse med sygdom pr. december 1996

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Sygedagpengenes størrelse i pct. af arbejdsindkomsten	100 pct.	Normalt 70 pct.	100 pct.	75 pct.
Maksimumsbeløb pr. uge i egen valuta	2.617 ¹⁾ DKK	.	4.731 NOK	3.906 SEK
Maksimumsbeløb pr. uge i KKP-Euro	284	.	427	358
Er dagpengene skattepligtige?	Ja	Ja	Ja	Ja
Ydes der tillæg for børn?	Nej	Nej	Nej	Nej

1 Offentligt ansatte og en del privatansatte får efter overenskomst fuld løn under sygdom, for nogle privatansatte dog kun i de første uger.

SYGDOM

Figur 6.1 Disponibel indkomst for et par uden børn 1996

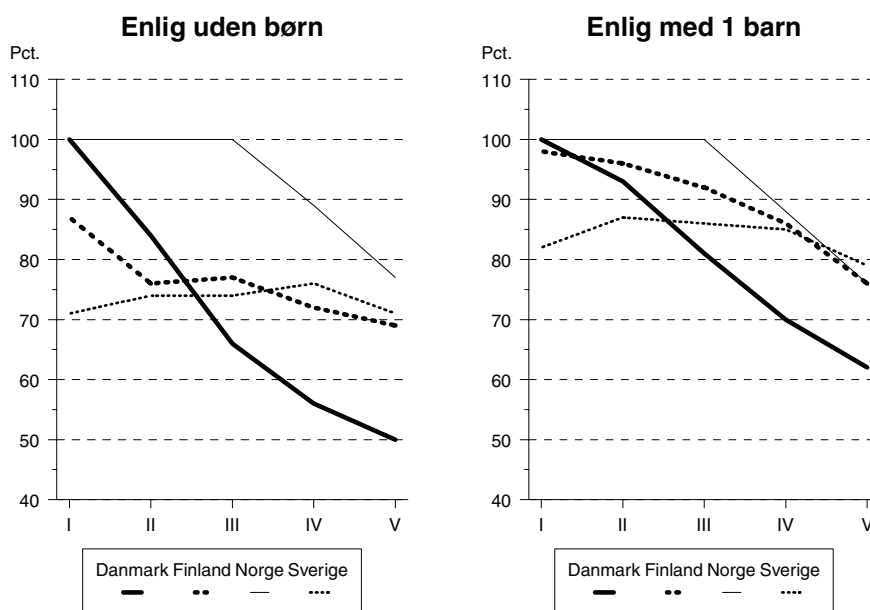

Figur 6.1 viser den disponible indkomst på fire indkomstniveauer for et par uden børn, dels når begge er i beskæftigelse, dels når den person der har den højeste indkomst overgår til at modtage sygedagpenge. Figur 6.2 viser den disponible indkomst ved sygedagpenge i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse på fem indkomstniveauer, dels for en enlig uden

børn, dels for en enlig med ét barn.

Som det fremgår af figurene, er der betydelige forskelle i kompensationsniveauerne ved sygdom. For de laveste indkomstgrupper er kompensationen højest i Danmark og Norge og lavest i Sverige, mens den for de højeste indkomstgrupper er lavest i Danmark og højest i Norge og Sverige. Forskellene er dels betinget af dagpengenes størrelse målt i forhold til arbejdsindkomsten (de er højest i Danmark og Norge og lavest i Finland), dels af maksimumsbeløbets størrelse, som er relativt lavt i Danmark set i forhold til Sverige og – især – Norge. Endelig har det betydning, at der i Finland ikke er nogen øvre grænse for dagpengenes størrelse.

Figur 6.2 Disponibel indkomst ved sygedagpenge i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1996

Anmærkning:
Indkomstgrupperne I-V er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Bilag 1.

SYGDOM

I Danmark, Finland og Sverige skyldes det højere kompensationsniveau for enlige med ét barn set i forhold til enlige uden børn især, at der ved overgangen til sygedagpenge sker et fald i daginstitutionsbetalingen; men derudover modtager enlige med ét barn også højere boligstøtte, da reglerne herom generelt er mere gunstige for familier med børn end for familier uden børn.

Tabel 6.4 Beregnet fravær i mindst én uge pga. sygdom blandt beskæftigede i pct. af alle beskæftigede 1990-1996¹⁾

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>1990</i>					
Mænd	1,5	2,2	1,1 ²⁾	2,7	3,7
Kvinder	2,2	2,6	1,9 ²⁾	3,5	5,4
I alt	1,8	2,4	1,5 ²⁾	3,1	4,5
<i>1995</i>					
Mænd	1,4	2,0	1,3	2,2	2,2
Kvinder	2,2	2,3	2,1	3,1	3,4
I alt	1,7	2,1	1,7	2,6	2,7
<i>1996</i>					
Mænd	1,2	1,8	1,2	2,7	1,9
Kvinder	2,3	2,3	1,7	3,7	2,9
I alt	1,7	2,0	1,4	3,2	2,4

1 Tallene er beregnet ud fra arbejdskraftundersøgelserne, som et gennemsnit af tællingerne.

2 Vedrører 1991.

I Sverige er der siden 1990 sket et markant fald i fravær på grund af sygdom. Årsagerne hertil er flere, blandt andet den stigende arbejdsløshed op gennem 1990'erne. I Norge er det gået den modsatte vej på grund af lav arbejdsløshed.

Tabel 6.5 Afsluttede sygedagpengeperioder af mindst 15 dages varighed (pct.) 1996

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
<i>Varighed (dage)</i>				
15-21	24,5	29,7	18,1	23,2
22-29	12,6	18,0	14,1	18,4
30-59	24,2	22,1	27,5	26,4
60-89	10,5	8,2	11,8	9,9
90-119	6,1	3,8	6,6	5,3
120-149	3,7	2,0	4,1	3,2
150-179	2,7	1,4	2,9	2,2
180-359	8,7	6,4	9,3	5,6
360+	6,9	1,4	5,6	5,8
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0

Der er visse variationer i landenes mønster for langvarigt sygefravær (sygefravær ud over 14 dage). Dette afspejler blandt andet forskellig praksis med hensyn til, hvornår langvarigt syge overgår til at få udbetalt ydelser fra andre dele af det sociale system. Det gælder fx overgangen til revalideringsydelse eller førtidspension.

I Sverige er der ingen begrænsning for, hvor længe man kan modtage sygedagpenge, og de kan derfor også udbetales efter mere end ét års sygdom. Dette kan i en række tilfælde også ske i Danmark. De 5,6 pct. i Norge på over 360 dage dækker også personer som ikke er raskmeldte efter et års (365 dages) sygdom. Men de modtager ikke sygedagpenge mere end et år.

Dagpengesikring ved arbejdsskade og arbejdsbetinget sygdom

I alle fem lande udbetales der ydelser ved arbejdsskader og erhvervssygdomme. De kortvarige ydelser kan være sygedagpenge eller ydelser, der svarer til dette.

I Finland udbetales der arbejdsskadedagpenge, almindeligvis svarende til den normale løn.

Serviceydelser

Det er et fællestræk ved de nordiske lande, at de har et veludbygget serviceapparat til såvel forebyggelse som behandling af sygdomme. Der er dog tale om et område, som varierer noget i opbygning fra land til land.

I Danmark, Finland, Norge og Sverige er det de kommunale og/eller amtskommunale myndigheder, der har ansvaret for organiseringen af sundhedsvæsenet, mens det i Island er staten.

Der er etableret bedriftssundhedstjenester i Danmark, Norge og Sverige, som har til formål at den inden for rammerne af den enkelte arbejdsplads skal kunne iværksætte forebyggende foranstaltninger og udføre helbredskontrol. Der findes også en lovpligtig bedriftssundhedstjeneste i Finland som skal sørge for præventive foranstaltninger. Denne kan suppleres med frivillige ordninger som dels kan være præventive foranstaltninger eller almindelig sygdomsbehandling hvortil sygeforsikringen giver tilskud.

Sygehuse

– *Sygehusvæsenet er hovedsagelig et offentligt anliggende*

I samtlige nordiske lande findes der almindelige sygehuse med tilhørende ambulatorier/poliklinikker og skadestuer. Desuden er der højt specialiserede sygehuse, psykiatriske hospitaler og i nogle af landene også hospitaler til langtidspleje. Sygehusene drives hovedsagelig af staten, amtskommunerne eller kommunerne, men der findes også enkelte private sygehuse.

Det er meget vanskeligt at få sammenlignelige data for kapaciteten i sundhedsvæsenet i de nordiske lande, da området er meget forskelligt organiseret fra land til land. Det er dog en generel tendens, at liggetiderne ved sygehuse over årene bliver kortere, og at flere og flere patienter bliver behandlet ambulant.

Der har i alle landene været en tendens mod at afvikle egentlige psykiatriske hospitaler og i stedet udbygge behandlingen af de psykiatriske patienter i nærmiljøet.

Tabel 6.6 Udskrivninger og gennemsnitlig liggetid ved somatiske sygehusafdelinger 1990-1996

	Danmark	Finland	Island ¹⁾	Norge	Sverige
<i>Antal udskrivninger pr. 1.000 indbyggere ved somatiske sygehusafdelinger</i>					
1990	193	180	166	155	170
1995	190	193	181	159	168
1996	190	209	..	163	152
<i>Gennemsnitlig liggetid (dage) ved somatiske sygehusafdelinger</i>					
1990	6,7	7,2	7,6	7,1	7,5
1995	6,1	5,6	6,3	6,7	6,1
1996	6,1	5,3	..	6,2	6,4

Kilde: *Health Statistics in the Nordic Countries* vedrørende årene 1990, 1995 og 1996. Finland: STAKES (1990, 1995 og 1996).

1 Tallene for 1995 vedrører 1994.

Lægebehandling m.v.

– Forebyggelse og almindelig lægebehandling foregår uden for sygehusene

Den almindelige (primære) lægebehandling foregår i de nordiske lande uden for sygehusene. Til det primære sundhedsvæsen er der endvidere knyttet forskellige former for forebyggende sundhedsforanstaltninger.

I Danmark varetages den almindelige lægebehandling udelukkende af privatpraktiserende læger, fuldt finansieret og efter overenskomst med det offentlige. I Norge varetages ca. halvdelen af den almindelige lægebehandling af privatpraktiserende læger. Dette gælder kun i ringe grad i de øvrige nordiske lande. Således skønnes det, at kun ca. 12 pct. af den almindelige lægebehandling i Sverige varetages af privatpraktiserende læger. I Finland foregår ca. 20 pct. af den almene lægebehandling og speciallægebehandlingen hos privatpraktiserende læger. Den resterende del varetages af ansatte læger i offentlige sundhedscentre.

SYGDOM

I Finland og Island kan sundhedscentrene have tilknyttet sengepladser.

Der findes speciallægebehandling i alle landene. Den varetages af speciallæger efter overenskomst med det offentlige. Ydelserne gives enten efter generelle eller efter specifikke regelsæt.

På grund af de store forskelle fra land til land i organiseringen af det primære sundhedsvæsen er det dog meget vanskeligt at få sammenlignelige data for antallet af lægebesøg pr. indbygger.

I samtlige fem lande tilbydes gravide og småbørn offentlig sundhedspleje. Endvidere er der i alle landene etableret skolesundhedspleje. De fleste børn vaccineres i henhold til det anbefalede vaccinationsprogram. Screeningprogrammer mod fx brystcancer findes i et vist omfang i alle landene. I Finland varetager sundhedscentrene disse opgaver.

I alle fem lande gives der tilskud til transportudgifter i forbindelse med sygdom.

Tandbehandling

– *Børn og unge får gratis tandbehandling*

Tandlægebehandlingen er veludbygget for alle i de nordiske lande. Behandlingen af børn og unge foregår i offentlige klinikker og er helt eller delvis gratis.

Tandbehandlingen for voksne varetages hovedsagelig af privatpraktiserende tandlæger.

I Finland foregår tandbehandlingen for børn, unge og mødre i sundhedscentrene.

I Sverige er det landstingene, der organiserer den offentlige tandpleje. Den dækker ca. 30 pct. af tandbehandlingen for voksne.

Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med sygdom

I Danmark er udgifterne til sygedagpenge steget, bl.a. som følge af stigende udbetalinger til forsikrede ledige og et forøget antal dispensationer fra den almindelige varighedsgrænse på 1 år. Til gengæld er der sket et fald i det beregnede skøn over udgifterne i arbejdsgiverperioden. Udgifterne til serviceydelserne inden for sundhedssektoren har stort set været uændrede fra 1995 til 1996.

I Finland er udgifterne i forbindelse med sygdom steget betydeligt siden 1995, da det ikke er lykkedes kommunerne at begrænse udgifterne. Udgifterne til lægemidler steg med 10 pct., hovedsageligt på grund af nye dyre præparater. Derimod faldt udgifterne til sygedagpenge, da der i 1996 blev gennemført en grundlæggende ændring i sygedagpengesystemet. Efter de nye regler erstatter sygedagpengene kun tabt arbejdsfortjeneste fra erhvervsarbejde.

I Island er udgifterne til kontantydelse ved sygdom næsten uforandrede fra 1995 til 1996. Udgifterne til serviceydelser voksede derimod med 6,2 pct. i samme periode, hvilket først og fremmest skyldes en stigning i udgifterne til sygehusvæsenet.

I Norge steg udgifterne i forbindelse med sygdom med 10,5 pct. fra 1995 til 1996. Udgifterne til sygedagpenge steg med 16,6 pct. Hvis tallene justeres for tilvæksten i løn og beskæftigelse var stigningen på 8,3 pct. Antallet af sygedage pr. ansat med sygedagpenge fra Folketrygden var 9,7 dage i 1996, hvilket udgør en stigning på ca. 10 pct. i forhold til 1995.

I Sverige skyldes det store fald i udgifterne ved sygdom dels et lavere sygefravær dels at kompensationsniveauet blev sænket fra 80 til 75 pct. fra den 1. januar 1996.

SYGDOM

Tabel 6.7 Udgifter til og finansiering af ydelser i forbindelse med sygdom 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Betalt fravær ved sygdom	11.336	7.261	6.255	24.977	22.466
Heraf:					
a. Almindelig dagpengesikring	6.736	2.372	386	13.221	14.611
b. Dagpengesikring i arbejdsgiverperiode	4.600	4.200	5.664	11.756	5.200
c. Særlig dagpengesikring ved arbejdsskade og arbejdsbetinget sygdom	–	539	205	–	2.448
B. Øvrigt	390	–	–	38	33
Kontantydelse i alt	11.726	7.261	6.255	25.015	22.499
<i>Serviceydelse, mio. KR/FIM</i>					
Serviceydelse i alt	45.876	31.161	27.188	48.159	102.797
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	57.602	38.422	33.443	73.173	125.296
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	1.188	1.092	1.354	1.506	1.299
Udgifter i pct. af BNP	5,4	6,7	6,9	7,2	7,5
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
– Det offentlige	84,9	63,6	81,0	60,4	63,4
– Arbejdsgivere	7,5	21,6	18,9	29,4	23,2
– Forsikredes præmier og særskatter	7,6	14,8	0,0	10,1	13,4
<i>Ændringer 1995-1996 i 1996-priser</i>					
– Mio. KR/FIM	-39	949	820	6.908	-1.051
– Pct.	-0,1	3,0	3,0	14,3	-1,0

Egenbetaling for sundhedsydelse

Reglerne for egenbetaling af sundhedsydelse er noget uensartede i de nordiske lande. I Finland, Island, Norge og Sverige er der regler om maksimal egenbetaling for sundhedsydelse, mens sådanne regler ikke eksisterer i Danmark.

Lægebehandling

I Danmark er lægebehandling gratis. Et lille antal gruppe-2-sikrede betaler dog selv et mindre beløb. I de øvrige nordiske lande betaler patienterne selv et beløb for behandlingen.

Tandbehandling

I alle landene er tandbehandling for børn og unge enten helt eller delvis gratis. Den øvrige del af befolkning betaler enten selv alle udgifter til behandling, eller de får refunderet en mindre del af dem. I Danmark udgjorde patienternes egenbetaling i 1996 ca. 59 pct. af de samlede udgifter, inkl. udgifterne til den kommunale børne- og ungdomstandpleje, der er gratis. I Finland får personer født i 1956 eller senere tilskud på ca. 50 pct. til tandbehandling og 75 pct. i tilskud til undersøgelser og forebyggende behandlinger.

Medicin

I Danmark udgjorde patienternes andel af medicinudgifterne, inkl. håndkøbsmedicin, ca. 42 pct. i 1996. Sygesikringen (amterne) finansierede ca. 51 pct. og kommunerne de resterende 7 pct. af udgifterne. I Finland udgjorde patienternes egenbetaling ca. 42 pct., mens sygeforsikringen finansierede den resterende del af udgifterne. I Island var patienternes andel til den receptpligtige medicin 32 pct., mens sygeforsikringen finansierede den resterende del af udgifterne. I Norge udgjorde privatpersonernes egenbetaling for medicin ca. 38 pct. Rikstrygdeverket refunderede det resterende beløb. Hvis den medicin, som anvendes på sygehusene (og som er helt uden egenbetaling) medregnes, falder egenbetalingen til ca. 33 pct. I Sverige udgjorde egenbetalingen 21 pct. af udgifterne.

Indlæggelse på sygehus

I Danmark, Island og Norge er der ingen egenbetaling for indlæggelse på sygehus. I Finland betales maksimalt 125 FIM pr. dag ved kortvarige sygehusophold, mens der i Sverige betales maksimalt 80 SEK pr. dag, uanset opholdets længde.

Kapitel 7

Ældre, funktionshæmmede og efterlevende

Kapitlets opbygning

Mens de øvrige kapitler har fulgt ESSPROS' kapitelinddeling, er beskrivelsen af ældre, funktionshæmmede og efterlevende her samlet i ét kapitel. Da de nordiske landes regelsæt for pensioner stort set er sammenfaldende og som oftest tager udgangspunkt i pensionssystemerne for ældre, har det været mest hensigtsmæssigt at beskrive pensionssystemerne under ét. For serviceydelsernes vedkommende er det ofte den samme service, der gives på de samme institutioner og det samme personale, der behandler både ældre og funktionshæmmede.

Opbygningen af kapitlet er herefter som følger: Først gives en generel beskrivelse af pensionisters vilkår og pensionssystemet. Herefter følger en samlet beskrivelse af kontant- og serviceydelser til henholdsvis ældre og funktionshæmmede og af kontantydelse til efterlevende. Sidst i kapitlet er der en samlet fremstilling af de sociale udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende.

Pensionisters vilkår

Både i de nordiske og andre europæiske lande udgør udgifterne til ældre og funktionshæmmede en væsentlig del af de samlede sociale udgifter. Disse udgifters relativt mindre andel i de nordiske lande skyldes først og fremmest større indsatser over for bl.a. familier, børn og arbejdsløse.

Tabel 7.1 Udgifter til ældre, funktionshæmmede og efterlevende i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1995

Danmark	48,3	Belgien	49,0	Luxembourg	57,8
Finland	47,6	Frankrig	48,9	Portugal	55,4
Island	41,3	Grækenland	..	Spanien	53,0
Norge	47,4	Holland	52,9	Storbritannien	51,3
Sverige	49,4	Irland	30,6	Tyskland	49,5
		Italien	72,9	Østrig	56,0

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Figur 7.1 viser den disponible indkomst for familier, hvor hovedpersonen, dvs. personen med den højeste indkomst, er over 65/67 år i pct. af den disponible indkomst for enlige og par under 65/67 år.

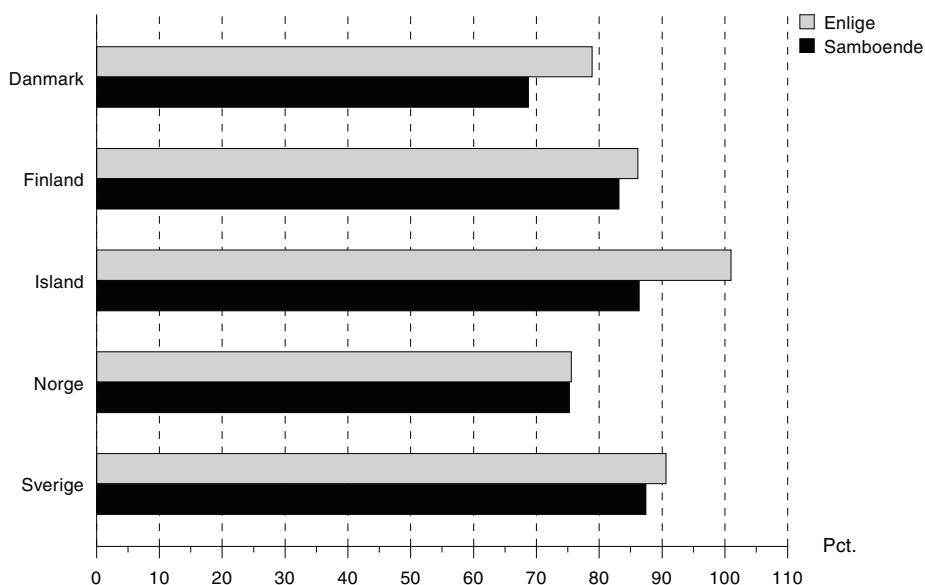
Som i de øvrige kapitler anvendes også her ækvivalentindkomster (jf. Kapitel 2). Den disponible indkomst er faktorindkomsten plus sociale kontantydelse, minus skat. Som nævnt i Kapitel 2 anvender Island en anden familieinddeling, og resultatet i figur 7.1 bliver derfor anderledes.

Som det fremgår af figuren, har familier over 65/67 år i alle landene en lavere gennemsnitlig disponibel indkomst end familier, der er under 65/67 år. Dette gælder både for enlige og parfamilier. Undtaget herfra er dog Island, hvor den gennemsnitlige disponible indkomst er lidt højere for familier over 67 år end for familier under 67 år. Dette skal blandt andet ses i sammenhæng med at hjemmeboende børn over 15 år i statistikken tæller som selvstændige familier, hvilket ikke er tilfældet i de fire øvrige lande. (jf. kapitel 2).

Forskellene i de gennemsnitlige disponible indkomster for enlige henholdsvis over og under 65/67 år er relativt små og – med undtagelse af Norge – en del mindre end for parfamilier. Dette skal blandt andet ses i sammenhæng med, at pensionssystemerne i de nordiske lande giver enlige en relativt høj kompensation i forhold til tidligere indkomst, jf. figur 7.2.

For både enlige og parfamilier over og under 65/67 år er forskellene i de gennemsnitlige disponible indkomster mindst i Island og Sverige og størst i Danmark og Norge. Det hænger sammen med, at tillægspensionen er relativt beskeden i Danmark og Norge, specielt set i forhold til de udbyggede tillægspensionsordninger i Sverige og Finland. Indkomster fra supplerende pensionsordninger, som indgår i figur 7.1 (men ikke i figur 7.2), spiller formentlig en større rolle i Danmark og Norge end i Island, Sverige og Finland. Men ordningerne er tilsyneladende ikke tilstrækkeligt udbyggede til at kunne udligne de store forskelle i de lovfæstede tillægspensionsordninger.

Figur 7.1 Disponibel indkomst for enlige og par over 65/67 år i pct. af den disponible indkomst for enlige og par under 65/67 år 1995

Pensioner

Hensigten med pensionerne er at garantere enhver borger et vist forsørgelsesniveau i forbindelse med alderdom, invaliditet eller tab af forsørger. I alle landene gives der pension til ældre. Desuden findes der en række ordninger, som gør overgangen til alderspension mere smidig: de såkaldte særlige alderspensioner.

Personer med helt eller delvist nedsat erhvervsevne kan også få pension. Pensionen kaldes førtidspension i Danmark og Sverige, invalidepension i Finland og Island og uførepension i Norge. Ved bedømmelse af arbejdsevnen tages der hensyn til såvel sociale som helbredsmæssige forhold. De helbredsmæssige kriterier er dog fortsat dominerende i forbindelse med tilkendelsen af førtids- og invalidepensioner.

I Finland findes der en særlig pension for personer i alderen 58-64 år der har nedsat arbejdsevne. Pensionsformen benævnes individuel førtidspension.

on. Her spiller de sundhedsmæssige kriterier kun en mindre rolle. I tilfælde hvor der overvejende eller udelukkende er tale om sociale kriterier henregnes førtidspensionen til de særlige alderspensioner.

Af hensyn til sammenligneligheden landene imellem opdeles den danske førtidspension således, at den højeste og mellemste førtidspension behandles sammen med invalidepensionerne i de øvrige lande, og den almindelige og forhøjede almindelige førtidspension behandles sammen med de særlige alderspensionsordninger.

I Finland, Norge og Sverige gives der en særlig pension til enker og enkemænd. Denne pensionsform er afskaffet i Danmark og Island, hvor efterladte til gengæld kan opnå førtidspension.

Pensionernes opbygning

Selvom der er forskelle i både pensions- og finansieringsformerne, er det et fællestræk for alle nordiske lande, at pensionerne er opbygget i tre led:

- a. En lovfæstet grundpension (folkepension) til alle, hvor pensionsudmålingen er uafhængig af tidligere arbejdsindkomst.
- b. En lovfæstet tillægspension for erhvervsaktive, hvor pensionsudmålingen er baseret på tidligere arbejdsindtægt samt præmier og indbetalinger fra sikrede og arbejdsgivere.
- c. Supplerende pensioner oprettet ved lov eller ved aftale mellem arbejdsgivere og arbejdstagere.

Der kan ikke trækkes helt klare grænser mellem de tre pensionssystemer, navnlig ikke mellem tillægspensioner og supplerende pensioner.

Som hovedregel udgør grundpensioner og tillægspensioner en helhed. Grundpensionerne sikrer alle et vist minimum af social tryghed, mens tillægspensionerne erstatter indkomsten fra den erhvervsaktive alder.

I Danmark er tillægspensionen alene afhængig af bidragsperiodens længde og beskæftigelsens omfang, mens den i de øvrige lande er afhængig af indtjenings tid og arbejdsindkomstens størrelse. Siden 1996 er folkepensionen i Finland afhængig af arbejdsindkomstens størrelse. Der gives ikke folkepension hvis arbejdsindkomsten overstiger ca. 5.000 FIM pr. måned (for gifte 4.500 FIM pr. måned).

Indkomsterstøttende ydelser, som ikke udgøres af pensioner, er pensionsgivende i alle landene.

Beskatning af pensioner

I Danmark er pensionister siden 1994 blevet beskattet efter de samme regler som andre skatteydere. I Island beskattes pensioner normalt også, dog er børnetillæg og tillægget til grundpensionen for alders- og førtidspensionister skattefrit. I de øvrige lande findes der særligt gunstige beskatningsregler for pensionister.

Boligstøtte til pensionister samt særlige tillæg til handicappede er skattefrie i alle landene på nær Island. Børnetillæg til pensionister er skattefrit i Danmark og Finland, men skattepligtige i de andre lande.

Tabel 7.2 Pensionsmodtagere fordelt efter ydelser 1996¹⁾

	Danmark	Finland	Island ²⁾	Norge ²⁾	Sverige
<i>Modtagere af:</i>					
Grundpension	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år	Alle personer bosat i landet mindst 3 år
Tillægspension	Lønmodtagere	Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige	Lønmodtagere og selvstændige med mindst 3 års erhvervsarbejde
Supplerende pensioner	Lovfæstet for offentligt ansatte (tjenestemænd)	–	–	Lovfæstet for offentligt ansatte (tjenestemænd)	–
	Offentlige kollektive aftaler	–	–	Offentlige kollektive aftaler	Offentlige kollektive aftaler
	Private kollektive aftaler	Private kollektive aftaler	–	–	Private kollektive aftaler

1 I kraft af den indgåede EU/EØS-aftale er reglerne for retten til grundpension i de nordiske lande blevet næsten ens. Som hovedregel gælder, at man for at være pensionsberettiget skal have været bosat i mindst tre år i det pågældende land mellem det fyldte 15. og 65./67. år. Beskæftigelsesperioder i et EU-land, eller et andet land med hvem der er indgået socialforsikringskonvention, kan medregnes til opfyldelse af bopælskravet. Reglerne for tillægspension i Danmark gælder kun alderspensionister.

2 Treårsgrænsen gælder ikke ved arbejdsskader.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.3 Tillæg til grundpensionen 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Børnetillæg</i>	Ordinært og særligt børnetilskud	Ja ⁴⁾	Ja	Ja	Ja ⁵⁾
– Indkomstreguleret?	Nej	Nej	Ja	Ja	Ja ⁶⁾
– Skattepligtigt?	Nej	Nej	Ja	Ja	Ja
<i>Tillæg til personer, som kun oppebærer grundpension</i>	Ja	. ²⁾	Ja	Ja	Ja ⁷⁾
– Indkomstreguleret?	Ja	. ²⁾	Ja	Ja	Ja ⁶⁾
– Skattepligtigt?	Ja	. ²⁾	Ja	Ja	Ja
<i>Boligtilskud</i>	Ja ¹⁾	Ja	Nej ³⁾	Ja	Ja
– Indkomstreguleret?	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
– Skattepligtigt?	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
<i>Ægtefællertillæg hvis kun den ene ægtefælle oppebærer pension</i>	Nej	Ja	Ja	Ja	Nej
– Indkomstreguleret?	–	Nej	Ja	Ja	–
– Skattepligtigt?	–	Nej	Ja	Ja	–
<i>Hustru-/ægtefællertillæg</i>	Nej	Nej ⁴⁾	Nej	Nej	Ja ⁵⁾
– Indkomstreguleret?	–	–	–	–	Ja
– Skattepligtigt?	–	–	–	–	Ja
<i>Hjælpe- eller plejetillæg til handicappede</i>	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
– Indkomstreguleret?	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej
– Skattepligtigt?	Nej	Nej	Ja	Nej	Nej

1 Til pensionister kan der gives en boligydelse afhængig af indtægt og boligens størrelse. Ydelsen er ikke en del af pensionen.

2 Folkepensionen er fuldstændig afhængig af arbejds pensionen. Der er garanteret et minimumsbeløb til de som enten har en lille eller ingen arbejds pension. Folkepensionen er skattepligtig.

3 Der findes særlige pensionstillæg, som ikke er knyttet direkte til boligudgifter, men de gives i reglen til pensionister, der har høje boligudgifter.

4 Fra og med 1996 tildeles der ikke børnetillæg og ægtefællertillæg. Børnetillægget vil være helt afviklet i år 2.001 og ægtefællertillægget i år 2.002.

5 Børnetillægget vil være helt afviklet år 2005. Hustrutillægget har gradvist været under afvikling siden 1990. Fra og med år 2000 vil der ikke blive tildelt nye hustrutillæg.

6 Kun for ATP.

7 Gives kun til personer med en lav ATP.

Antallet af pensionsmodtagere

Tabel 7.4 Pensionsmodtagere efter alder, i tusinder og i pct. af aldersgruppen pr. december 1996

	Danmark		Finland		Island		Norge		Sverige	
	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe	1.000	I pct. af hver alders-gruppe
16-39 år	34	1,9	30	1,8	4	4,5	69	4,6	47	1,7
40-49 »	53	7,0	49	5,9	2	6,8	48	7,8	78	6,4
50-54 »	62	15,8	41	12,3	1	10,7	35	12,5	69	10,9
55-59 »	76	26,4	85	29,9	2	15,7	42	21,1	91	19,3
60-64 »	149	61,0	198	81,1	3	27,4	59	33,7	153	37,9
65-66 »	69	76,5	97	103,3	2	39,5	32	44,0	164	102,0
67+ »	708	100,7	664	102,6	26	98,9	626	99,9	1.410	102,0
I alt	1.150	26,8	1.164	28,4	40	20,3	911	26,1	2.012	28,5

Opgørelsen i tabel 7.4 er ekskl. børnepensionister, enkepensionister og delpensionister. I det samlede antal pensionister er der for Danmarks vedkommende medtaget efterlønsmodtagere (125.095 personer) i alderen 60-66 år og personer, som modtager overgangsydelse (45.018 personer) i alderen 50-59 år. Da enkepension er afskaffet i Danmark og enker i stedet for kan søge om at få tilkendt almindelig førtidspension, er antallet af pensionsmodtagere i Danmark overvurderet i forhold til de andre nordiske lande. Årsagen til de høje rater for de 60-64-årige i Finland er, at offentligt ansatte går på pension i 63-års alderen. Desuden har man i Finland flere forskellige førtidspensionsordninger, som fx arbejdsløshedspension og førtidig alderspension for 60-64-årige samt individuel førtidspension for de 58-65-årige.

I Sverige var der i 1996 25.392 personer i alderen 60-64 år som modtog delpension. Hvis disse medregnes var 44,2 pct. af de 60-64-årige i denne gruppe pensionister, svarende til i alt 177.943 personer.

Da man i alle landene kan være bosat uden for landet og samtidig modtage pension, kan antallet af modtagere overstige 100 pct.

Alderdom

Pensioner til ældre

– *Overgangen til pensionen varierer*

Aldersgrænsen for at få udbetalt grundpension er 65 år i Finland og Sverige og 67 år i Danmark, Norge og Island.

Aldersgrænsen for at modtage tillægspension er i Danmark, Finland, Norge og Sverige den samme som for grundpension, men 65-70 år i Island. I Finland er den almindelige pensionsalder for offentligt ansatte dog 63 år, men den stiger i øjeblikket successivt til 65 år.

Aldersgrænsen for de supplerende og individuelle pensionsordninger er 60 år i Danmark.

I alle fem lande ydes alderspension både i form af grundpension og tillægspension.

Pensionerne reguleres normalt i forhold til den almindelige løn- og/eller prisudvikling i landet.

I Norge reguleres grundbeløbet årligt af stortinget efter forhandlinger mellem staten, fagforbundene og de sikredes interesseorganisationer.

I Finland og Sverige er det muligt at udtage grund og/eller tillægspensionen før den almindelige pensionsalder, men da med et lavere beløb. Tilsvarende bliver pensionen højere, hvis man venter med at gå pension til senere end den ordinære pensionsalder. I Danmark forhøjes tillægspensionen, hvis man venter med at få den udbetalt til man fylder 70 år.

Grundpension til ældre

Grundpensionen består i alle fem lande af et grundbeløb og et tillæg. I Danmark reguleres grundbeløbet for alle pensionsmodtagere i forhold til deres evt. arbejdsindkomst. I Finland gennemførtes der i 1996 en reform som indebærer at hele folkepensionen /grundpensionen blev afhængig af andre pensionsindtægter. I begyndelsen af 1997 blev grundbeløbet og pensions-tillægget slået sammen til én ydelse. I Island reguleres grundbeløbet i forhold til andre skattepligtige indkomster efter særlige regler herunder ægtefællens indkomst og tillægspensionen. I Sverige er grundpensionen uafhængig af andre indtægter.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

I Danmark reguleres det almindelige pensionstillæg i forhold til pensionistens egen og evt. ægtefælles samlede indtægter ud over grundpensionen. Det særlige tillæg til enlige er ikke indkomstreguleret.

I Finland og Sverige er grundpensionen udmålt i forhold til tillægspensionens størrelse. Noget tilsvarende gælder ikke i de øvrige lande. Her udbetales til gengæld et tillæg til grundbeløbet. Størrelsen af dette tillæg er afhængig af pensionistens øvrige indtægter.

Tillægspension til ældre

Tillægspensionens betydning for den samlede pensionsudbetaling varierer betydeligt mellem de nordiske lande: fra kun at være et mindre beløb i Danmark til at være det væsentligste bidrag i Island, Finland og Sverige. Forudsætningen for at få udbetalt tillægspension bygger i alle landene på den forudsætning, at man tidligere har været tilknyttet arbejdsmarkedet. I Norge beregnes tillægspensionen efter grundpensionens grundbeløb.

Supplerende pension til ældre

De supplerende pensionsordninger er som oftest aftalebaserede og gælder hovedsagelig for statsligt og kommunalt ansatte. Privatansatte dækkes i varierende omfang af disse ordninger.

I Danmark og Norge er det ca. 80 pct., mens det i Sverige er så godt som alle lønmodtagerne, der er omfattet af de supplerende pensionsordninger. I Finland er disse pensionsordninger af ringe betydning, da der ikke er lagt loft over tillægspensionens størrelse. I Island figurerer de supplerende pensioner statistisk som tillægspensioner.

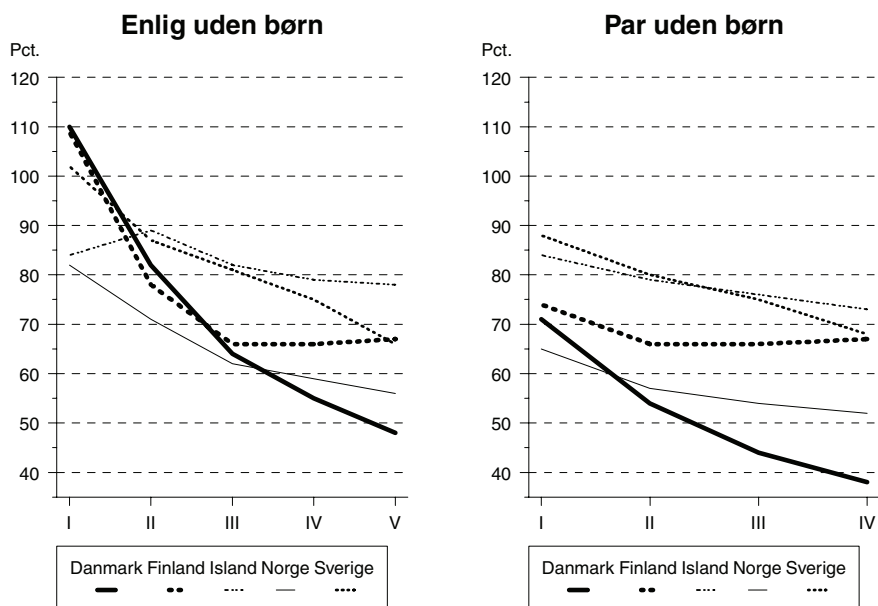
Tabel 7.5 Mindstepensionens månedlige størrelse 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Enlige</i>					
Månedlig mindstepension KR/FIM					
– Grundbeløb	3.798	446	13.373	3.417	2.838
– Tillæg	3.765	2.086	26.615	2.103	1.641
Månedlig mindstepension i alt					
– KR/FIM	7.563	2.532	39.988	5.520	4.479
– KKP-Euro	821	369	436	498	411
<i>Ægtepar</i>					
Månedlig mindstepension KR/FIM					
– Grundbeløb	7.596	982	24.072	5.126	4.642
– Tillæg	3.336	3.546	53.229	4.206	3.282
Månedlig mindstepension i alt					
– KR/FIM	10.932	4.438	77.301	9.332	7.924
– KKP-Euro	1.187	646	842	841	726

Figur 7.2 viser for det første den disponible indkomst på fem indkomstniveauer (inkl. den maksimale tillægspension) for en enlig alderspensionist, udtrykt i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse. For det andet den disponible indkomst på fire indkomstniveauer (inkl. tillægspension) for et pensionistægtepar, udtrykt i pct. af disponible indkomst ved beskæftigelse.

Som det fremgår af figurerne, er der betydelige forskelle i kompensationsniveauerne ved overgangen til pension. Det gælder både landene imellem og mellem enlige og par. Årsagen hertil er først og fremmest tillægspensionen, som er meget lav i Danmark, men fuldt udbygget i Sverige. Noget tilsvarende gælder de islandske tillægspensionsordninger. De meget høje kompensationsniveauer i Danmark og Finland for enlige i de laveste indkomstgrupper – og i Sverige for enlige og parfamilier i de samme indkomstgrupper – hænger bl.a. sammen med de forholdsvis store boligydelse til pensionister i disse lande. I Finland, Norge og Sverige spiller det også en rolle at der findes særlige gunstige beskatningsregler for pensionister. Desuden er mindstepensionen relativt høj i Danmark og tillægspensionen generelt høj i Sverige.

Figur 7.2 Disponibel indkomst ved alderspension (inkl. tillægspension) i pct. af disponibel indkomst ved arbejde 1996

Anmærkning:
 Indkomstgrupperne I-V/I-IV er beregnet ud fra den gennemsnitlige løn til en industriarbejder. Kontantydelsen udbetales til den person, der har den højeste indkomst. Beregningsgrundlaget er beskrevet i Bilag 1.

Forskellene i kompensationsniveauerne mellem landene, specielt for de højere indkomstgrupper, afspejler til en vis grad betydningen af de supplerende pensionsordninger (som ikke indgår i figurerne). Disse ordninger har størst betydning i Danmark og Norge.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.6 Pensionister, der modtager alderspension i form af grundpension og tillægspension ved udgangen af årene 1990-1996

	Alderspensionister i alt i 1.000	Heraf pensionister, der kun modtager grundpension i pct. af 65/67-årige og derover			Heraf pensionister, der modtager tillægspension i pct. af 65/67-årige og derover ¹⁾		
		I alt	Mænd	Kvinder	I alt	Mænd	Kvinder
<i>Danmark</i>							
1990	706	42,9	10,6	32,3	57,1	29,9	27,2
1995	709	46,3	11,1	35,2	53,7	29,5	24,2
1996	707	44,7	10,7	34,1	55,3	30,0	25,3
<i>Finland²⁾</i>							
1990	737	19,9	2,5	17,4	80,1	34,0	46,1
1995	804	13,4	1,6	11,8	86,6	36,1	50,5
1996	823	12,8	1,8	11,0	87,2	36,3	50,9
<i>Island</i>							
1990	24	33,7	12,7	21	66,3	31,3	35,0
1995	26	17,7	4,7	12,9	82,3	38,6	43,8
1996
<i>Norge</i>							
1990	613	48,9	9,1	39,8	51,1	31,5	19,6
1995	625	41,3	6,4	34,9	58,8	34,2	24,5
1996	626	39,1	5,7	33,4	60,8	34,9	26,0
<i>Sverige</i>							
1990	1.554	25,3	2,1	23,2	74,7	40,7	34,0
1995	1.590	19,0	1,6	17,4	81,0	41,3	39,7
1996	1.593	17,7	1,3	16,4	82,3	41,3	41,0

1 I *Danmark* udbetales de meget små tillægspensioner siden 1993 som éngangsbeløb. Opgørelsen for *Finland* indeholder også pensionsmodtagere, der kun får tillægspension. For *Norges* vedkommende medregnes kun pensionister, der har en tillægspension, som gør alderspensionen større end mindstepensionen. For *Sveriges* vedkommende medregnes alle, der får tillægspension, uanset at tillægspensionen er mindre end pensionstillægget.

2 Tallene indeholder personer som har udtaget alderspensionen før tiden samt alderspensionister under 65 år.

Som det fremgår af tabel 7.6 er der store forskelle mellem landene på hvor mange der modtager tillægspension. Danmark og Norge har det laveste antal, mens Finland og Sverige, som begge har et veludbygget tillægspensionssystem har det højeste antal modtagere af tillægspension. Der er dog en del kvinder i de to lande som ikke modtager tillægspension. Selv om antallet af kvinder der modtager tillægspension stiger, er det fortsat lavt set i forhold til antallet af mænd.

Særlige alders- og delpensioner

– Ordninger, der letter overgangen fra arbejdslivet til pensionisttilværelsen

De særlige alderspensioner omfatter forskellige former for pensioner, der gives til personer i den erhvervsaktive alder, og som ikke kan henregnes til de traditionelle alderspensioner. Det kan være sociale eller helbredsmæssige kriterier og/eller forhold på arbejdsmarkedet eller aftaler, som gør det muligt frivilligt at gå på hel eller delvis pension. De finske arbejdsløshedspensioner omtales i Kapitel 5.

Tabel 7.7 De særlige alders- og delpensioners månedlige størrelse, december 1996

	KR/FIM	KKP-Euro
<i>Danmark</i>		
Almindelig laveste førtidspension ¹⁾	6.888	748
Efterløn ²⁾	9.121	990
Delpension ³⁾	5.058	549
Overgangsydelse ²⁾	9.000	977
<i>Finland³⁾</i>		
Deltidspension	3.245	473
Særlige pensioner for landbrugere	3.946	575
<i>Norge⁴⁾</i>		
Aftalepension	9.060	817
Særlig pension til sømænd	2.700	243
Særlig pension til fiskere	4.100	370
Særlig pension til skovarbejdere	2.600	234
<i>Sverige³⁾</i>		
Delpension	4.656	427

1 Gennemsnitligt udbetalt pension i januar måned 1996.

2 Gennemsnitligt udbetalt ydelse i 1996.

3 Gennemsnitligt udbetalt pension i december 1996.

4 Gennemsnitlig udbetaling pr. måned, december 1996 (gennemsnitligt årsbeløb i 1996, divideret med 12).

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.8 Pensionister, der modtager særlige alders- og delpensioner efter køn og alder 1996

	I alt	-49		50-59		60-64		65-	
		M	K	M	K	M	K	M	K
<i>Danmark</i>									
Almindelig laveste førtidspension	106.312	11.473	14.648	10.496	24.062	6.221	23.569	2.896	12.947
Efterløn ¹⁾	170.113	.	.	14.585	30.433	42.394	42.304	21.948	18.449
Delpension	4.726	2.303	698	1.374	351
<i>Finland</i>									
Deltidspension	6.104	.	.	878	1.061	1.983	2.182	.	.
Særlige pensioner for landbrugere	45.144	.	24	2.671	5.267	6.453	8.021	11.000	11.708
<i>Norge</i>									
Aftalepension	10.627		1.391	1.067	4.693	3.476
Særlig pension til sømænd ²⁾	19.737	..		144	..	4.358		15.265	
Særlig pension til fiskere ³⁾	1.763
Særlig pension til skovarbejdere	157
<i>Sverige</i>									
Delpension	25.392	15.874	9.518	.	.

1 Inkl. 45.018 personer i alderen 50-59 år på overgangsydelse. Overgangsydelsen blev indført i 1992 som en midlertidig ordning. Der blev lukket for tilgangen til ordningen med udgangen af 1995.

2 Det er ikke muligt at opdele modtagere af særlig pension til sømænd efter køn.

3 Pr. 31. december 1997 (ingen tilgængelige data for 1996).

Serviceydelser til ældre

Institutioner m.v. for ældre

Den overvejende del af ældrebefolkningen bor i almindelige boliger. Kun en mindre del bor i boliger specielt tilpasset ældre. Sådanne boliger findes i alle fem lande. Deres indretning afhænger af de ældres behov for pleje og kan inddeles i:

1. Institutioner (plejehjem/sygehjem/alderdomshjem).

2. Serviceboliger (beskyttede boliger/serviceligheder/kollektivboliger/omsorgsboliger m.v.).

Ældre kan også – i varierende grad – tilbydes langtidsbehandling på sy-

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

gehusenes sengeafdelinger, som oftest på såkaldte plejeafdelinger. I Norge findes der desuden ved nogle plejehjem, særlige afdelinger hvor ældre som bor hjemme kan få et korttidsophold når der er behov for det.

**Tabel 7.9 Personer 65 år og ældre, som bor på institution eller i servicebo-
lig, i alt og i pct. af samtlige ældre, december 1996**

	Danmark ¹⁾	Finland ²⁾	Island	Norge	Sverige ³⁾
<i>Personer i alderen</i>					
65-74 år	8.711	7.082	674	8.247	{ 32.503
75-79 år	9.767	{ 35.126	682	11.595	
80+	40.827		2.289	45.180	
I alt 65/67+ år	59.305	42.208	3.645	65.022	127.012
<i>I pct. af de respektive aldersgrupper</i>					
65-74 år	2,6	1,6	3,8	2,9	{ 2,9
75-79 år	6,0	{ 11,4	11,5	7,5	
80+ år	19,9		31,9	25,1	
I alt 65/67+ år	8,4	6,6	11,8	9,4	8,2

1 Aldersgrupperne 67-74, 75-79 og 80+ år.

2 Aldersgrupperne 65-74 og 75+ år.

3 Aldersgrupperne 65-79 og 80+ år.

Hjemmehjælp/hjemmesygepleje

Tabel 7.10 Ældre, som modtog hjemmehjælp 1996

	Danmark ¹⁾	Finland ²⁾	Island	Norge	Sverige ³⁾
<i>Modtagere af hjemmehjælp</i>					
65-74 år	{ 66.194	19.482	..	1.674	{ 58.106 ⁴⁾
75+79 år		42.320	..	22.322	
80+ år	93.498	25.387	..	58.162	115.203
I alt 65+ år	159.692	87.189	5.867	97.231	173.309
<i>Modtagere af hjemmehjælp i pct. af aldersgruppen</i>					
65-74 år	{ 13,2	4,4	..	5,9	{ 5,2 ⁴⁾
75-79 år		17,8	..	14,4	
80+ år	45,7	36,3	..	32,3	27,6
I alt 65+ år	22,6	11,7	19,0	15,6	11,2

1 Husstande i aldersgrupperne 67-79 år og 80+ år.

2 Husstande i aldersgrupperne 65-74, 75-84 og 85+ år.

3 Personer som pr. 31. december 1996 havde fået bevilget hjemmehjælp og som bor i egen bolig eller i en servicebolig.

4 Aldersgruppen 65-79 år.

I samtlige fem lande ydes der hjemmehjælp og hjemmesygepleje til ældre. Hjælpens omfang bestemmes ud fra individuelle behov og varierer fra nogle få timer om måneden til flere timer pr. dag. Hjælpen er et kommunalt anliggende og udføres af kommunalt ansatte.

Hjemmesygeplejen gives til ældre, der har behov for pleje, men som i øvrigt er stand til at bo i eget hjem.

Statistikken om hjemmehjælp i de nordiske lande er vanskelig at sammenligne. Mens tallene for Danmark, Norge og Island er statusopgørelser, indeholder de finske data oplysninger om hvor mange der modtog hjælp i løbet af året. De svenske data dækker personer som pr. 31. december havde fået tilkendt hjemmehjælp. Desuden omfatter den danske og finske statistik husstande, mens den for de andre lande omfatter personer.

Anden åben omsorg

Støtteordninger og fritidsaktiviteter

I de nordiske lande tilbydes pensionister forskellige typer støtteordninger og aktiverende foranstaltninger i enten kommunalt eller privat regi. Udbuddet af service og aktiviteter varierer fra land til land og fra kommune til kommune. Der føres ingen sammenlignelig statistik, der kan belyse omfanget af denne indsats.

Støtteordninger tager navnlig sigte på, at ældre kan forblive længst muligt i eget hjem. De enkelte serviceordninger indbefatter bl.a. madudbringning, telefonkæder, besøgsordning, fysio- og ergoterapi, hår- og fodpleje, havearbejde og snerydning. Desuden findes der ordninger med tøjvask og -reparation. Der er ikke centralt fastsatte regler for betaling, men normalt opkræves der betaling for madudbringning, fodpleje og havearbejde. En del af aktiviteterne kan finde sted i såkaldte ældrecentre.

Derudover findes befordringstjeneste, en trafikservice for ældre og handicappede personer, som har svært ved at benytte offentlige transportmidler eller i det hele taget at færdes på egen hånd.

Funktionshæmmede

Helbredsbetingsbetet førtidspension

– *Der lægges forskellig vægt på sociale årsager ved tilkendelse af førtidspension*

I Danmark er folkepension (alderspension), invalidepension, enkepension og førtidspension integreret i et sammenhængende regelsystem. Førtidspensionister tildeles grundpension efter de samme regler som gælder for alderspensionister. Derudover modtager førtidspensionister med mellemste førtidspension et invaliditetsbeløb, og førtidspensionister med højeste førtidspension modtager ud over invaliditetsbeløbet også et erhvervsudygtigheds-

beløb. Invaliditets- og erhvervsudygtighedsbeløbet indtægtsreguleres ikke. For invaliditetsbeløbet gælder det endvidere, at det ikke er skattepligtigt. I Danmark modtager førtidspensionister ikke tillægspension.

I Finland, Norge og Sverige tilkendes førtidspension i form af grundpension og tillægspension efter de samme regler som gælder for tildeling af alderspension. I Island benævnes førtidspension som invalidepension, og den tildeles efter de regler, der gælder for alderspension.

Ved beregningen af tillægspensionens størrelse, hvilket sker på baggrund af tidligere arbejdsindkomst, medregnes i Finland, Island, Norge og Sverige som regel tiden frem til den normale pensionsalder.

I de nordiske lande findes der et antal alternative former for ydelser, som har indflydelse på såvel tilkendelse af førtidspensioner som på antallet af førtidspensionister. I Sverige gives der fx sygedagpenge uden tidsbegrænsning, mens sygedagpenge i de øvrige lande maksimalt kan gives i ét år.

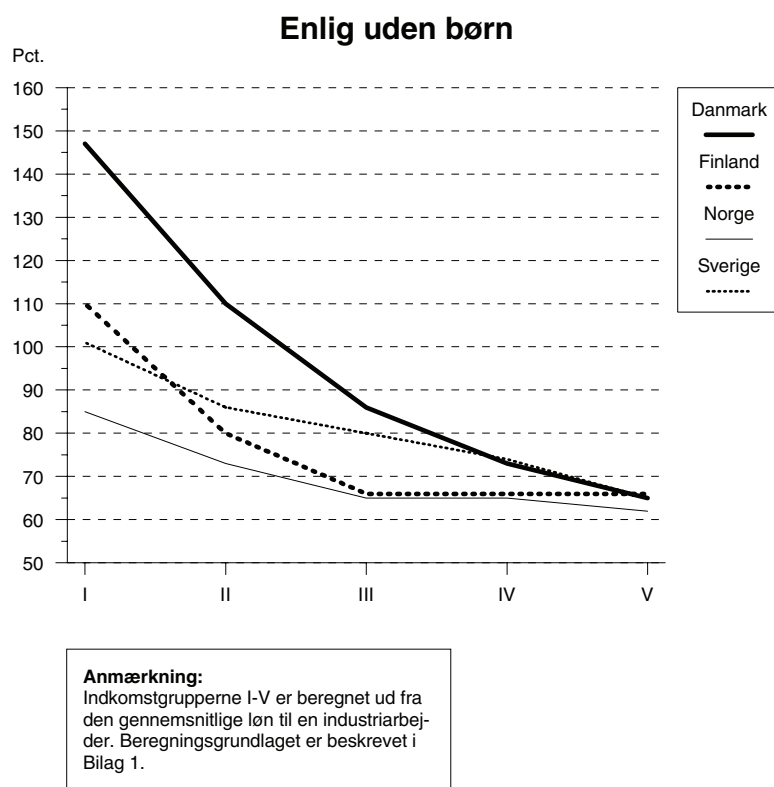
I Norge er det normalt, at der udbetales *revaliderings-/attføringspenge*, før end der udbetales førtidspension. Desuden kan tillægspensionen være større for førtidspensionister end for alderspensionister, hvilket skyldes at det kun er de sidste tre års indtægt, der lægges til grund ved udmåling af pensionen, modsat alderspension, hvor det er de 20 bedste år.

Også de øvrige førtidspensionsordninger (som i denne publikation benævnes særlige alderspensioner) kan påvirke antallet af førtidspensionister. I Danmark og Finland er der fx et stort antal pensionister, der hovedsagelig får pension af andre årsager. At der findes ordninger som efterløn i Danmark og arbejdsløshedspension i Finland har bidraget til, at man har færre førtids-/invalidepensionister, end man ellers ville have haft i disse lande. I Norge har fraværet af sådanne alternative førtidspensioner tydeligvis medført et højere antal invalidepensionister.

Førtidspension inkl. pensionstillæg er som hovedregel enten af samme eller næsten af samme størrelse som den der tilkendes alderspensionister i alle landene. Dertil kan i Danmark komme et antal særlige tillæg og i de øvrige lande en tillægspension, som nævnt ovenfor.

Figur 7.3 viser kompensationsniveauet for en enlig 50-årig førtidspensionist, som tidligere har været i arbejde og som helt har mistet sin erhvervssevne. Det meget høje kompensationsniveau i Danmark skyldes at den højeste førtidspension er uafhængig af tidligere indkomst. Desuden får personer som fuldstændig har mistet erhvervssevnen udbetalt både et invaliditetsbeløb og et erhvervsudygtighedsbeløb. Derudover er der relativt gunstige regler for boligstøtte til pensionister. Førtidspensionen i de andre lande er beregnet i forhold til tidligere arbejdsindkomst.

Figur 7.3 Kompensationsniveauet for en enlig 50-årig førtidspensionist ved fuld tab af erhvervsevne

Tabel 7.11 Førtidspensionens gennemsnitlige størrelse pr. måned 1996

	KR/FIM	KKP-Euro
Danmark ¹⁾	8.985	976
Finland	5.149	750
Island	40.733	444
Norge	7.324	660
Sverige ²⁾	7.560	693

1 Gennemsnitligt udbetalt beløb for højeste og mellemste førtidspension i januar 1995.

2 Gennemsnitligt pensionsbeløb pr. december 1996, inkl. pensionstilskud og andre tillæg.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Faldet i antallet af nytilkendelser af førtidspension i Danmark hænger sammen med indførelsen af pensionsudbetaling til beboere på plejehjem m.v., som betød relativt mange nytilkendelse af især højeste førtidspension frem til begyndelsen af 1995. Derudover har der været en tendens til flere nytilkendelser af de almindelige helbredsbedingede førtidspensioner (særlige alderspensioner) frem for mellemste førtidspension, hvilket bl.a må ses i sammenhæng med ændringer i tilkendelseskompetencen og i finansieringen af førtidspensioner. Både i Norge og Sverige er der sket opstramninger i reglerne for tilkendelse af førtidspension. I Finland er antallet af førtidspensionister faldet. Dette skyldes at aldersgrænsen for individuel førtidspension er steget, og at ældre langtidsarbejdsløse modtager arbejdsløshedspension og derfor ikke søger om førtidspension.

Tabel 7.12 Modtagere af førtidspension og nytilgang af førtidspensionister efter køn 1990-1996

	Danmark ¹⁾		Finland		Island		Norge ²⁾		Sverige	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
<i>1990</i>										
Modtagere	76.113	78.481	159.509	141.423	3.097	4.350	104.704	129.657	166.716	188.600
Nytilgang	6.638	5.597	14.444	15.140	23.643	26.850
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,4	0,3	1,1	1,2	0,9	1,0
<i>1995</i>										
Modtagere	82.166	83.871	165.348	144.156	4.250	5.769	103.401	132.900	185.413	223.163
Nytilgang	5.941	5.087	502	723	11.016	12.223	18.639	20.565
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,3	0,3	0,6	0,9	0,8	1,0	0,7	0,8
<i>1996</i>										
Modtagere	82.462	84.184	160.890	140.898	104.293	135.136	187.316	231.570
Nytilgang	5.246	4.384	11.746	13.186	18.304	20.941
Nytilgang i pct. af befolkningen i den berettigede alder	0,3	0,3	0,9	1,0	0,7	0,8

1 Antal modtagere er i denne tabel opgjort primo året; i de øvrige pensionstabeller er antallet opgjort ultimo året.

2 Pensionsalder 16-66 år (fra og med 1991 aldersgruppen 16-67 år).

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.13 Pensionister, der modtager førtidspension i form af grundpension og/eller tillægspension i alt og i pct. af de respektive aldersgrupper 1990-1996

	1990		1995		1996	
	I alt	I pct. af hver aldersgruppe	I alt	I pct. af hver aldersgruppe	I alt	I pct. af hver aldersgruppe
<i>Danmark</i>						
18-19 år	407	0,1	485	0,2	508	0,2
20-29 »	6.959	0,9	8.317	1,1	7.962	1,1
30-39 »	15.943	2,1	18.305	2,3	18.440	2,3
40-49 »	31.198	4,0	34.919	4,5	34.152	4,5
50-59 »	52.990	9,7	57.198	8,8	58.204	8,6
60-64 »	35.688	14,6	34.504	14,4	34.073	14,0
I alt 18-64 år	143.185	4,1	153.728	4,3	153.445	4,3
65-66 år	12.953	13,3	12.918	14,3	12.836	14,2
<i>Finland¹⁾</i>						
16-19 år	1.980	0,8	1.978	0,8	1.936	0,7
20-29 »	10.477	1,5	9.031	1,4	8.630	1,3
30-39 »	23.286	3,0	20.379	2,7	19.593	2,6
40-49 »	43.970	5,7	49.498	5,9	48.529	5,8
50-59 »	119.384	22,6	113.830	19,4	111.859	18,0
60-64 »	101.835	39,4	114.787	47,6	111.241	45,6
I alt 16-64 år	300.932	9,1	309.503	9,2	301.788	9,0
65-66 år
<i>Island</i>						
16-19 år	221	1,3	322	1,9
20-29 »	837	2,0	1.048	2,6
30-39 »	1.137	2,8	1.825	4,3
40-49 »	1.275	4,3	1.973	5,6
50-59 »	1.801	8,7	2.234	9,7
60-64 »	1.481	14,4	1.712	17,0
I alt 16-64 år	6.752	4,2	9.114	5,4
65-66 år	695	13,0	905	21,8
<i>Norge</i>						
16-19 år	668	0,3	778	0,4	808	0,4
20-29 »	6.336	1,0	6.625	1,0	6.758	1,0
30-39 »	18.314	2,9	19.106	2,9	19.754	3,0
40-49 »	38.442	6,7	44.153	7,1	44.470	7,2
50-59 »	69.141	18,0	73.415	16,3	77.214	16,1
60-64 »	65.803	33,6	59.700	33,9	58.669	33,7
I alt 16-64 år	198.704	7,4	203.777	7,4	207.673	7,5
65-66 år	35.657	43,8	32.524	42,8	31.756	42,2
<i>Sverige</i>						
16-19 år	3.232	0,7	3.138	0,8	3.061	0,8
20-29 »	10.486	0,9	12.181	1,0	12.162	1,0
30-39 »	25.629	2,2	31.645	2,6	31.895	2,6
40-49 »	59.984	4,8	78.902	6,4	78.259	6,4
50-59 »	120.184	13,7	156.598	14,7	159.974	14,5
60-64 »	141.839	33,5	137.394	34,2	133.535	33,2
I alt 16-64 år	361.354	6,7	419.858	7,6	418.886	7,6
65-66 år

1 Inkl. individuelle førtidspensioner.

Arbejdsskadeserstatninger

I alle nordiske lande modtager personer, som har været udsat for en arbejdsskade enten sygedagpenge eller en ydelse, som svarer til disse ved midlertidigt tab af erhvervsevne. Ved langvarigt eller permanent tab af erhvervsevne udbetales der førtidspension eller en ydelse, som kan sidestilles med denne.

Ved arbejdsskade forstås ulykkestilfælde på arbejdet og erhvervsbetinget sygdom, som forårsager midlertidigt eller permanent tab af arbejdsevne.

I alle landene er der etableret obligatoriske arbejdsskadeforsikringer, men efter lidt forskellige regelsæt. Fra arbejdsskadeforsikringen udbetales der ménerstatninger som erstatning for den tabte arbejdsevne, enten i form af éngangsydelser eller som månedlige ydelser. Normalt dækker arbejdsskadeforsikringen også udgifter til behandlinger, som ikke er dækket af den almindelige sygeforsikring.

I Danmark ydes der erstatning for tabt erhvervsevne, hvis arbejdsskaden har nedsat arbejdsevnen med mindst 15 pct. Der ydes desuden et éngangsbeløb, hvis méngraden er 5 pct. og derover.

I Finland har man ret til pension, hvis arbejdsevnen er reduceret med mindst 10 pct.

I Island er det retten til løn under sygdom (fravær på grund af en ulykke) som har den største betydning for den skadelidte. Men for personer som ikke har ret til løn eller når den periode hvor man kan modtage løn er ophørt, modtager de pågældende dagpenge fra den almene forsikrings arbejdsulykkesforsikring. Denne ydelse er et fast beløb som er uafhængig af den løn man havde da ulykken indtraf. Ydelsen betales normalt ikke i mere end 52 uger.

I Norge kan der opnås invalidepension, hvis en erhvervsskade eller arbejdsulykke nedsætter arbejdsevnen med 30 pct., hvor der normalt kræves 50 procents nedsættelse af arbejdsevnen for at få tildelt invalidepension. Der kræves et tab på mindst 15 pct. af den ordinære arbejdsevne for at få tildelt erstatning.

I Sverige ydes der erstatning, i form af livrenter, såfremt arbejdsevnen er varigt nedsat med mindst en femtededel (6,6 pct.).

Plejetilskud til handicappede

I alle de nordiske lande kan familier modtage økonomisk støtte fra det offentlige til pleje af et fysisk eller psykisk sygt barn i hjemmet. Regelsættene varierer noget mellem landene, men formålet med ordningerne er det samme, nemlig at gøre det økonomisk muligt for familier at have barnet boende hjemme ved at få dækket de ekstraudgifter som barnets handicap medfører.

Voksne handicappede, som bor i eget hjem, kan også få tilskud. De enkelte lande har også lidt forskellige regler på dette område. Der kan ydes støtte til hjælpemidler, som er nødvendige for, at den pågældende kan udøve et erhverv eller afhjælpe den pågældendes lidelse, eller som kan lette den daglige tilværelse i hjemmet.

I flere af landene ydes der blandt andet tilskud til køb af og/eller tilpasning af bil eller andet motordrevet køretøj.

Serviceydelser til funktionshæmmede

Institutioner m.v. for handicappede

I alle landene findes der særlige boliger for handicappede. Det kan være:

1. Institutioner (plejehjem/sygehjem).
2. Serviceboliger (beskyttede boliger/servicelejligheder/kollektivboliger).

Tabel 7.14 Personer under 65 år, som bor på institution eller i servicebolig, december 1996

	Danmark ¹⁾	Finland	Island	Norge ²⁾	Sverige
Under 65 år i alt	14.165	14.040	791	11.168	20.866
Under 65 år i pct. af aldersgruppen	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3

1 Under 67 år. Inkl. ældreboliger.

2 Oplysningerne gælder kun fysisk handicappede under 64 år.

Ud over disse særlige boliger kan handicappede også i varierende grad tilbydes langtidsbehandling på sygehusenes sengeafdelinger, som oftest på såkaldte plejeafdelinger. I Norge får kommunerne et øremærket tilskud til at sikre at handicappede under 67 år flyttes fra alders- eller plejehjem til boliger uden for institutionerne.

Hjemmehjælp/hjemmesygepleje

I samtlige fem lande ydes der hjemmehjælp og hjemmesygepleje til funktionshæmmede. Hjælpens omfang bestemmes ud fra individuelle behov og varierer fra nogle få timer om måneden til flere timer pr. dag. Hjælpen er et kommunalt anliggende og udføres af kommunalt ansatte.

Hjemmesygeplejen gives til funktionshæmmede, der har behov for pleje, men som i øvrigt er i stand til at bo i egen bolig.

I alle de nordiske lande kan personer med svære handicap få økonomisk hjælp til personlig assistance og hjælp til den daglige livsførelse. I Norge er det dog en forsøgsordning, som i 1997 omfatter 190 personer. I flere af landene kan personen selv ansætte én eller flere personer til at assistere sig.

Tabel 7.15 Personer under 65 år som modtog hjemmehjælp 1996

	Danmark ¹⁾	Finland ²⁾	Island	Norge	Sverige ³⁾
Modtagere af hjemmehjælp under 65 år i alt	28.783	46.510	3.258	23.330	17.727
Modtagere af hjemmehjælp i pct. af aldersgruppen under 65 år	0,6	1,0	1,4	0,6	0,2

1 Husstande under 67 år.

2 Husstande. Af de 46.510 var de 6.946 handicappede.

3 Omfatter beboere i egen bolig og beboere i servicebolig.

Revalidering

Personer, hvis erhvervsevne er nedsat af fysiske, psykiske eller sociale årsager, kan få hjælp til uddannelse, optræning og omskoling, når det anses for påkrævet af hensyn til personens fremtidige muligheder for at klare sig selv og forsørge sin familie.

Der kan også ydes hjælp til særlige udgifter, der følger af uddannelsen. Uddannelse kan bestå i optræning eller oplæring på det almindelige arbejdsmarked. Hjælpen ydes i form af løn eller løntilskud. Endelig kan der ydes særskilt hjælp til anskaffelse af værktøj og arbejdsredskaber og til iværksættelse af selvstændig virksomhed.

I alle fem lande findes der særlige institutioner til optræning, arbejdsprøvning og omskoling af handicappede og andre erhvervshæmmede. Der

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

er endvidere indrettet beskyttede værksteder for handicappede, som ikke kan fastholde beskæftigelse på det almindelige arbejdsmarked.

I Danmark ydes hjælpen i form af en fast revalideringsydelse, som svarer til dagpengemaximum. Udbetalingen af revalideringsydelsen forudsætter, at der er iværksat en revalidering efter en fastlagt erhvervsplan. Ydelsen udbetales indtil erhvervsplanen er gennemført, normalt dog højst i 5 år. For unge under 25 år udgør revalideringsydelsen det halve.

I Finland kan arbejdspensionsanstalterne iværksætte revalidering for at forhindre, at en person bliver uarbejdsdygtig eller for at forbedre den pågældendes arbejds- og erhvervsevne, samt for at lette tilbagegangen til arbejdslivet. Folkepensionsanstalterne yder også erhvervsrettet revalidering. Der udbetales revalideringsydelse til personer under revalidering. Ydelsens størrelse er afhængig af den myndighed, som forestår revalideringen (Folkepensionsanstalten eller Arbetspensionsanstalten).

I Island udbetales en revalideringsydelse, når den tilskadedkomne ikke længere har ret til syge- eller ulykkesdagpenge. Som regel kan ydelsen højst oppebæres i 12 måneder eller indtil der er truffet beslutning om den handicappedes fremtid. Ydelsen kan dog aldrig udbetales i mere end 18 måneder. Alle, der modtager revalideringsydelse, skal gennemgå undersøgelser og behandlinger i den tid, ydelsen modtages.

I Norge gives der tilskud til underhold efter de samme regler som gælder for invalidepension. Desuden er der mulighed for at låne til tekniske hjælpemidler ved de såkaldte hjælpemiddelcentraler. Selve revalideringen foregår som et samarbejde mellem blandt andet sundheds-, arbejdsmarkeds-, forsikrings- og socialektoren, således, at sektorerne skal give et samlet tilbud til den enkelte.

I Sverige gives der i forbindelse med revalidering en række erstatninger og ydelser. Der udbetales revalideringsdagpenge for at dække indkomsttabet for forsikrede, der gennemgår arbejdsmarkedsmæssig revalidering. Revalideringsdagpenge kan være hele, tre fjerdedele, det halve eller en fjerdedel af det fulde beløb.

Anden åben omsorg

Støtteordninger og fritidsaktiviteter

I de nordiske lande tilbydes handicappede forskellige typer støtteordninger og aktiverende foranstaltninger i enten kommunalt eller privat regi. Udbuddet af service og aktiviteter varierer fra land til land og fra kommune til kommune. Der føres ingen sammenlignelig statistik, der kan belyse omfanget af denne indsats.

Støtteordninger tager navnlig sigte på, at handicappede kan forblive længst muligt i eget hjem. De enkelte serviceordninger indbefatter bl.a. madudbringning, telefonkæder, besøgsordning, fysio- og ergoterapi, hår- og fodpleje, havearbejde og snerydning. Desuden findes der ordninger med tøjvask og -reparation. Der er ikke centralt fastsatte regler for betaling, men normalt opkræves der betaling for madudbringning, fodpleje og havearbejde.

Derudover findes befordringstjeneste, en trafikservice for ældre og handicappede personer, som har svært ved at benytte offentlige transportmidler eller i det hele taget at færdes på egen hånd.

Efterlevende

Pensioner til enker og enkemænd

– Får stadig mindre betydning

De sidste årtiers ændringer i familiemønstrene, det tiltagende omfang af kvinders deltagelse på arbejdsmarkedet og den ændrede indkomstfordeling mellem ægtefællerne har medvirket til at skabe ændringer i lovgivningen på dette område.

I Danmark er enke- og enkemandspension afskaffet. I Finland påvirkes den udbetalte pension af den efterladtes egen arbejdspension. I Norge og Sverige hænger retten til efterlevendepension sammen med den efterladtes muligheder for at forsørge sig selv. I Sverige bortfalder den nuværende enkepension på langt sigt for de fleste efterladte.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Enker og enkemænd kan i Danmark søge om at få tilkendt almindelig førtidspension, der i denne publikation benævnes særlig alderspension. I Finland, Norge og Sverige har enker og enkemænd ret til at få udbetalt efterlevendepension i form af grundpension. Grundpensionen ophører i forbindelse med, at den efterladte får ret til alderspensionens grundpension. Endvidere bortfalder grundpensionen, hvis den efterladte får tilkendt førtidspension. Pension udbetales til den efterladte i form af tillægspension eller evt. supplerende pensioner.

Ud over begravelseshjælp findes der ingen særlige serviceydelser til efterlevende.

Tabel 7.16 Pensionister 18-64/66 år, der modtager enke-/enkemandspension i form af grundpension og/eller tillægspension 1990-1996

	Danmark ¹⁾		Finland ²⁾		Island ³⁾		Norge ⁴⁾		Sverige ⁵⁾	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
1990	.	.	1.633	60.527	157	1.211	1.484	34.234	1.372	60.384
1995	.	.	5.814	52.767	171	735	1.854	30.023	2.143	54.976
1996	.	.	6.281	51.298	1.808	29.087	2.186	52.498

1 Enkepensionsordningen er afskaffet. Der kan imidlertid gives enkepension gennem førtidspensionssystemet.

2 Enker/enkemænd over 64 år kan få tilkendt enkepension i form af tillægspension. Antallet af enkepensionister over 64 år var i 1996 167.972 kvinder og 12.831 mænd.

3 Pensionister i alderen 16-65 år.

4 Ekskl. enker og enkemænd, der modtog invalidepension. Enker/enkemænd under 67 år.

5 Omfatter enkepension fra folkepensionsordningen samt omstillingspension og særlig pension til efterlevende.

Tabel 7.17 Det gennemsnitlige månedlige beløb i enke-/enkemandspension 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige ¹⁾
KR/FIM	.	2.239	16.190	4.944	4.966
KKP-Euro	.	326	176	446	455

1 Gennemsnitsbeløb december 1996 for pensionsmodtagere under 65 år i form af enkepension, omstillingspension og særlig pension til efterlevende fra såvel grundpensionen og ATP.

Børnepension

– *Børn sikres ved forældres død*

I samtlige lande er der indført børnepension i form af grundpension og tillægspension. Børnepension ydes til børn under 18 år, hvis den ene eller begge forældre er afdød ved døden. I Danmark er der tale om et særligt børnetilskud til forældrelose børn og til børn, hvor kun én af forældrene lever.

I Finland Norge og Sverige kan der gives børnepension indtil det fyldte 20. år, hvis barnet/den unge er under uddannelse. Samme grænse gælder Island for forældrelose børn under uddannelse og for børnepension i form af grundpension. Børnepension der gives grundet uddannelse eller erhvervstræning til unge i alderen 18-20 år udbetales efter loven om socialhjælp. I Norge kan pensionen i enkelte tilfælde også gives til 21-årige.

I Danmark, Finland, Norge og Sverige kan der desuden ydes børnepension i form af supplerende pension, hvis den afdøde var medlem af en sådan pensionsordning.

Tabel 7.18 Børn, der modtager børnepension i form af grundpension og/eller tillægspension, i alt og i pct. af børn i den berettigede alder 1990-1996¹⁾

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Antal børn, der modtager børnepension</i>					
1990	19.753	28.429	1.545	14.751	30.629
1995	17.590	29.338	1.325	13.658	31.208
1996	17.496	29.245	1.254	13.574	30.697
<i>I pct. af børn i de berettigede aldersgrupper</i>					
1996	1,5	2,3 ²⁾	1,7	1,3	1,4 ²⁾

1 Berettigede var i 1996 børn af enker og enkemænd samt forældrelose børn. I *Finland, Island, Norge* og *Sverige* børn under 18 år (i visse tilfælde op til 20 år). Børnepension er for Danmarks vedkommende anført med forældrelose samt børn af enker og enkemænd med særligt børnetilskud.

2 I pct. af børn 0-19 år.

Tabel 7.19 Det gennemsnitlige månedlige beløb i børnepension 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
KR/FIM	728	1.558	10.794	1.308	2.390
KKP-Euro	79	227	118	118	219

Udgifter til og finansiering af ydelser til ældre, funktionshæmmede og efterlevende

I Danmark er udgifterne til efterløn og især overgangsydelse, som er medtaget under de særlige alderspensioner, steget betydeligt fra 1995 til 1996. Det gennemsnitlige antal modtagere af efterløn og overgangsydelse steg fra 140.000 i 1995 til 169.000 i 1996. Desuden er der sket en stigning i udgifterne til pleje og omsorg af ældre og handicappede.

I Finland steg antallet af alderspensionister med 19.000 fra 1995 til 1996, hvorved også udgifterne til pensionen steg. Der blev i 1996 gennemført en række ændringer som medførte at udgifterne til grundpensionen faldt. Udgifterne til kontantydelse til handicappede var i 1996 på samme niveau som tidligere, hvilket skyldes at antallet af førtidspensionister faldt, da aldersgrænsen blev hævet. Udgifterne til service for ældre og handicappede steg som følge af den almindelige vækst i behovet for pleje og omsorg til disse befolkningsgrupper. Derimod forblev udgifterne til institutionsbehandling stort set uændrede fra 1995 til 1996, mens udgifterne til hjemmehjælp og ambulante behandling steg. Udgifterne til efterladte voksede en lille smule, hvilket hænger sammen med at der er blevet flere ældre i befolkningen.

I Island er udgifterne til alderspension steget med 6,6 pct. og udgifterne til førtidspension 6,4 pct. Stigningen i udgifterne skyldes, at et forholdsvis stærkt stigende antal personer får udbetalt tillægspension samt at nytilkomne pensionister i gennemsnit har ret til en højere tillægspension end ældre pensionister.

I Norge voksede udgifterne til førtidspension i 1996 på grund af en forholdsvis stor forhøjelse af grundbeløbet. Samtidig kunne der registreres en stigning i udgifterne til tillægspension, da flere pensionister havde optjent ret til tillægspension. Antallet af førtidspensionister steg lidt fra 1995 til 1996, men der var samtidig et mindre fald i antallet af nytilkendelser af førtidspension.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.20 Udgifter til og finansiering af pensioner og andre kontantydelse
ser til ældre 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Alderspensioner	75.390	43.386	17.828	56.955	168.237
Heraf:					
a. Grundpension	53.238	11.843	10.975	26.864	52.948
b. Tillægspension	2.461	29.831	6.853	23.562	82.950
c. Supplerende pension	19.692	1.712	–	6.569	32.339
B. Særlige alderspensioner	27.112	2.665	–	186	–
C. Delpensioner	273	226	–	–	1.710
D. Øvrigt	–	1.930	–	–	166
Kontantydelse i alt	102.775	48.207	17.828	57.180	170.113
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	102.775	48.207	17.828	57.180	170.113
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	2.120	1.370	722	1.177	1.764
Udgifter i pct. af BNP	9,6	8,4	3,7	5,6	10,1
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
– Det offentlige	49,9	17,5	23,6	34,3	9,8
– Arbejdsgivere	17,2	66,4	55,3	37,7	68,2
– Forsikredes præmier og særskatter	32,9	16,1	21,1	28,0	22,0
<i>Ændringer 1995-1996 i 1996-priser</i>					
– Mio. KR/FIM	3.654	2.491	726	2.384	6.115
– Pct.	3,6	5,2	4,1	4,2	3,1

Der har været en mindre stigning i udgifterne til institutioner hvilket dels hænger sammen med lønstigninger, dels med kommunernes prioritering af institutionspladser og omsorgsboliger.

Enker i alderen 50-66 år udgør den største gruppe modtagere af pension til efterladte. Da personer i den aldersgruppe i stigende grad også har haft egen pensionsgivende indtægt reduceres eller bortfalder enke-/enkemandspensionen. Stigningen i udgifterne skyldes derfor, at pensionssatserne er blevet forhøjet.

I Sverige fortsætter udgifterne til tillægspension med at vokse. Det skyldes dels at flere og flere bliver pensionister bliver berettiget til tillægspension, dels at pensionisterne gennemsnitligt har optjent ret til at få udbetalt større beløb.

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

**Tabel 7.21 Udgifter til og finansiering af pensioner og andre kontantydelse-
ser til funktionshæmmede 1996**

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Invalidepensioner	18.974	13.633	7.222	23.069	42.739
Heraf:					
a. Grundpension	18.974	4.080	4.923	9.519	13.421
b. Tillægspension	–	9.438	2.148	11.663	23.190
c. Supplerende pension	–	115	151	1.887	6.128
B. Tilbagetrædelsespension					
pga. nedsat arbejdsevne	48	4.050	–	–	–
C. Plejebidrag	–	423	–	2.212	2.464
D. Tilskud til økonomisk integration af handicappede	2.486	288	–	5.308	1.177
E. Øvrigt	3.511	3.398	–	1.122	–
a. Heraf arbejdsskader	2.280	2.761	–	79	–
Kontantydelse i alt	25.018	21.792	7.222	31.711	46.380
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	25.018	21.792	7.222	31.711	46.380
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	516	619	292	653	481
Udgifter i pct. af BNP	2,3	3,8	1,5	3,1	2,8
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
– Det offentlige	91,1	20,6	26,9	40,8	16,2
– Arbejdsgivere	8,9	60,6	55,9	33,8	59,7
– Forsikredes præmier og særskatter	–	18,8	17,2	25,4	24,1
<i>Ændringer 1995-1996 i 1996-priser</i>					
– Mio. KR/FIM	188	-108	283	1.181	-1.856
– Pct.	0,8	-0,5	3,9	3,7	-4,0

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.22 Udgifter til og finansiering af serviceydelser til ældre- og funktionshæmmede 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Serviceydelser, mio. KR/FIM</i>					
A. Institutioner m.v.	13.056	3.668	6.548	26.448	38.040
B. Hjælp til udførelse af dagliglivsfunktioner	4.221	2.720	688	2.361	19.088
a. Heraf hjemmehjælp	4.215	1.810	587
C. Revalidering	1.501	1.999	1.856	4.628	2.062
D. Øvrigt	14.167	1.932	515	1.021	5.827
Serviceydelser i alt	32.945	10.319	9.607	34.460	65.017
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	32.945	10.319	9.607	34.460	65.017
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	680	293	389	709	674
Udgifter i pct. af BNP	3,1	1,8	2,0	3,4	3,9
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
– Det offentlige	100,0	90,5	100,0	95,1	100,0
– Arbejdsgivere	–	3,8	–	2,8	–
– Forsikredes præmier og særskatter	–	5,8	–	2,1	–
<i>Ændringer 1995-1996 i 1996-priser</i>					
– Mio. KR/FIM	1.307	882	596	1.719	3.633
– Pct.	4,0	8,5	6,2	5,0	5,6

ÆLDRE, FUNKTIONSHÆMMEDE OG EFTERLEVENDE

Tabel 7.23 Udgifter til og finansiering af ydelser til efterlevende 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Pensioner til efterladte	1	6.754	2.590	3.644	14.556
Heraf:					
a. Grundpension	–	246	226	1.114	1.943
b. Tillægspension	–	6.189	2.364	899	11.724
c. Supplerende pension	1	319	–	1.630	889
B. Ydelser ved dødsfald	–	198	–	–	–
C. Øvrigt	–	–	–	3.655	–
Kontantydelse i alt	1	6.952	2.590	3.655	14.556
<i>Serviceydelser, mio. KR/FIM</i>					
A. Begravelseshjælp	188	32	–	193	–
B. Øvrigt	–	–	–	–	–
Serviceydelser i alt	188	32	–	193	–
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	189	6.984	2.590	3.848	14.556
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	4	198	105	79	151
Udgifter i pct. af BNP	0,0	1,2	0,5	0,4	0,9
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
– Det offentlige	100,0	7,2	3,6	45,4	3,8
– Arbejdsgivere	–	71,5	58,3	32,3	60,2
– Forsikredes præmier og særskatter	–	21,3	38,1	22,3	36,0
<i>Ændringer 1995-1996 i 1996-priser</i>					
– Mio. KR/FIM	-8	136	153	66	511
– Pct.	-4,3	1,9	5,9	1,7	3,5

Egenbetaling

Egenbetaling for ophold på plejehjem, institutioner for ældre- og handicappede og for hjemmehjælp/hjemmesygepleje foregår efter forskellige regelsæt i de nordiske lande.

Betingelserne for egenbetaling for ophold på plejehjem/alderdomshjem og institutioner for handicappede fastsættes centralt (statsligt) i Danmark, Finland, Island og Norge, men decentralt (kommunalt) i Sverige.

I Danmark får beboere på plejehjem m.v. udbetalt pension og må heraf selv betale for de ydelser, de modtager som led i plejhjemsopholdet. Det drejer sig fx om husleje, kost, frisør og vask. Derimod skal de ikke betale for pleje og rengøring. Egenbetalingen skønnes at udgøre i størrelsesordenen 10 pct. af de samlede udgifter. Hjemmesygeplejen og den varige hjemmehjælp er gratis. Derimod betales der for den midlertidige hjemmehjælp, afhængigt af indkomsten. Egenbetalingens størrelse af de samlede udgifter kan ikke opgøres.

I Finland er egenbetalingen for langtidspleje af ældre afhængig af patientens indtægt. I 1996 udgjorde egenbetaling 20 pct. af de samlede udgifter. I institutioner for psykisk udviklingshæmmede udgjorde egenbetalingen 6 pct. af de samlede udgifter. Egenbetalingen for hjemmehjælp er afhængig af husstandens indkomst. Egenbetalingen udgjorde ca. 14 pct. af de samlede udgifter til hjemmehjælp.

I Island kan egenbetalingens andel af de samlede udgifter ikke opgøres, men egenbetalingen til hjemmehjælp udgjorde 7 pct. af kommunernes udgifter.

I Norge er egenbetalingen både for institutionsophold og hjemmehjælp afhængig af indtægten. Egenbetalingen for institutionsophold beregnes ud fra centralt fastsatte forskrifter, som reguleres med hensyn til hvor stor en andel af en beboers indtægt en kommune kan kræve som betaling for institutionsophold (det varierer fra 75 til over 90 pct.). Egenbetalingen for hjemmehjælp fastsættes af de enkelte kommuner. Der er forskellige satser for forskellige indtægtsniveauer. Den sidst tilgængelige statistik for egenbetalingen er fra 1993, og da udgjorde egenbetalingen henholdsvis 12,5 pct. for institutionsophold og 3 pct. for hjemmehjælp/hjemmesygepleje. Fra og med 1997 er der ikke længere egenbetaling for hjemmehjælp.

I Sverige udgjorde egenbetalingen ca. 9 pct. af bruttoudgifterne for hele ældre- og handicapforsorgen. Fra og med 1996 kan egenbetalingen for institutionsophold (*särskilt* boende) og hjemmehjælp i almindelige boliger ikke opgøres særskilt. Egenbetalingen til hjemmehjælp og hjemmesygepleje udgjorde 6 pct. af bruttoudgifterne.

*Kapitel 8***Boligydelser****Tabel 8.1 Udgifter til boligudgifter i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1995**

Danmark	2,4	Belgien	..	Luxembourg	0,2
Finland	1,5	Frankrig	3,2	Portugal	0,0
Island	0,7	Grækenland	..	Spanien	0,4
Norge	0,7	Holland	1,1	Storbritannien	7,0
Sverige	3,4	Irland	3,1	Tyskland	0,6
		Italien	0,0	Østrig	0,3

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Boligstøtte til familier

– *Boligstøtte er indkomstreguleret og skattefri*

I alle landene ydes der boligstøtte til såvel familier med børn som til familier uden børn. Reglerne for boligstøtte til børnefamilier er mere gunstige end reglerne for familier uden børn.

I Danmark og Island gives støtten kun til familier, som bor i lejet bolig. I de øvrige lande kan boligstøtte også gives til familier, som bor i egen bolig. Ved tildelingen tages der bl.a. hensyn til familiens indkomst, huslejens størrelse og antallet af børn i husstanden. Ordningerne varierer meget i omfang fra land til land.

Tabel 8.2 Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned til familier 1996

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
<i>Gennemsnitlig boligstøtte pr. måned pr. familie i KR/FIM</i>				
Parfamilier				
– med børn	1.270	1.075	1.466	1.524
– uden børn	445	954	..	859
Enlige				
– med børn	1.552	1.179	1.398	1.732
– uden børn	336	587	828	640
<i>Gennemsnitlig boligstøtte pr. måned pr. familie i KKP-Euro</i>				
Parfamilier				
– med børn	138	157	132	140
– uden børn	48	139	..	79
Enlige				
– med børn	169	172	126	159
– uden børn	36	85	75	59

Boligstøtten er behovsprøvet i alle landene. Ud over boligstøtten kan der også gives et økonomisk tilskud som helt eller delvis dækker indskuddet, således at personer med dårlig økonomi kan anskaffe sig en hensigtsmæssig og rimelig bolig. I Finland og Norge er det desuden normalt, at der ydes socialhjælp, når boligudgifterne er høje i forhold til indtægten.

Op gennem 1990'erne er der sket en markant stigning i antallet af ydelsesmodtagere. Det gælder navnlig enlige forsørgere og hænger sammen med en stigning i arbejdsløsheden i flere af landene. Fra 1995 til 1996 er antallet af modtagere dog atter faldet som følge af en stramning af støttereglerne og et fald i arbejdsløsheden.

BOLIGYDELSER

**Tabel 8.3 Familier, der modtog boligstøtte ved udgangen af årene
1990-1996**

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
<i>Antal modtagere</i>				
<i>1990</i>				
Gifte og samboende par	28.663	38.770	..	109.000
– med børn	17.675	29.880
– uden børn	10.988	8.890
Enlige	115.258	49.687	..	135.000
– med børn	57.700	36.121
– uden børn	57.558	13.566
<i>1995</i>				
Gifte og samboende par	33.610	74.402	5.016	198.044
– med børn	21.672	49.753	5.016	180.798
– uden børn	11.938	26.649	..	17.246
Enlige	141.265	139.414	13.740	352.416
– med børn	66.026	55.838	13.740	228.021
– uden børn	75.239	75.974	–	124.395
<i>1996</i>				
Gifte og samboende par	33.150	60.283	4.912	162.980
– med børn	22.129	38.802	4.912	155.821
– uden børn	11.021	21.481	..	7.159
Enlige	135.510	131.601	13.017	280.807
– med børn	65.292	50.608	13.017	220.093
– uden børn	70.218	80.993	–	60.714

Boligstøtte til pensionister

– Støtte til pensionister med lav indkomst

I alle de nordiske lande gives en boligydelse til pensionister. Størrelsen af boligydelsen er afhængig af pensionistens indkomst, huslejens størrelse m.v. I Danmark kan støtten også gives til pensionister, som bor i egen bolig. Der ydes desuden varmetillæg til dækning af varmeudgifter. I Finland er boligstøtten en del af grundpensionssystemet. I Island kan der gives en særlig boligstøtte til pensionister med lav indkomst der ikke kan klare deres udgifter uden et supplement til pensionen. I Norge gives boligstøtten efter to ord-

ninger: Ydelserne fra den ene ordning er til pensionister, som har en beskedent boligstandard, men en høj boligudgift og en lav indtægt. Den anden ordning tager sigte på at udligne den disponible indkomst for pensionister. I Sverige gives der boligstøtte til alderspensionister, førtidspensionister og til personer, der modtager enke-/enkemandspension, og som har lav indkomst. Boligstøtten tildeles efter ensartede principper i hele landet.

Tabel 8.4 Pensionister, der modtog boligstøtte ved udgangen af årene 1990-1996

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
<i>1990</i>				
Pensionistpar	54.617	12.036	..	49.800
Enlige pensionister	223.239	116.288	..	446.900
I alt	277.856	130.150	..	496.700
<i>1995</i>				
Pensionistpar	68.872	10.484	5.771	42.300
Enlige pensionister	263.130	131.557	42.869	512.300
I alt	332.002	145.289	48.640	554.700
<i>1996</i>				
Pensionistpar	64.608	10.021	5.439	70.112 ¹⁾
Enlige pensionister	261.978	131.327	43.349	464.675
I alt	326.586	144.774	48.788	534.878

1 Den store stigning i forhold til de tidligere år skyldes regelændringer gældende fra den 1. januar 1996 der indebærer at ægtepar, hvor kun den ene er pensionist, i statistikken tælles som pensionistpar. Tidligere blev disse modtagere medregnet under 'Enlige pensionister'.

Tabel 8.5 Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned til pensionister 1996

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
<i>Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned for pensionistpar</i>				
– KR/FIM	1.373	666	1.368	1.384
– KKP-Euro	149	97	123	127
<i>Den gennemsnitlige boligstøtte pr. måned for enlige pensionister</i>				
– KR/FIM	1.612	617	828	1.621
– KKP-Euro	175	90	75	149

BOLIGYDELSER

Udgifter til og finansiering af boligydelse

Tabel 8.6 Udgifter til og finansiering af boligydelse 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Serviceydelser, mio. KR/FIM</i>					
A. Ydelser til personer, der bor i lejet bolig	7.804	2.138	695	770	18.441
a. Heraf ældre	6.066	–	260	634	7.740
B. Ydelser til personer, der bor i egen bolig	–	161	–	1.329	..
a. Heraf ældre	–	–	–	–	..
Serviceydelser i alt	7.804	2.299	695	2.099	18.441
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	7.804	2.299	695	2.099	18.441
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	161	65	28	43	191
Udgifter i pct. af BNP	0,7	0,4	0,1	0,2	1,1
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
– Det offentlige	100,0	100,0	100,0	100	99,7
– Arbejdsgivere	–	–	–	–	0,3
– Forsikredes præmier og særskatter	–	–	–	–	–
<i>Ændringer 1995-1996 i 1996-priser</i>					
– Mio. KR/FIM	-96	-338	122	251	-1.481
– Pct.	-1,2	-14,7	17,6	12,0	-8,0

BOLIGYDELSER

I Danmark er udgifterne til boligydelse til pensionister stort set uændrede fra 1995 til 1996. Antallet af pensionister der bor i lejeboliger og som modtager boligydelse er fortsat stigende, mens der har været et betydeligt fald i antallet af pensionister der bor i ejerboliger og som modtog boligstøtte (fra 1996 ydes denne boligstøtte kun som lån). Udgifterne til boligsikring er derimod mindre i 1996 end i 1995, da antallet af modtagere er faldet. Dette må bl.a. ses i sammenhæng med den faldende arbejdsløshed.

I Finland gennemførte man i 1996 en opstramning i reglerne for udbetaling af boligydelse. Dette medførte et fald i udgifterne.

I Island steg udgifterne til boligydelse med 24,1 pct. Reglerne om boligydelse blev først indført i 1995, og det må derfor antages, at der vil gå nogle år inden udgiftsniveauet stabiliseres.

I Norge skyldes stigningen i udgifterne til boligydelse dels en udvidelse af boligstøtteordningen for pensionister, dels et stigende antal modtagere. Desuden blev der i 1996 efterbetalt boligydelse til unge handicappede, der havde fået udbetalt for lidt boligstøtte i perioden 1993-95.

I Sverige faldt udgifterne til boligydelse pga. ændrede regler og et fald i ydelsesniveauet.

Kapitel 9

Andre sociale ydelser

I de foregående kapitler er der givet en beskrivelse af sociale ydelser, som gives i forbindelse med definerede sociale begivenheder. I en række tilfælde indtræffer der imidlertid sociale begivenheder, som ikke er omfattet af specifik lovgivning. Omfanget af disse ydelser lader sig kun vanskeligt sammenligne landene imellem, hverken når det gælder EU eller de nordiske lande.

Tabel 9.1 Udgifter til andre sociale formål i pct. af de samlede sociale udgifter i EU, Island og Norge 1995

Danmark	4,4	Belgien	2,7	Luxembourg	1,5
Finland	2,1	Frankrig	1,7	Portugal	0,4
Island	2,8	Grækenland	..	Spanien	0,4
Norge	3,7	Holland	2,3	Storbritannien	1,0
Sverige	3,1	Irland	1,9	Tyskland	2,2
		Italien	0,0	Østrig	1,2

Anmærkning: Se tabel 4.1.

Særlige forhold i de enkelte lande

En række særlige forhold i de nordiske lande gør det vanskeligt statistisk at sammenligne landenes data i dette kapitel.

I Danmark og Norge modtager ikke-forsikrede arbejdsløse socialhjælp i tilfælde af arbejdsløshed, mens ikke-forsikrede arbejdsløse i Finland og Sverige får udbetalt en særlig arbejdsmarkedsydelse efter arbejdsmarkedslovgivningen – og ofte også et supplerende socialbidrag.

I Island gives et antal ydelser til familier og børn under betegnelsen 'socialhjælp'. I de øvrige lande henregnes disse ydelser under særskilt lovgivning.

Som supplement til den egentlige socialhjælp kan der gives en række andre ydelser til personer:

I Danmark drejer det sig om hjælp til enkeltudgifter og flytning, støtte til Besættelsestidens ofre, økonomisk bistand til danske i udlandet, erstatning til ofre for forbrydelser og økonomisk tilskud ved hjemsendelse af søfarende.

I Finland kan pårørende til værnepligtige få tildelt en såkaldt militærstøtte, som skal sikre de pårørendes indkomstniveau.

I Island kan der gives midlertidig hjælp til personer, der lever under ekstraordinært vanskelige omstændigheder.

I Sverige kan der ydes økonomisk bistand til svenske medborgere i udlandet.

I alle de nordiske lande kan lønmodtagere få udbetalt løn fra særlige garantifonde, såfremt arbejdsgiveren går konkurs og ikke er i stand til at afholde lønudgiften til de ansatte.

Kontante ydelser

Socialhjælp

– *Det sidste led i det sociale sikkerhedsnet*

I samtlige nordiske lande er det muligt at få socialhjælp, når alle øvrige former for hjælp ved indkomstbortfald eller i andre sociale situationer er udelukket. Hjælpen, der i alle landene er indkomstprøvet, er således den sidste hjælp, der ydes i det sociale system. Den gives dels som erstatning for anden indkomst, dels som supplement ved meget lav indkomst. Hjælpen er individuel og ydes efter behov til dækning af leveomkostninger.

Socialhjælpen har ingen indflydelse på tildelingen af andre sociale ydelser eller tilskud i nogen af landene.

I Danmark blev kontanthjælpen i 1994 ændret til en skattepligtig bruttoydelse. For personer med forsørgelsespligt over for børn udgør den 80 pct. af arbejdsløshedsdagpengenes maksimale beløb. For ikke-forsørgere udgør ydelserne 60 pct. af dagpengene. Unge under 25 år som ikke har hjemmeboende børn og som ikke har haft arbejdsindtægter, der udgjorde mere end 60 pct. af dagpenge i 18 måneder, modtager særlige, lavere ydelser til unge.

I Island er socialhjælpen skattepligtig. I de øvrige lande udbetales den

ANDRE SOCIALE YDELSER

som en skattefri nettoydelse.

I Finland kan der udbetales socialhjælp ved forsinket udbetaling af andre ydelser. Kommunerne kan også give forebyggende ydelser, med henblik på i god tid at hjælpe personer som får indkomstproblemer. I 1996 var socialhjælpens gennemsnitlige størrelse 1.164 FIM om måneden pr. husholdning.

I Norge er der ingen øvre grænse for ydelsens størrelse. Ydelsen kan også gives i form af lån.

I Sverige skal socialhjælpen opfylde to formål: Dels skal den sikre familien et rimeligt økonomisk levestandard, dels skal den virke forebyggende og revaliderende. Der er udarbejdet vejledende normer for ydelsens størrelse.

Nogle kommuner anvender en sats for korttidssydelse og en anden for langtidssydelse.

Tabel 9.2 Personer, der modtog socialhjælp i løbet af året i tusinder og i pct. af befolkningen 16/18 år og derover 1990-1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>I tusinder</i>					
1990	235,2	255,6	4,6	178,3	339,4
1995	195,1	430,3	6,9	184,2	474,2
1996	189,9	444,5	6,7	176,2	493,4
<i>I pct. af befolkningen i alderen 16/18 år og derover</i>					
1990	5,8	5,9	2,6	5,3	5,0
1995	4,7	10,9	3,5	5,5	6,9
1996	4,6	11,2	3,3	5,2	7,2

Anm.: Tællingsenheden er alle personer i alderen 18 år og derover (i Island 16 år). Børn tælles ikke med. Ægtepar, som får socialhjælp, men hvor hjælpen udbetales i den ene af ægtefællernes navn, tælles som to personer. Tallene for Danmark omfatter modtagere af kontanthjælp til underhold (inkl. flygtninge) Aktiverede kontanthjælpsmodtagere opgøres under arbejdsmarkedsforanstaltninger.

Tabel 9.3 Antal modtagere af socialhjælp i alt og i pct. af befolkningen pr. 1. december 1995 og 1996

	Danmark	Finland	Norge
<i>I alt</i>			
1995	97.399	140.776	76.054
1996	98.255	148.011	72.125
<i>I pct. af befolkningen</i>			
1995	2,4	5,2	2,3
1996	2,4	5,5	2,1

Tabel 9.4 Familier, der har modtaget socialhjælp i løbet af året i pct. af alle familier efter familietyper 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Familier efter familietype (pct.)</i>					
Enlige mænd	8,0	20,0	5,5	8,6	15,5
– med børn	11,6	27,9	23,7	23,8	16,0
– uden børn	7,9	19,8	5,3	8,3	15,4
Enlige kvinder	6,0	14,3	6,1	7,5	18,8
– med børn	22,2	32,4	19,4	19,2	37,1
– uden børn	3,6	11,8	3,3	5,4	14,0
Gifte/samboende par	6,0	7,9	1,5	3,9	4,5
– med børn	9,9	10,2	1,7	4,1	6,5
– uden børn	3,4	6,1	1,2	3,8	2,3
I alt	6,6	12,9	4,1	6,5	10,7
– med børn	11,9	14,1	5,4	7,5	11,4
– uden børn	5,0	12,5	3,6	6,1	10,4

Anm.: Se tabel 9.2. For Danmark inkl. 2.964 personer med uoplyst familietype.

ANDRE SOCIALE YDELSER

Tabel 9.5 Personer, der modtog socialhjælp i løbet af året fordelt efter alder, i alt og i pct. af aldersgruppen 1996

	Modtagere	Modtagere i pct. efter alder				
	I alt	18-24 år	25-39 år	40-54 år	55-64 år	65+ år
<i>Danmark</i>						
Modtagere i alt	189.918	8,8	8,0	3,6	1,1	0,2
Nytilkomne i alt	59.608	4,6	2,3	0,9	0,4	0,0
<i>Finland</i>						
Modtagere i alt	444.478	25,2	15,4	10,2	4,9	2,7
Nytilkomne i alt	128.968	11,3	5,2	3,0	1,7	1,4
<i>Island</i>						
Modtagere i alt	6.651	4,0	4,5	3,1	2,0	1,2
Nytilkomne i alt	3.430	2,5	2,2	1,5	1,0	0,7
<i>Norge</i>						
Modtagere i alt	176.231	9,4	7,7	4,8	2,8	1,1
Nytilkomne i alt	58.501	3,9	2,3	1,4	0,9	0,5
<i>Sverige</i>						
Modtagere i alt	493.380	16,8	14,9	4,5	2,7	1,6
Nytilkomne i alt	143.722	5,9	3,9	1,3	0,8	0,6

Tabel 9.6 Gennemsnitligt beløb i socialhjælp pr. familie pr. måned 1996. (KKP-Euro)

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Familietype</i>					
Enlige	776	212	149	410	431
– med børn	928	236	155	407	458
– uden børn	722	209	146	410	419
Giftte/samboende par	836	289	151	589	657
– med børn	891	301	140	669	712
– uden børn	697	250	169	502	588

Hjælp til flygtninge i Norden

– *Flygtninge modtager socialhjælp eller lignende ydelser*

De fem nordiske lande har alle tiltrådt Genèvekonventionen om ret til politisk asyl/flygtningestatus for personer, der på grund af race, nationalitet, politisk opfattelse eller særligt socialt tilhørsforhold forfølges i deres hjemland. Ud over disse grunde kan man i de nordiske lande også få tildelt opholdstilladelse af humanitære grunde. I samtlige lande kan personer, der opnår asyl, få opholdstilladelse til deres nære slægtninge, hvilket benævnes familiesammenføring.

Det er fælles for de nordiske lande, at der er opbygget et socialt sikkerhedsnet og indført en række foranstaltninger til integration af de flygtninge, landene modtager. Reglerne herfor varierer dog en del fra land til land.

For tiden udgøres de fleste af asylansøgerne eller flygtningene i de nordiske lande af personer, der er ankommet til landets grænse med anmodning om asyl. I statistikken indgår der både personer, som er ankommet til landenes grænser og har anmodet om asyl uden at blive afvist, og konventionsflygtninge. Derimod indgår familiesammenføringer ikke i statistikken. Det store antal opholdstilladelser til flygtninge i Danmark i 1995 og til dels i 1996 skyldes, at flygtninge fra det tidligere Jugoslavien, som hidtil havde midlertidig opholdstilladelse, i løbet af 1995 og 1996 søgte og fik opholdstilladelse som flygtninge.

I Danmark modtager asylansøgere kost, logi og lommepenge under opholdet på et asylcenter. Flygtninge, som har fået opholdstilladelse, får derimod udbetalt socialhjælp efter de almindeligt gældende regler. Staten refunderer kommunernes udgifter til socialhjælp med 100 pct. i de første 1½ år efter opholdstilladelsen og med 75 pct. i de næste 5 år.

I Finland betaler staten kommunernes udgifter til flygtninge i de første tre år af deres opholdstid.

I Island modtager flygtninge socialhjælp fra modtagelsestidspunktet.

I Norge får personer, som befinder sig i en statslig flygtningemodtagelse, udbetalt en underholdsydelse efter særlige regler, som gælder for personer i sådanne modtagelser.

I Sverige modtager flygtninge en særlig ydelse fra modtagelsestidspunktet i form af socialbidrag eller introduktionsydelse til flygtninge. Staten refunderer kommunernes udgifter til denne ydelse i tre kalenderår efter det kalenderår, hvori den asylsøgende fik arbejds- og opholdstilladelse.

ANDRE SOCIALE YDELSER

Tabel 9.7 Antal modtagne flygtninge, som har fået opholdstilladelse i de nordiske lande 1990-1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	3.044	858	41	3.867	12.800
1995	20.347	1.415	5	5.602	5.600
1996	8.253	1.193	30	2.908	4.832

Tabel 9.8 Antal ansøgninger om asyl 1990-1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	5.292	2.743	41	3.692	29.420
1995	5.104	854	5	1.460	9.047
1996	5.896	711	35	1.778	5.753

Serviceydelser

I dette afsnit omtales kun serviceydelser, der ikke retter sig mod en bestemt sektor. Det drejer sig først og fremmest om tilbud til misbrugere. Tilbudene gives inden for såvel sygehussektoren som i det sociale bistandssystem.

I samtlige nordiske lande findes der endvidere en række serviceforanstaltninger, som ikke henvender sig direkte til nogen af de tidligere omtalte målgrupper. Det kan dreje sig om uspecificerede serviceydelser fra de sociale kontorer, krisehjælp, familierådgivning, krisecentre for voldsramte kvinder, forsorgshjem, herberger m.v. for hjemløse og andre, der har særlige sociale vanskeligheder og som har behov for midlertidige boligtilbud.

Behandling for alkohol- og narkotikamisbrug

– Der findes flere behandlingstilbud

Behandling af misbrugere foregår blandt andet på særlige institutioner for misbrugere. Der findes både institutioner for alkoholmisbrugere og institutioner for misbrugere af euforiserende stoffer. En del af disse institutioner er private, men har driftsoverenskomst med det offentlige. I alle landene foregår en del af behandlingen inden for det psykiatriske behandlingssystem.

Der også muligheder for at få ambulante behandling i alle fem lande, og i flere af landene arbejder man for at inddrage familien og det sociale netværk i behandlingen.

I både Danmark, Finland og Sverige kan der iværksættes tvangsbehandling, hvis misbrugeren selv eller personer i dennes omgivelser er truet på livet.

Det er vanskeligt at opgøre omfanget af misbrugere og behandlingen af dem, da misbrugsbehandlingen statistisk ikke kan udskilles fra den øvrige somatiske og psykiatriske behandling.

Udgifter til og finansiering af andre sociale ydelser

I Danmark er udgifterne til kontanthjælp faldet fra 1995 til 1996 som følge af et fald i antallet af modtagere. Dette hænger sammen et fald i arbejdsløsheden og en stigning i antallet af aktiverede kontanthjælpsmodtagere.

I Finland skyldes udgiftsstigningen hovedsageligt en fortsat stigning i antallet af modtagere.

I Island faldt udgifterne til kontantydelse med 2,3 pct. i 1996 i forhold til 1995. Det mindre behov for socialhjælp skyldes øget beskæftigelse og generel økonomiske vækst.

I Norge hænger faldet i udgifterne sammen med et fald i antallet af socialhjælpsmodtagere. Sandsynligvis er baggrunden herfor en bedring på arbejdsmarkedet og bedre uddannelsestilbud. Desuden har socialkontorerne i mange kommuner i de senere år prioriteret aktivering og vejledning af unge. Endelig skal det bemærkes at der er sket ændringer i opgørelsen af de indkomsterstøttende og supplerende ydelser, hvilket også kan have indflydelse på udgiftstallene.

ANDRE SOCIALE YDELSER

I Sverige steg udgifterne til socialhjælp på grund af den fortsat høje arbejdsløshed og et stort antal modtagne flygtninge. Desuden spiller nedskæringen i andre sociale sikringsordninger også en rolle.

Tabel 9.9 Udgifter til og finansiering af andre sociale ydelser 1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>Kontantydelse, mio. KR/FIM</i>					
A. Indkomsterstøttede/supplerende ydelser	7.133	3.072	1.030	3.932	12.208
a. Heraf socialhjælp	–	2.906	1.030	3.932	12.208
B. Anden hjælp	4.157	–	183	227	–
Kontantydelse i alt	11.289	3.072	1.214	4.158	12.208
<i>Serviceydelser, mio. KR/FIM</i>					
A. Institutioner m.v.	688	289	–	384	785
B. Revalidering og behandling af misbrugere	138	437	618	1.462	1.599
C. Øvrigt	1.111	422	539	1.523	3.659
Serviceydelser i alt	1.937	1.148	1.157	3.369	6.043
Udgifter i alt, mio. KR/FIM	13.226	4.220	2.371	7.527	18.251
Udgifter i alt pr. capita, KKP-Euro	273	120	96	155	189
Udgifter i pct. af BNP	1,2	0,7	0,5	0,7	1,1
<i>Finansieret af (pct.)</i>					
– Det offentlige	99,2	97,3	90,6	100,0	100,0
– Arbejdsgivere	0,7	2,7	7,3	–	–
– Forsikrede præmier og særskatter	0,0	–	2,1	–	–
<i>Ændringer 1995-1996 i 1996-priser</i>					
– Mio. KR/FIM	-962	542	-70	-1.922	1.260
– Pct.	-7,3	12,9	-3,0	-25,5	6,9

Kapitel 10**De sociale udgifter**

Efter i de foregående kapitler at have beskrevet de social tryghedssystemer, gives der i dette kapitel en samlet fremstilling af de sociale udgifter. Som det blev beskrevet i Kapitel 2, følger den nordiske sociale udgiftsstatistik fra og med den forrige udgave af *Social tryghed i de nordiske lande* EUROSTAT's opgørelsesmetode.

De nordiske landes og EU's udgifter til sociale formål, målt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP) og målt per capita i KKP-Euro fordelt på funktioner, fremgår af de to første tabeller.

Tabel 10.1 Udgifter til sociale formål i pct. af BNP i EU, Island og Norge 1995

Danmark	34,3	Belgien	29,7	Luxembourg	25,3
Finland	32,8	Frankrig	30,6	Portugal	20,9
Island	19,0	Grækenland	19,8	Spanien	21,9
Norge	27,4	Holland	31,4	Storbritannien	27,7
Sverige	35,6	Irland	19,9	Tyskland	29,4
		Italien	25,3	Østrig	29,7

Anmærkning: Se tabel 4.1.

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.2 Udgifter pr. capita til sociale ydelser i EU, Island og Norge 1995. KKP-Euro

	Familier og børn	Arbejds-løshed	Sygdom	Ældre, funktions-hæmmede og efterlevende	Bolig-ydelser	Andre sociale ydelser	Total
Danmark	768	915	1.109	2.997	152	273	6.214
Finland	651	701	1.040	2.330	73	102	4.897
Island	432	145	1.267	1.378	22	95	3.339
Norge	746	356	1.394	2.564	39	199	5.297
Sverige	677	664	1.293	2.951	204	183	5.972
Belgien	431	751	1.356	2.575	..	140	5.253
Frankrig	471	431	1.516	2.556	166	89	5.229
Grækenland	2.163
Holland	256	552	1.583	2.897	60	125	5.473
Irland	355	526	1.073	930	93	56	3.033
Italien	151	92	916	3.123	1	1	4.285
Luxembourg	988	221	1.816	4.312	12	109	7.458
Portugal	118	114	675	1.140	1	9	2.056
Spanien	51	404	844	1.495	11	12	2.817
Storbritannien	392	257	1.131	2.242	308	44	4.375
Tyskland	419	509	1.731	2.754	34	123	5.570
Østrig	622	304	1.405	3.070	17	63	5.482

Redegørelsen for de sociale udgifter er opdelt i fire afsnit: Først gøres der rede for udviklingen i de sociale udgifter fra 1990 til 1996, dernæst belyses finansieringen af de samlede sociale udgifter, efterfulgt af en oversigt over de sociale udgifters formål, og til sidst belyses beskatningens betydning for de samlede sociale udgifter. Tallene for 1990 er for Sveriges vedkommende opgjort efter NOSOSKO's tidligere specifikation, mens tallene for de øvrige landes vedkommende er opgjort efter ESSPROS-manualen.

Udviklingen i de sociale udgifter 1990-1996

Udviklingen i de sociale udgifter i alt og pr. indbygger, i løbende og faste priser samt i forhold til bruttonationalproduktet (BNP) og i købekraftpariteter (KKP-Euro) siden 1990, fremgår af de følgende tabeller. Det skal bemærkes at såvel Danmark som Norge nu anvender SNA93-klassifikationen ved opgørelsen af BNP (jf. Kapitel 2), hvilket har medført korrektioner af bruttonationalproduktets størrelse for de to lande.

Tabel 10.3 Sociale udgifter i alt og pr. indbygger 1990-1996

	Sociale udgifter		Sociale udgifter pr. indbygger		Sociale udgifter pr. indbygger i alderen 15-64 år	
	I løbende priser Mio. KR/FIM	I 1996-priser Mio. KR/FIM	I løbende priser KR/FIM	I 1996-priser KR/FIM	I løbende priser KR/FIM	I 1996-priser KR/FIM
<i>Danmark</i>						
1990	237.207	267.095	46.150	51.965	68.502	77.133
1995	325.634	332.424	62.288	63.587	92.442	94.370
1996	333.570	333.570	63.380	63.380	94.202	94.202
<i>Finland</i>						
1990	131.528	148.101	26.377	29.701	39.194	44.132
1995	179.830	180.793	35.206	35.394	52.736	53.019
1996	185.385	185.385	36.173	36.173	54.254	54.254
<i>Island</i>						
1990	62.290	75.807	244.478	297.529	379.572	461.939
1995	85.984	87.935	321.580	328.876	499.834	511.175
1996	90.345	90.345	335.855	335.855	519.224	519.224
<i>Norge</i>						
1990	190.406	216.872	44.892	51.132	69.334	78.971
1995	253.620	257.005	58.181	58.957	90.091	91.293
1996	266.134	266.134	60.747	60.747	94.074	94.074
<i>Sverige</i>						
1990	470.013	579.526	54.916	67.711	85.552	105.485
1995	588.689	591.568	66.692	67.018	104.726	105.239
1996	590.248	590.248	66.763	66.763	104.765	104.765

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.4 Sociale udgifter i forhold til bruttonationalproduktet 1990-1996

	BNP, mio. KR/FIM	Sociale udgifter i pct. af BNP	Indeks for sociale udgifter målt i forhold til BNP (1990=100)
<i>Danmark¹⁾</i>			
1990	825.310	28,7	100
1995	1.011.329	32,2	112
1996	1.065.680	31,3	109
<i>Finland</i>			
1990	515.430	25,5	100
1995	549.863	32,7	128
1996	576.922	32,1	126
<i>Island</i>			
1990	364.401	17,1	100
1995	451.547	19,0	111
1996	485.168	18,6	109
<i>Norge¹⁾</i>			
1990	722.071	26,4	100
1995	925.866	27,4	104
1996	1.017.794	26,1	99
<i>Sverige</i>			
1990	1.359.879	34,6	100
1995	1.644.983	35,8	103
1996	1.677.883	35,2	102

1 BNP er blevet revideret, jf. Kapitel 2.

Tabel 10.5 Sociale udgifter pr. indbygger 1990-1996 (KKP-Euro i 1996-priser)

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
1990	5.642	4.325	3.241	4.611	6.206
1995	6.904	5.171	3.583	5.316	6.143
1996	6.882	5.268	3.659	5.478	6.119

Finansiering af de sociale udgifter

Til at belyse finansieringen af de sociale udgifter i den nordiske statistik medtages den direkte finansiering af ydelser og de løbende indbetalinger til sociale fonde. I modsætning til tidligere medtages renter og andre formueindtægter nu i den sociale udgiftsstatistik. Rente- såvel som formueindtægter forekommer især i de fonde der opbygges til sikring af pensioner, men også i andre sociale forsikringsordninger. Dette belyses nærmere i næste afsnit.

Fordelingen af løbende bidrag efter finansieringskilder

Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter fordeles i den nordiske statistik efter de kilder der bidrager til de enkelte ydelser, dvs. det offentlige, arbejdsgivere og de sikredes præmier og særskatter. Som nævnt i Kapitel 2 er de sociale udgifter opgjort netto, således at investeringer m.v. og borgernes egenbetaling for sociale ydelser ikke medregnes.

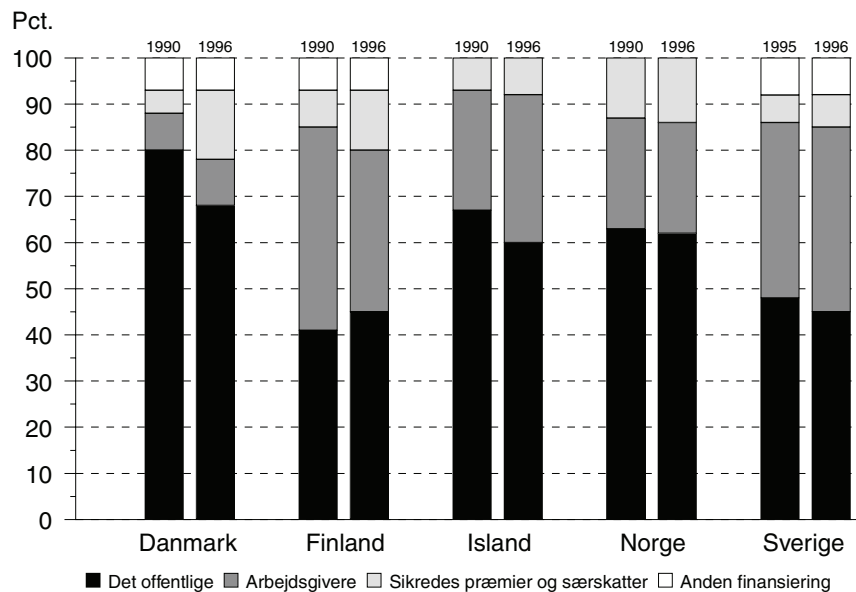
Fordelingen af løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter i årene 1990-1996 fremgår af tabel 10.6.

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.6 Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter, procentvis fordelt på statens, kommunernes, arbejdsgivernes og de sikredes bidrag 1990-1996

	Det offentlige i alt	Arbejdsgivere	De sikredes præmier og særskatter	Anden finansiering	I alt
<i>Danmark</i>					
1990	80	8	5	7	100
1995	71	10	13	6	100
1996	68	10	15	7	100
<i>Finland</i>					
1990	41	44	8	7	100
1995	46	34	13	7	100
1996	45	35	13	7	100
<i>Island</i>					
1990	67	26	7	–	100
1995	61	31	8	–	100
1996	60	32	9	–	100
<i>Norge</i>					
1990	63	24	13	–	100
1995	62	22	15	–	100
1996	62	24	14	–	100
<i>Sverige</i>					
1990	100
1995	48	38	5	8	100
1996	45	40	7	8	100

Figur 10.1 Løbende bidrag til finansiering af de sociale udgifter 1990 og 1996

Bloktilskud og statsrefusioner til kommuner og amtskommuner

Kommunerne i de nordiske lande har ansvaret for administrationen af en vis del af de sociale ydelser. Det er kommunerne der har den direkte kontakt med borgerne og modtagerne af de sociale ydelser, og det er også kommunerne, der i første omgang afholder udgifterne til ydelserne.

Kommunerne og amtskommunerne modtager et bloktilskud og/eller refusion fra staten. Bloktilskuddet kan enten gives uden bindinger eller være øremærket til bestemte formål. Bloktilskud kan fx beregnes efter antallet af indbyggere og deres aldersfordeling eller efter beskatningsgrundlaget i den enkelte kommune.

DE SOCIALE UDGIFTER

Statsrefusioner kan i lovgivningen være fastsat som procentandele af kommunernes udgifter eller som faste beløb. Statsrefusioner kan også beregnes som forskellen mellem udgifter og bidrag fra anden side, herunder kommunernes bidrag.

I Danmark er det kommunerne der administrerer hovedparten af de sociale kontantydelse og i første omgang afholder udgifterne hertil, hvorefter de får hel eller delvis refusion for udgifterne fra staten. I de øvrige nordiske lande administreres de sociale sikringsydelser hovedsagelig af statslige eller andre centrale organer.

I alle landene administreres hovedparten af de sociale serviceydelser af kommunerne eller amtskommunerne, der i første omgang afholder udgifterne, hvorefter de modtager bloktilskud fra staten.

Fonde til pensionsformål

De indbetalinger, der finansierer de sociale udgifter, anvendes normalt til løbende udbetalinger i løbet af året, men især inden for pensionsområdet også til opbygning af fonde.

Hensigten med fondene, som efterhånden har fået større betydning, kan være at garantere at der er midler til rådighed til dækning af fremtidige udbetalinger (præmiereservesystemer). Opbygning af fonde kan også forekomme i fordelingssystemer (hvor udgifterne i princippet skal dækkes af årets indbetalinger), med det formål at skabe en buffer til udjævning af variationer i ind- og udbetalinger over tid.

I Norge finansieres de sociale udgifter, inkl. tillægspensioner, løbende over de offentlige budgetter, og udgifterne er derfor ikke medtaget i tabel 10.7. Folketrygdefonden, der er en uafhængig, offentlig fond, medvirker ikke direkte ved finansieringen af folketrygdens løbende driftsudgifter.

Tabel 10.7 Udviklingen i fonde til pensionsformål 1990-1996. Mia. KR/FIM i 1996-priser

	Grundpension	Tillægspension	Supplerende pension
<i>Fondstørrelse</i>			
<i>Danmark</i>			
Ved årets begyndelse, 1990	–	80,6	119,0
Ved årets slutning, 1990	–	86,4	128,6
Ved årets begyndelse, 1996	–	128,8	179,3
Ved årets slutning, 1996	–	143,8	196,0
<i>Finland</i>			
Ved årets begyndelse 1990	0,8	113,4	33,8
Ved årets slutning, 1990	0,7	135,8	37,0
Ved årets begyndelse, 1996	1,6	210,3	33,1
Ved årets slutning, 1996	1,6	232,3	27,6
<i>Island</i>			
Ved årets begyndelse, 1990	0,1	124,2	–
Ved årets slutning, 1990	0,1	152,2	–
Ved årets begyndelse, 1996	–	262,6	–
Ved årets slutning, 1996	–	306,5	–
<i>Sverige</i>			
Ved årets begyndelse, 1990	8,7	469,9	221,2
Ved årets slutning, 1990	11,2	527,8	240,9
Ved årets begyndelse, 1996	5,0	572,8	351,5
Ved årets slutning, 1996	5,3	597,4	417,7

De sociale udgifter efter art og formål

De sociale ydelser fordeles efter art i kontantydelse og serviceydelser. Kontantydelse er yderligere opdelt i erstatning ved indkomstbortfald og andre kontantydelse. Ved ydelse fordeling efter formål foretages opdelingen efter hvilke sociale behov eller risici ydelse primært er bestemt til at afhjælpe.

Fordelingen af de sociale udgifter efter ydelse formål er ret stabil i det enkelte land. Ny lovgivning og ændringer i det sociale mønster har dog givet anledning til forskydninger i fordelingerne. Sammenligningen landene imellem viser nogle forskelle i fordelingen af de sociale udgifter efter formål. Baggrunden herfor hænger i nogen grad sammen med forskelle i de enkelte landes prioritering af ydelser til forskellige formål.

Tabel 10.8 De sociale udgifter procentvis fordelt efter hovedgrupper 1995-1996

	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige
<i>1995</i>					
Familier og børn	12,4	13,3	12,9	14,1	11,4
Arbejdsløshed	14,7	14,3	4,3	6,7	11,1
Sygdom	17,8	21,2	37,9	26,3	21,7
Ældre, funktionshæmmede og efterlevende	48,2	47,6	41,3	48,4	49,5
Boligydelser	2,4	1,5	0,7	0,7	3,4
Andre sociale ydelser	4,4	2,1	2,8	3,8	2,9
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>1996</i>					
Familier og børn	12,4	12,5	12,9	13,8	11,0
Arbejdsløshed	13,8	13,9	3,7	5,7	10,3
Sygdom	17,7	21,4	37,8	28,1	21,5
Ældre, funktionshæmmede og efterlevende	49,6	48,6	42,1	48,8	50,9
Boligydelser	2,4	1,3	0,8	0,8	3,2
Andre sociale ydelser	4,1	2,3	2,7	2,9	3,1
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.9 Sociale udgifter efter art og formål 1996. Mio. KR/FIM

	Danmark		Finland		Island		Norge		Sverige	
	I alt	I pct.	I alt	I pct.	I alt	I pct.	I alt	I pct.	I alt	I pct.
<i>Familier og børn</i>	40.345	100	22.448	100	11.415	100	35.956	100	63.884	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	4.595	11	2.913	13	642	6	8.813	25	14.209	22
Andre kontantydelse	13.599	34	11.011	49	6.067	53	13.339	37	18.009	28
Serviceydelser	22.151	55	8.524	38	4.706	41	13.804	38	31.666	50
<i>Arbejdsløshed</i>	44.761	100	25.031	100	3.228	100	14.750	100	59.679	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	41.701	93	22.929	92	3.127	97	8.975	61	51.593	86
Andre kontantydelse	99	0	189	1	–	–	–	–	–	–
Serviceydelser	2.961	7	1.913	8	101	3	5.775	39	8.086	14
<i>Sygdom</i>	57.602	100	38.422	100	33.443	100	73.173	100	125.296	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	11.336	20	7.261	19	6.255	19	24.977	34	22.466	18
Andre kontantydelse	390	1	–	–	–	–	38	0	33	0
Serviceydelser	45.876	80	31.161	81	27.188	81	48.159	66	102.797	82
<i>Ældre, funktionshæmmede og efterlevende</i>	160.928	100	87.302	100	37.247	100	127.198	100	296.066	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	121.798	76	74.043	85	27.640	74	89.212	70	227.242	77
Andre kontantydelse	5.997	4	2.908	3	–	–	3.334	3	3.807	1
Serviceydelser	33.133	21	10.351	12	9.607	26	34.653	27	65.017	22
<i>Boligydelser</i>	7.804	100	2.299	100	695	100	2.099	100	18.441	100
Serviceydelser	7.804	100	2.299	100	695	100	2.099	100	18.441	100
<i>Andre sociale ydelser</i>	13.227	100	4.220	100	2.370	100	7.527	100	18.251	100
Kontantydelse som indkomsterstatning	7.133	54	3.072	73	1.030	43	4.158	55	12.208	67
Andre kontantydelse	4.157	31	–	–	183	8	–	–	–	–
Serviceydelser	1.937	15	1.148	27	1.157	49	3.369	45	6.043	33
<i>Kontantydelse som indkomsterstatning i alt</i>	186.563	57	110.218	61	38.694	44	136.135	52	327.718	56
<i>Andre kontantydelse i alt</i>	24.242	7	14.108	8	6.250	7	16.711	6	21.849	4
<i>Serviceydelser i alt</i>	113.862	35	55.396	31	43.454	49	107.858	41	232.050	40
<i>Sociale udgifter i alt</i>	324.667	100	179.722	100	88.398	100	260.704	100	581.617	100

Skatteregler og beskatningens indflydelse på de sociale udgifter

Sociale kontantydelse kan enten være skattefrie eller skattepligtige. I alle landene er det ud fra modtagerens synspunkt af stor betydning, om ydelserne er skattefrie eller skattepligtige, da beskatningsgraden er relativt høj. De beskattede kontantydelsers andel af samtlige kontantydelse er i de senere år vokset i alle fem lande. Der er dog væsentlige forskelle mellem landene. De største skattefrie kontantydelse gives til familier og børn. Andre sociale ydelser (socialhjælpen) er skattepligtige i Danmark og Island, men beskattes ikke i de øvrige nordiske lande.

Tabel 10.10 Skattefrie og skattepligtige kontantydelse i alt samt i forhold til BNP 1995 og 1996

	Skattefrie kontantydelse		Skattepligtige kontantydelse	
	I alt, mio. KR/FIM	I pct. af BNP	I alt, mio. KR/FIM	I pct. af BNP
<i>1995</i>				
Danmark	18.764	1,9	188.292	18,6
Finland	15.958	2,9	106.896	19,4
Island	6.574	1,5	37.653	8,3
Norge	20.204	2,2	126.225	13,6
Sverige	32.457	2,0	323.257	19,7
<i>1996</i>				
Danmark	19.703	1,8	191.099	17,9
Finland	16.000	2,8	108.326	18,8
Island	6.651	1,4	39.063	8,1
Norge	19.868	2,0	132.978	13,1
Sverige	31.199	1,9	318.368	19,1

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.11 Beskatning af kontantydelse 1996

	Sociale udgifter, mio. KR/FIM	Heraf kon- tanydelser, mio. KR/FIM	Skattefrie kontantydelse i pct. af alle kontant- ydelse	Skatteplig- tige kontant- ydelse i pct. af alle kon- tanydelser
	1.	2.	3.	4.
<i>Danmark</i>				
I. Familier og børn	40.344	18.193	59	41
II. Arbejdsløshed	44.761	41.800	–	100
III. Sygdom	57.602	11.726	–	100
IV. Ældre, funktionshæm- mede og efterlevende	160.927	127.794	6	94
V. Boligydelser	7.804	–	–	–
VI. Andre sociale ydelser	13.226	11.289	7	93
VII. Bogførte udgifter til administration	8.906	–	–	–
I alt I.-VI.	333.570	210.801	9	91
<i>Finland</i>				
I. Familier og børn	22.448	13.924	64	36
II. Arbejdsløshed	25.031	23.118	1	99
III. Sygdom	38.422	7.261	0	100
IV. Ældre, funktionshæm- mede og efterlevende	87.302	76.951	5	95
V. Boligydelser	2.299	–	–	–
VI. Andre sociale ydelser	4.220	3.072	96	4
VII. Bogførte udgifter til administration	5.663	–	–	–
I alt I.-VI.	185.385	124.326	13	87
<i>Island</i>				
I. Familier og børn	11.415	6.709	80	20
II. Arbejdsløshed	3.228	3.127	7	93
III. Sygdom	33.257	6.255	–	100
IV. Ældre, funktionshæm- mede og efterlevende	87.430	27.641	3	97
V. Boligydelser	695	695	55	45
VI. Andre sociale ydelser	2.444	1.287	–	100
VII. Bogførte udgifter til administration	1.946	–	–	–
I alt I.-VI.	140.415	45.714	15	85

/...fortsættes

DE SOCIALE UDGIFTER

Tabel 10.11 fortsat

	Sociale udgifter, mio. KR/FIM	Heraf kon- tantlydelser, mio. KR/FIM	Skattefrie kontantyd- elser i pct. af alle kontant- ydelse	Skatteplig- tige kontant- ydelse i pct. af alle kon- tantlydelser
	1.	2.	3.	4.
<i>Norge</i>				
I. Familier og børn	35.956	22.152	62	38
II. Arbejdsløshed	14.750	8.975	–	100
III. Sygdom	73.173	25.015	–	100
IV. Ældre, funktionshæm- mede og efterlevende	127.198	92.546	2	98
V. Boligydelser	2.099	–	–	–
VI. Andre sociale ydelser	7.527	4.158	95	5
VII. Bogførte udgifter til administration	5.430	–	–	–
I alt I.-VI.	266.134	146.429	14	86
<i>Sverige</i>				
I. Familier og børn	63.884	32.218	56	44
II. Arbejdsløshed	59.679	51.593	–	100
III. Sygdom	125.296	22.499	–	100
IV. Ældre, funktionshæm- mede og efterlevende	296.066	231.049	0	100
V. Boligydelser	18.441	–	–	–
VI. Andre sociale ydelser	18.251	12.208	100	–
VII. Bogførte udgifter til administration	8.523	–	–	–
I alt I.-VI.	590.248	349.567	9	91

Bilag 1**Beskrivelse af typetilfælde**

De typetilfældeberregninger (se NOSOSKO's hjemmeside: www.nomos.dk), som ligger til grund for tabeller og figurer om kompensation ved indkomstbortfald, i denne og den foregående publikation (1997), er revideret betydeligt i forhold til de tidligere udgaver af *Social tryghed i de nordiske lande*.

Der er således ved beregningerne af den disponible indkomst medtaget både boligstøtte og betaling for dagpasning af børn. Da størrelsen af såvel boligstøtte som daginstitutionsbetaling er afhængig af indkomsten, spiller dette en væsentlig rolle for kompensationen i forbindelse med de sociale be-
givenheder, som indgår i typetilfældeberregningerne.

Der anvendes gennemsnitslønnen for en industriarbejder (Average Production Worker – APW). Dette løngennemsnit er udarbejdet af OECD og anvendes i de fleste komparative studier.

Der er anvendt følgende familietyper og indkomstniveauer:

Enlig med 1 barn: APW 50%, 75%, 100%, 125% og 150%.

Enlig uden børn: APW 50%, 75%, 100%, 125% og 150%.

Par med 2 børn: APW 75% og 50%; 100% og 75%; 125% og 100%;
150% og 125%.

Par uden børn: APW 75% og 50%; 100% og 75%; 125% og 100%;
150% og 125%.

Om de enkelte typetilfælde er der følgende at bemærke:

Typetilfælde 0

Indkomst og skat i typetilfælde for APW 1996

Arbejdsgiverens omkostninger

For bedre at kunne belyse den samlede beskatning i de nordiske lande i form af såvel indkomstskat som sociale bidrag er arbejdsgiverens omkostninger, dvs. bruttolønnen plus arbejdsgiverens lovpligtige sociale bidrag, medtaget. Der er derfor udarbejdet to opgørelser over nettoindkomsten (dvs. bruttolønnen minus indkomstskat og lønmodtagerens sociale bidrag) i forhold til "bruttoindkomst": Dels nettoindkomst i forhold til arbejdsgiverens omkostninger, dels nettoløn i forhold til selve bruttolønnen. Arbejdsgiverbidraget for Norge svarer til det, der betales i Oslo.

For Danmarks vedkommende kan arbejdsgivernes lovpligtige sociale bidrag ikke beregnes. Det skønnes dog, at de for en lønmodtager med en løn svarende til APW udgør i størrelsesordenen 1½ pct. af lønnen. Dette skøn er alene anvendt i typetilfælde 0 for enlige med en løn svarende til APW.

Skattebetaling

Der er anvendt gennemsnitlige skatteprocenter på landsplan, dvs. de gennemsnitlige kommunale skatteprocenter, inkl. de gennemsnitlige kirkeskatteprocenter.

Børnenes alder og benyttelse af daginstitution

Børnetilskuddets størrelse og betaling for daginstitution er beregnet ud fra følgende familietyper:

- Enlig med et 0-årigt barn, dvs. en nyfødt i typetilfælde I.
- Enlig med 1 barn: Barnet er 5 år, dvs. et førskolebarn som er i daginstitution.
- Par med 2 børn: ét barn på 5 år og ét barn på 9 år, dvs. ét førskolebarn som er i daginstitution og ét barn der går i skole, men som stadig har behov for pasning efter skoletid.

Betaling for daginstitution er så vidt muligt beregnet på grundlag af gennemsnitlige takster og betalingsregler på landsplan. I Norge er benyttet satserne i Oslo og i Island satserne i Reykjavík.

I alle typetilfældene er det forudsat, at børnene er i daginstitution. Det

gælder dog ikke den nyfødte i typetilfælde I. Også i typetilfælde II og III er der regnet med, at børnene er i daginstitution.

Med hensyn til børnetilskud er der ud over selve børnetilskuddene til enlige og parfamilier med børn også medregnet børnebidrag til enlige med børn svarende til størrelsen af de bidrag, som det offentlige udbetaler forskudsvis, jf. Kapitel 4.

Boligudgifter og boligstøtte

Det er forudsat, at familierne i alle tilfælde bor i en lejet bolig. Størrelsen af boligudgiften/huslejen afhænger kun af familietyper, men er uafhængig af indkomstens størrelse. Boligudgiften omfatter kun selve huslejen og ikke andre udgifter, fx til varme, el og gas. Der er derfor heller ikke medtaget beregninger af fx det varmetillæg, som pensionister med lav indkomst i Danmark er berettiget til.

Det har ikke været muligt at fastsætte størrelsen af huslejen for de enkelte familietyper på en ensartet måde for alle landene. I nogle lande er huslejen fastsat på grundlag af skøn over størrelsen af udgifterne til lejeboliger for den enkelte familietype og opgørelser af den gennemsnitlige husleje pr. kvadratmeter på landsplan, mens den i andre lande er baseret på surveydata over huslejer for forskellige familietyper inden for bestemte kommunegrupper.

Huslejen for de enkelte familietyper er alene anvendt til at beregne størrelsen af en eventuel boligstøtte, mens selve huslejen ikke er medtaget ved beregningen af den disponible indkomst. For Islands og Norges vedkommende indgår der ikke beregninger over boligstøtten. Det skyldes dels at boligstøtten har et beskedent omfang, dels at den hovedsagelig bliver fastsat skønsmæssigt på grundlag af en behovsvurdering af den enkelte familie.

Bruttoindkomsten

Bruttoindkomsten er den rene lønindkomst og inkluderer fx ikke børnetilskud og boligstøtte.

Disponibel indkomst

Den disponible indkomst beregnes som bruttoindkomst plus børnetilskud og boligstøtte, fratrukket indkomstskat, sociale bidrag for lønmodtagerne og betaling for daginstitution. Lønmodtagernes sociale bidrag omfatter for Danmarks, Finlands og Sveriges vedkommende også bidrag til den frivillige

BESKRIVELSE AF TYPETILFÆLDE

arbejdsløshedsforsikring i form af kontingent til arbejdsløhedskassen. Derimod er der ikke medtaget fagforeningskontingenter i beregningerne.

De disponible indkomster er beregnet på årsbasis, både for lønmodtagere i beskæftigelse og i forbindelse med modtagelse af forskellige sociale ydelser. Beregningsmæssigt er det således forudsat, at de pågældende personer modtager de sociale ydelser hele året, selv om dette i nogle tilfælde, som ved fx fødselsdagpenge, ikke er muligt. De angivne indkomster pr. måned er disse årsbeløb divideret med 12.

Kompensationsgraderne i forbindelse med de sociale begivenheder udregnes som den disponible indkomst i forbindelse med modtagelse af den sociale ydelse udtrykt i pct. af den disponible indkomst ved beskæftigelse.

Typetilfælde I

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med fødsel 1996

Der er anvendt følgende familietyper:

- Enlig på dagpenge med et nyfødt barn, set i relation til en enlig uden børn i arbejde.
- Par med 2 børn (5 og 9 år) ud over den nyfødte, hvor den person der har den højeste indkomst er på dagpenge, set i relation til et par med 2 børn (5 og 9 år), hvor de voksne begge er i arbejde.
- Par med et nyfødt barn, hvor den person, der har den højeste indkomst er på dagpenge, set i relation til et par uden børn, hvor de voksne begge er i arbejde.

Typetilfælde II

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med arbejdsløshed for forsikrede 1996

Der er medtaget beregninger over erstatningsniveauet for alle 4 familietyper, dvs. en enlig, der modtager arbejdsløshedsdagpenge med 1 barn; en enlig uden børn der modtager arbejdsløshedsdagpenge; et par med 2 børn, hvor den person der har den højeste indkomst er på arbejdsløshedsdagpenge; samt et par uden børn, hvor den person der har den højeste indkomst er på

arbejdsløshedsdagpenge. Supplerende socialhjælp er medregnet i de tilfælde, hvor den pågældende familie er berettiget hertil.

Typetilfælde III

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med arbejdsløshed for ikke-forsikrede 1996

Der er medtaget beregninger af erstatningsniveauet for henholdsvis en enlig med 1 barn og for en enlig uden børn. I begge tilfælde forudsættes den voksne at være fyldt 30 år.

Typetilfælde IV

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med sygdom 1996

Der er medtaget beregninger over erstatningsniveauet for alle fire familietyper, jf. typetilfælde II.

Typetilfælde V

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med alderspension, inkl. tillægspension ved maksimal optjeningstid 1996

Der er medtaget beregninger af erstatningsniveauet for henholdsvis en enlig uden børn og et par uden børn, hvor begge er pensionister. Tillægspensionen er medregnet med det beløb, det maksimalt var muligt at opnå i 1996.

Typetilfælde VI

Erstatningsniveau i typetilfælde i forbindelse med førtidspension, inkl. tillægspension ved maksimal optjeningstid 1996

Beregningen er foretaget for en enlig 50-årig førtidspensionist uden børn som har været fuldt beskæftiget, indtil vedkommende fik tilkendt førtidspension (dvs. maksimal optjeningstid for en 50-årig). Desuden er det forudsat at den pågældende helt har mistet sin erhvervsevne.

Bilag 2

Yderligere information

Yderligere statistiske oplysninger om de nordiske landes sociale tryghedssystemer kan fås fra de enkelte statistikproducenter i de respektive lande. Nedenfor gives oplysninger om, hvor man kan henvende sig, med henblik på at få mere information.

DANMARK

Danmarks Statistik
Sejrøgade 11
DK-2100 København Ø
Tlf. +45 39 17 39 17
Fax +45 39 17 39 99
Web: www.dst.dk

Sundhedsstyrelsen
Amaliegade 13
Postboks 2020
DK-1012 København K
Tlf. +45 33 91 16 01
Fax +45 33 93 16 36

Arbejdsmarkedets Tillægspension
Kongens Vænge 8
DK-3400 Hillerød
Tlf. +45 48 20 48 20
Fax +45 48 20 48 00
Web: www.atp.dk

Socialministeriet
Holmens Kanal 22
DK-1060 København K
Tlf. +45 33 92 93 00
Fax +45 33 93 25 18
Web: www.sm.dk

Arbejdsmarkedsstyrelsen
Blegdamsvej 56
Postboks 2722
DK-2100 København Ø
Tlf. +45 35 28 81 00
Fax +45 35 36 24 11
Web: www.ams.dk

Direktoratet for
Arbejdsløshedsforsikringen
Finsensvej 78
DK-2000 Frederiksberg
Tlf. +45 38 10 60 11
Fax +45 31 19 38 90
Web: www.dfa.dk

YDERLIGERE INFORMATION

Udlændingestyrelsen
Ryesgade 53
DK-2100 København Ø
Tlf. +45 35 36 66 00
Fax +45 35 36 19 16
Web: www.udlst.dk/start.htm

Socialforskningsinstituttet
Herluf Trolles Gade 11
DK-1052 København K
Tlf. +45 33 48 08 00
Fax +45 33 48 08 33

FINLAND

Folkpensionsanstalten
Postbox 450
FIN-00101 Helsingfors
Tlf. +358 9 43411
Fax +358 9 4341 530
Web: www.kela.fi

Forsknings- och
utvecklingscentralen för social-
och hälsovården (STAKES)
Postbox 220
FIN-00531 Helsingfors
Tlf. +358 9 39671
Fax +358 9 3967 2324
Web: www.stakes.fi

Pensionsskyddscentralen
Postbox 11
FIN-00521 Helsingfors
Tlf. +358 9 1511
Fax +358 9 1481 172
Web: www.elaketurvakeskus.etk.fi

Social- och hälsovårdsministeriet
Postbox 267
FIN-00171 Helsingfors
Tlf. +358 9 1601
Fax +358 9 160 38 26
Web: www.vn.fi/stm/english/index.htm

Statistikcentralen
FIN-00022 Statistikcentralen
Tlf. +358 9 17341
Fax +358 9 1734 3522
Web: www.stat.fi

ISLAND

Atvinnuleysistryggingasjóður
(Arbejdsløshedsforsikringsfonden)
Hafnarhúsinu Tryggvagötu
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 511 2500
Fax +354 511 2520

Hagstofa Íslands
(Islands Statistik)
Skuggasundi 3
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 560 9800
Fax +354 562 8865
Web: www.staticis.is

Kjararannsóknarnefnd
(Komiteen for lønundersøgelser)
Borgartúni 22
IS-105 Reykjavík
Tlf. +354 562 1470
Fax +354 562 4570

YDERLIGERE INFORMATION

Samband almennra lífeyrissjóða
– S.A.L.
(De faglige pensionsfonds forbund
– S.A.L.)
Suðurlandsbraut 30
IS-108 Reykjavík
Tlf. +354 581 4977
Fax +354 581 4332

Tryggingastofnun Ríkisins
(Rigsforsikringsanstalten)
Laugavegi 114
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 560 4400
Fax +354 562 4535
Web: www.tr.is

Þjóðhagsstofnun
(Nationaløkonomisk institut)
Kalkofsvegi 1
IS-150 Reykjavík
Tlf. +354 569 9500
Fax +354 562 6540

NORGE

Statistisk sentralbyrå
Kongens gate 6
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo
Tlf. +47 22 86 45 00
Fax +47 22 86 49 88
Web: www.ssb.no

Rikstrygdeverket
Drammensveien 60
N-0241 Oslo
Tlf. +47 22 92 70 00

Fax +47 22 92 73 00
Web: www.trygdeetaten.no
Arbeidsdirektoratet
C.J. Hambros plass 2d
Postboks 8127 Dep.
N-0032 Oslo
Tlf. +47 22 92 70 00
Fax +47 22 92 73 00
Web: www.aetat.no

Sosial- og helsedepartementet
Postboks 8011 Dep
N-0030 OSLO
Tlf. + 47 22 24 90 90
Fax + 47 22 24 95 75
Web: www.dep.no/shd

Statens helsetilsyn
Calmeyers gate 1
Postboks 8128 Dep.
N-0032 Oslo
Tlf. +47 22 34 90 90
Fax +47 22 34 95 90
Web: www.helsetilsynet.no

SVERIGE

Socialdepartementet
103 33 Stockholm
telf. + 46 8 405 10 00
Fax + 46 8 723 11 91
Web: www.regeringen.se/info-
rosenbad/departement/social.html

Arbetarskyddsstyrelsen
S-171 84 Solna
Tlf. +46 8 730 90 00
Fax +46 8 730 19 67
Web: www.arbsky.se

YDERLIGERE INFORMATION

Arbetsmarknadsstyrelsen
S-171 99 Solna
Tlf. +46 8 730 60 00
Fax +46 8 27 83 68
Web: www.amv.se/ams

Riksförsäkringsverket
S-103 51 Stockholm
Tlf. +46 8 786 90 00
Fax +46 8 786 95 80
Web: www.rfv.se

Socialstyrelsen
S-106 30 Stockholm
Tlf. +46 8 783 30 00
Fax +46 8 783 32 52
Web: www.sos.se

Statistiska centralbyrån
S-115 81 Stockholm
Tlf. +46 8 783 40 00
Fax +46 8 661 52 61
Web: www.scb.se

Statens invandrarverk
Box 6113
S-600 06 Norrköping
Tlf. +46 11 15 60 00
Fax +46 11 15 63 02
Web: www.siv.se

ØVRIGE

OECD
Unité des Services à la Clientèle
Service des Publications
2, rue André-Pascal
F-75775 Paris Cedex 16
Frankrig
Web: www.oecd.org

EUROSTAT
Office for Official Publications
of the European Communities
L-2985 Luxembourg
Luxembourg
Web: europa.eu.int/en/comm/eurostat

World Health Organization
Regional Office for Europe
Scherfigsvej 8
DK-2100 København Ø
Danmark
Web: www.who.dk

Publikationer udgivet af NOSOSKO

Samordning af de nordiske landes statistik vedrørende den sociale lovgivning.
Betænkning afgivet af den af de nordiske socialministerier nedsatte ekspertkomité. 1. del. Om opstilling af en ensartet oversigt over de sociale udgifter. København 1951.

Samordning av de nordiske lands statistikk vedrørende den sociale lovgivning.
Rapport fra den av de nordiske socialministerier nedsatte ekspertkomité. 2. del. Omfanget av de sosiale tiltak. Oslo 1951.

Samordning av de nordiske lands statistikk vedrørende den sosiale lovgivning.
Utgifter til sosiale formål i 1949 og 1950 og omfanget av sosiale tiltak i 1949 i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Oslo 1953.

Samordning af de nordiske landes statistik vedrørende den sociale lovgivning.
Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 2. København 1955.

Samordnad nordisk statistik rörande sociallagstiftningen. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 4. Stockholm 1957.

Statistikk vedrørende den sosiale lovgivning i de nordiske land 1956 (1956/57).
Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 6. Oslo 1959.

Social Welfare Statistics of the Northern Countries 1956 (1956/57). Statistical Reports of the Northern Countries no. 6. Oslo 1960.

Samordnad nordisk statistik rörande sociallagstiftningen. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 8. Stockholm 1961.

Samordning af de nordiske landes statistik vedrørende den sociale lovgivning 1960 (1960/61). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 9. København 1963.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Sosial sikkerhet i de nordiske land. Utgifter og omfanget av visse sosiale tiltak 1962 (1962/63). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 11. Oslo 1963.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1962 (1962/63). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 11. Oslo 1964.

Social trygghet i de nordiska länderna. Utgifter och verksamhetens omfattning 1964 (1964/65). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 13. Stockholm 1967.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1964 (1964/65). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 13. Stockholm 1968.

Social tryghed i de nordiske lande. Den sociale virksomheds udgifter og omfang 1966 (1966/67). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 16. København 1969.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1966 (1966/67). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 16. Copenhagen 1970.

Sosial sikkerhet i de nordiske land. Utgifter til og omfanget av visse sosiale tiltak 1968 (1968/69). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 22. Oslo 1971.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1968 (1968/69). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 22. Oslo 1971.

Social trygghet i de nordiska länderna. Utgifter och verksamhetens omfattning 1970 (1970/71). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 24. Stockholm 1973.

Social tryghed i de nordiske lande. Udgifter og virksomhedens omfang 1972 (1972/73). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 29. København 1975.

Social Security in the Nordic Countries. Expenditure on and scope of certain social security measures 1972 (1972/73). Statistical Reports of the Nordic Countries no. 29. Copenhagen 1976.

Sosial trygghet i de nordiske land. Utgifter og virksomhetens omfang 1974 (1974/75). Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 34. Bergen 1978.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Social trygghet i de nordiska länderna. Verksamhetens omfattning, utgifter och finansiering 1978. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 37. Stockholm 1980.

Social Security in the Nordic Countries. Scope and expenditures 1978. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 38. Stockholm 1981.

Margaretha Aarnio: *Socialförsäkringen och de arbetsförmögna i Norden.* En analys av de huvudsakliga förmånssystem vid arbetsförmåga och långvarig arbetslöshet i de nordiska länderna. NU 1982:15. Helsingfors 1982.

Sammenligning af udgifter til sociale kontantydelse i Norden. En undersøgelse af beskatningens betydning for tværnationale sammenligninger af sociale udgifter. Nordisk Statistisk Sekretariat. Tekniske rapporter nr. 33. København 1983.

Social trygghet i de nordiska länderna. Omfattning, utgifter och finansiering 1981. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 43. Helsingfors 1984.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1981. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 44. Helsinki 1984.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1984. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 47. København 1986.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1984. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 48. Copenhagen 1987.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1987. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 50. København 1989.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1987. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 51. Copenhagen 1990.

Rita Knudsen: *Familietydelser i Norden 1989.* Nordisk Statistisk Sekretariat. Tekniske rapporter nr. 52. København 1990.

Sosial trygghet i de nordiske land. Omfang, utgifter og finansiering 1990. Nordisk Statistisk Skriftserie nr. 58. København 1992.

PUBLIKATIONER UDGIVET AF NOSOSKO

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1990. Booklet. Copenhagen 1992.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1990. Statistical Reports of the Nordic Countries no. 59. Copenhagen 1993.

Nordiskt seminarium kring statistik om service och omsorger för äldre. Sigtuna, Sverige, 7-9 september 1992. I samarbejde med Nordisk Statistisk Sekretariat. Tekniske rapporter nr. 57. København 1993.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing. Booklet. Nordic Social-Statistical Committee. Copenhagen 1995.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1993. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 1:95. København 1995.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1993. Nordic Social-Statistical Committee no. 2:95. Copenhagen 1995.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1994. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 3:96. København 1996.

Nordisk socialstatistik 1946-1996. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 4:96. København 1996.

Social Security in the Nordic Countries. Scope, expenditure and financing 1994. Nordic Social-Statistical Committee no. 5:96. Copenhagen 1996.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1995. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 6:97. København 1997.

Social Protection in the Nordic Countries 1995. Scope, expenditure and financing. Nordic Social-Statistical Committee no. 7:97. Copenhagen 1997.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 1996. Nordisk Socialstatistisk Komité nr. 8:98. København 1998.